

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยสำหรับประเทศไทยในทศวรรษหน้า ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดพื้นฐาน ดังนี้

1. บริบทด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีสารสนเทศของประเทศไทย ในปัจจุบัน

2. รูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัย

3. รายงานความก้าวหน้าการจัดการศึกษาปฐมวัยในปัจจุบัน

4. แนวคิดทฤษฎีการบริหาร

5. การวิจัย EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research)

6. การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis)

7. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บริบทด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีสารสนเทศของประเทศไทย ในปัจจุบัน

เพื่อให้ได้ภาพการศึกษาในอนาคตของประเทศไทย การพิจารณาการศึกษาภายใต้บริบทของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยี ของประเทศไทยซึ่งเป็นส่วนสำคัญ เพราะบริบทดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการศึกษาของประเทศไทยทั้งทางตรง และทางอ้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดนโยบายทางการศึกษาของประเทศไทยที่อยู่ในสภาพของการแข่งขันไม่ว่าจะเป็นทางด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ซึ่งการศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะสร้างคุณภาพของประชาชน ซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคมของชาติ ทำให้ประเทศก้าวหน้า และสามารถก้าวเข้าสู่เวทีแห่งการแข่งขันในระดับสากลต่อไป แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555 - 2559 ได้กล่าวถึงสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554, หน้า 4 - 5)

1. สถานะการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยีของไทย

1.1 สถานะการเมือง

ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองสูง แต่ความขัดแย้งทางการเมืองความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงอยู่ และส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจการดำรงชีวิตของประชาชน และความเชื่อมั่น

ของนานาประเทศ รวมทั้งความสงบสุขของสังคมไทย ขณะที่ประสิทธิภาพภาครัฐมีการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมที่ดีขึ้น แต่ขีดความสามารถในการป้องกันการทุจริตยังต้องปรับปรุง การกระจายอำนาจประสบความสำเร็จในเรื่องการเพิ่มรายได้ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่มีความล่าช้าในการถ่ายโอนภารกิจ และมีความไม่ชัดเจนในการแบ่งบทบาทหน้าที่กับราชการส่วนกลาง ขณะเดียวกันการคอร์รัปชันยังคงเป็นปัญหาสำคัญของไทยและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ

1.2 สภาวะเศรษฐกิจ

อัตราการขยายตัวและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศไทยอยู่ในเกณฑ์ดี ภาคอุตสาหกรรมเป็นภาคการผลิตที่มีบทบาทสูง ภาคเกษตรเป็นแหล่งสร้างรายได้หลักของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศและเป็นฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคอุตสาหกรรมภาคบริการ มีบทบาทสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่เศรษฐกิจ ขณะที่การเชื่อมโยงเศรษฐกิจในประเทศกับต่างประเทศทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศโดยเฉพาะด้านการค้าและการลงทุน สำหรับการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศยังคงมีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจไทย แต่ภาวะเศรษฐกิจโลกที่ตกต่ำและขีดความสามารถในการแข่งขันลดลง ทำให้บทบาทของการลงทุนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจมีแนวโน้มลดลง อย่างไรก็ตามเศรษฐกิจไทยมีความอ่อนแอ ด้านปัจจัยสนับสนุนในส่วนของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คุณภาพการบริการของโครงสร้างพื้นฐาน กฎหมาย กฎและระเบียบทางเศรษฐกิจที่ไม่เอื้อต่อการจัดระบบการแข่งขันที่เป็นธรรมและเหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

1.3 สภาวะสังคม

ประเทศไทยก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุจากการมีโครงสร้างประชากรที่วัยสูงอายุเพิ่มขึ้น วัยเด็กและวัยแรงงานลดลง คนไทยได้รับการพัฒนาทุกช่วงวัย แต่มีปัญหาคุณภาพการศึกษาและระดับสติปัญญาของเด็ก พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ และผลิตภาพแรงงานต่ำ ประชาชนได้รับการคุ้มครองทางสังคมเพิ่มขึ้นและมีการจัดสวัสดิการทางสังคมในหลายรูปแบบ แต่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสยังไม่สามารถเข้าถึงบริการทางสังคมได้อย่างทั่วถึง ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชากรและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรเป็นปัญหาการพัฒนาประเทศ สังคมไทยเผชิญวิกฤตความเสื่อมถอยด้านคุณธรรม ยาเสพติดและการเพิ่มขึ้นของการพนัน โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน แต่คนไทยตื่นตัวทางการเมืองและให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคมและธรรมาภิบาลมากขึ้น

1.4 สภาวะทางเทคโนโลยี

บทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้พัฒนามาถึงขั้นที่มีความซับซ้อนและหลากหลายเป็นเครื่องมือสำคัญของโลกและของประเทศ ไปจนถึงการใช้ชีวิตประจำวันของประชาชน เป็นเทคโนโลยีที่ใช้ในกิจกรรมที่มนุษย์เองทำลำบากหรือทำไม่ได้ เป็นองค์ประกอบ

สำคัญที่ทำให้ความเป็นโลกาภิวัตน์และสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ในมิติต่าง ๆ เกิดขึ้นได้ แม้ในระยะเริ่มแรกจะเริ่มจากความเป็นเครื่องมือสารสนเทศ เป็นโครงสร้างพื้นฐานการสื่อสารของมนุษย์ เป็นเครื่องมือที่เอื้อต่อผลิตภาพ (Productivity Tool) แต่ต่อมาได้เกิดนวัตกรรมต่าง ๆ ตามมาอย่างรวดเร็วที่วิวัฒนาการมาเป็นมูลค่าเพิ่มอื่น ๆ ทั้งต่อเศรษฐกิจและสังคมโลก และของประเทศ และยังคงเดินทางพัฒนาต่อไปไม่หยุดยั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อแนวทางการพัฒนาเทคโนโลยีได้เปิดกว้างให้คนทั่วโลกสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างความเปลี่ยนแปลงและมีส่วนร่วมในการพัฒนาดังกล่าวโดยเสรี ผ่านแนวคิดใหม่ ๆ เช่น Open Source และ Wikipedia (ร่างกรอบนโยบายเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสื่อสาร พ.ศ. 2554 - 2563 ของประเทศไทย, 2553, หน้า, 23)

2. การประเมินความเสี่ยง

ประเทศไทยจะเผชิญกับความเสี่ยงที่ต้องเตรียมการสร้างภูมิคุ้มกันให้ประเทศพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ 6 ประการดังนี้

2.1 การบริหารภาครัฐอ่อนแอ ไม่สามารถขับเคลื่อนการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ อำนาจอธิปไตยถูกใช้เพื่อผลประโยชน์ของคนบางกลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนและระหว่างประชาชนกับประชาชนในบางพื้นที่มีช่องว่างมากขึ้น ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นแต่การมีส่วนร่วมตัดสินใจในระดับนโยบายมีน้อย เจ้าหน้าที่รัฐย่อหย่อนในการปฏิบัติตามหน้าที่ การบังคับใช้กฎหมายไม่จริงจัง ขณะที่ดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชันชี้ให้เห็นว่ายังคงมีการทุจริตประพฤติมิชอบและไม่โปร่งใส นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำและไม่เป็นธรรมในมิติเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ส่งผลกระทบต่อความเชื่อถือของต่างชาติที่มีต่อประเทศไทย

2.2 โครงสร้างทางเศรษฐกิจไม่สามารถรับรองการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน เศรษฐกิจไทยยังคงต้องพึ่งพาเศรษฐกิจภายนอกประเทศ ทั้งการส่งออกสินค้า การลงทุน และการเข้าทำงานจากต่างประเทศอย่างมาก จึงมีความอ่อนไหวต่อความผันผวนของเศรษฐกิจโลกและปัจจัยแวดล้อมโลกที่เปลี่ยนแปลงไป การขยายตัวทางเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับปัจจัยการผลิตดั้งเดิมโดยเฉพาะทุนและแรงงานราคาถูกที่มีผลิตภาพการผลิตต่ำ เป็นอุปสรรคต่อการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลก ขณะที่เศรษฐกิจในประเทศยังมีความเหลื่อมล้ำประชาชนระดับฐานรากซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรมีรายได้น้อยเมื่อเทียบกับนอกภาคเกษตรประสบความยากจนและมีปัญหาหนี้สินเป็นปัจจัยบั่นทอนความเข้มแข็งของเศรษฐกิจไทย

2.3 โครงสร้างประชากรที่มีวัยสูงอายุเพิ่มขึ้น ขณะที่ประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานลดลง ประเทศไทยจะเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2568 ขณะที่สัดส่วนประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานลดลงอย่างต่อเนื่อง ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 อาจกระทบต่อความต้องการแรงงานในระบบเศรษฐกิจในอนาคต การแข่งขันเพื่อแย่งชิงแรงงานจะมีมากขึ้น โดยเฉพาะแรงงานคุณภาพ

ภาครัฐและครัวเรือนจะมีการค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นในการดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ ส่งผลต่อการงบประมาณของภาครัฐ และค่าใช้จ่ายของครัวเรือนในการดูแลสุขภาพอนามัย และการจัดสวัสดิการทางสังคม

2.4 ค่านิยมที่ดั่งงามเสื่อมถอยและประเพณีดั้งเดิมถูกบิดเบือน เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้สังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยม ให้ความสำคัญกับศีลธรรมและวัฒนธรรมที่ดั่งงามลดลง ทั้งการดำรงชีวิตประจำวัน การใช้ชีวิตและความสัมพันธ์กับผู้อื่น มุ่งหารายได้เพื่อสนองความต้องการบริโภค การช่วยเหลือเกื้อกูลกันลดลง ความมีน้ำใจไมตรีน้อยลง การแก่งแย่งเอารัดเอาเปรียบกัน ขาดความสามัคคี ไม่เคารพสิทธิของผู้อื่น และขาดการยึดถือประโยชน์ของส่วนรวม

2.5 ฐานทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของประเทศมีแนวโน้มเสื่อมโทรมรุนแรงจากการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านกายภาพ การใช้ประโยชน์ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลให้สถานการณ์และแนวโน้มความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรง โดยเฉพาะภัยน้ำท่วม ภัยแล้ง การใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง ไม่คุ้มค่า และปริมาณของเสียเพิ่มขึ้นนำไปสู่ความเสี่ยงต่อการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ รวมไปถึงการกัดเซาะชายฝั่งอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ภัยพิบัติจะเกิดขึ้นบ่อยครั้ง กระทบต่อฐานการผลิตภาคเกษตร ความมั่นคงด้านอาหาร พลังงาน สุขภาวะและคุณภาพชีวิตของประชาชน

2.6 ประเทศไทยยังคงมีความเสี่ยงด้านความมั่นคง ทั้งที่มาจากปัญหาการก่อความไม่สงบสุขภายในประเทศ ปัญหาการก่อการร้าย วิกฤตเศรษฐกิจและการแข่งขันด้านต่าง ๆ ในเวทีระหว่างประเทศ รวมทั้งภัยพิบัติที่เกิดจากมนุษย์และธรรมชาติมีความรุนแรงและผลกระทบสูงในระยะต่อไป เป็นประเด็นท้าทายต่อการบริหารจัดการความเสี่ยงทั้งการบริหารวิกฤต การเตรียมความพร้อมเพื่อตอบสนองอย่างฉับไวและการบริหารจัดการในภาวะฉุกเฉิน รวมทั้งการเสริมสร้างศักยภาพของประเทศให้มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลกอย่างต่อเนื่อง

จากการวิเคราะห์สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี ทำให้ทราบว่าประเทศไทยที่กำลังก้าวเข้าสู่การแข่งขันในเวทีโลก และอยู่ในกระแสของโลกาภิวัตน์ ภายใต้อิทธิพลของข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยจะต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี ที่ต้องปรับตัวตามกระแสการเปลี่ยนแปลงนั้นย่อมส่งผลต่อการศึกษาของประเทศเป็นสำคัญ ด้วยเหตุที่ว่าแรงขับเคลื่อนของทุกส่วนล้วนมาจากการที่ประชาชนมีการศึกษาที่ดี การให้การศึกษาแก่ประชาชนจะเป็นเครื่องมือขจัดความไม่รู้ การเพิ่มศักยภาพด้านสติปัญญาให้กับประชาชนให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าทางด้านใดก็ตาม จะส่งผลทำให้ประชาชนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเอง

ให้ก้าวเข้าสู่การแข่งขันในระดับนานาชาติและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศอยู่ที่ศักยภาพของประชาชนในชาติ สังคมปัจจุบันจะต้องก้าวเข้าสู่สังคมที่ใช้ความรู้เป็นฐาน เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เพราะมีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลา หากประชาชนไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลความรู้ และมีค่านิยมเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ก็จะไม่เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและตกเป็นผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบ ทางสังคม

การศึกษาของประเทศจะอยู่ในทิศทางใด ขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาเปรียบเสมือนหัวใจที่ขับเคลื่อนโลหิตไปหล่อเลี้ยงระบบต่าง ๆ ของร่างกาย ทำให้มีชีวิตอยู่ได้ ในทำนองเดียวกัน การศึกษาต้องพึ่งพาระบบเศรษฐกิจ การเงิน การคลัง เหตุว่าระบบเศรษฐกิจของประเทศดี งบประมาณมีมากขึ้น รัฐสามารถจัดสรรงบประมาณสนับสนุนด้านการศึกษาของประชาชนได้มากขึ้น การศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจำเป็นต้องอาศัยงบประมาณแผ่นดินเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ในขณะเดียวกันนโยบายของรัฐบาลเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นแรงขับเคลื่อนทางการศึกษา การได้มาซึ่งนโยบายแห่งรัฐย่อมได้มาจากการเมือง โดยอาศัยการเลือกตั้งที่สุจริต เทียบธรรม ทำให้ได้นักการเมืองที่เข้ามาทำหน้าที่แทนประชาชนในการกำหนดนโยบายต่าง ๆ เพื่อพัฒนาประเทศ รวมทั้งนโยบายด้านการศึกษาด้วยเช่นกัน การที่ได้ผู้แทนที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มองภาพอนาคตของประเทศไทยได้อย่างชัดเจนในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง สามารถกำหนดทิศทางของประเทศ ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศสู่สังคมโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ การได้นักการเมืองเช่นนี้ย่อมทำให้ประเทศพัฒนา ปัจจัยดังกล่าวจะสำเร็จได้ต้องอาศัยการให้การศึกษาแก่ประชาชนที่มีสิทธิหน้าที่ในการเลือกตั้ง เกิดความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งนี้เพื่อให้ได้บุคคลที่จะนำพาประเทศให้พัฒนาต่อไป ทรัพยากรมนุษย์จึงเปรียบเสมือนต้นทุนของประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์คือการให้การศึกษา นอกจากนั้น สิ่งที่มีอิทธิพลต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงคือเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษา และรูปแบบการจัดการศึกษาที่กว้างไกลออกจากห้องเรียนไปสู่สังคมในโลกของเทคโนโลยีสารสนเทศ และระบบอินเทอร์เน็ต เป็นเครือข่ายสื่อสาร และการเรียนรู้ที่กว้างขวาง เชื่อมต่อ และย่อโลกให้เล็กลง ทำให้การศึกษาของโลกเล็กลงตามลงด้วย การศึกษานำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาก็เป็นอย่างดี การพัฒนาการเรียนการสอนโดยผ่านระบบทางไกล ทำให้เพิ่มช่องทางการเรียนรู้ของประชาชน ไม่จำกัดเฉพาะในห้องเรียนอีกต่อไป การนำเทคโนโลยีสารสนเทศระบบเครือข่ายมาใช้ประโยชน์ทางการศึกษาถือเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาในอนาคต ซึ่งมีแนวโน้มการใช้มากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

รูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัย

1. ความหมายของรูปแบบ

คำว่า “รูปแบบ” หรือ Model เป็นคำที่ใช้เพื่อสื่อความหมายหลายอย่าง ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว รูปแบบ จะหมายถึงสิ่งหรือวิธีการดำเนินงานที่เป็นต้นแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น แบบจำลอง สิ่งก่อสร้าง รูปแบบในการพัฒนาชนบท เป็นต้น พจนานุกรม Contemporary English ของ Longman (1981, p. 668) ให้ความหมายไว้ 5 ความหมาย แต่โดยสรุปแล้วจะมี 3 ลักษณะ คือ

3.1 Model หมายถึง สิ่งซึ่งเป็นแบบย่อส่วนของของจริง ซึ่งเท่ากับ แบบจำลอง

3.2 Model ที่หมายถึง สิ่งของหรือคนที้นำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินการบางอย่าง เช่น ครูต้นแบบ

3.3 Model หมายถึง รุ่นของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

พจนานุกรมการศึกษา Good (1973) ได้ให้ความหมายรูปแบบ ดังนี้ รูปแบบ หมายถึง แบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ เป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ เป็นแผนภูมิหรือรูปตามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการหรือแนวคิด เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคม ตามความหมายดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า รูปแบบ คือ แบบจำลองของสิ่งที่เป็น

Willer (1976, p. 15) รูปแบบ เป็นการสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับชุดของปรากฏการณ์โดยอาศัยหลักการของระบบรูปนัย ทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้เกิดความกระชับของนิยามความสัมพันธ์และประพจน์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรูปแบบที่มีความเที่ยงตรง จะพัฒนาเป็นทฤษฎีต่อไป

สโตนเนอร์ และแวนเคิล (Stoner & Wankle, 1986, p. 12); แนคเลอร์ (Nadler, 1980, pp. 72 - 90) แมสคอน และคลีโดรี (Mescon & Khedouri, 1985, p. 199) ให้คำนิยาม รูปแบบ ว่าเป็นการจำลองความจริงของปรากฏการณ์ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์องค์ประกอบที่เป็นกระบวนการของปรากฏการณ์นั้น ๆ ให้ง่ายขึ้น

สำหรับ ฮานเซอร์ (Hausser, 1980, pp. 132 - 161) ได้ให้ความหมายที่แตกต่างออกไป โดยที่รูปแบบเป็นสิ่งที่ออกแบบมาเพื่อแสดงถึงองค์ประกอบและกระบวนการตรวจสอบความแตกต่างระหว่างความสัมพันธ์ในเชิงทฤษฎีกับปรากฏการณ์จริง

สวัสดี สุคนธรังสี (2520, หน้า 206) ให้ความหมายรูปแบบหมายถึง ตัวแทนที่สร้างขึ้น เพื่ออธิบายพฤติกรรมของลักษณะบางประการของสิ่งที่เป็นจริงอย่างหนึ่ง หรือ เป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการหาความรู้ ความเข้าใจปรากฏการณ์ (ทิสนา แคมมณี, 2551, หน้า 1)

สุบรรณ พันธ์วิเศษ และชัยวัฒน์ ปัญญาพงษ์ (2522, หน้า 22 - 23) ใช้คำว่า แบบจำลอง (Model) เท่ากับการย่อหรือเลียนแบบความสัมพันธ์ที่ปรากฏอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงของ

ปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยในการจัดระบบความคิดในเรื่องนั้น ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นและเป็นระเบียบ

บุญชม ศรีสะอาด (2533, หน้า 19) ให้ความหมาย รูปแบบว่า เป็น โครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่มีในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในระบบต่าง ๆ

เขาวดี วิบูลย์ศรี (2536, หน้า 25) รูปแบบ คือ วิธีที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดจนจินตนาการของคนที่มีต่อปรากฏการณ์ หรือ เรื่องราวใด ๆ ให้ปรากฏในลักษณะของการสื่อสารในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง รูปแบบจึงเป็นแบบจำลองในลักษณะเลียนแบบ หรือ เป็นตัวแบบที่ใช้เป็นแบบอย่าง เป็นแผนผังหรือแบบแผนของการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ต่อเนื่องด้วยความสัมพันธ์เชิงระบบ

จากความหมายทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีที่ได้ศึกษามาของผู้สร้างเอง เพื่อถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ โดยใช้สื่อที่ทำให้เข้าใจได้ง่ายและกระชับถูกต้อง และสามารถตรวจสอบเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงได้ เพื่อช่วยให้ตนเองและคนอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น

2. ความหมายของการศึกษาปฐมวัย

การศึกษาระดับปฐมวัยนั้นเป็นการศึกษาที่มุ่งอบรมเลี้ยงดูเด็ก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ให้มีการเตรียมความพร้อมและได้รับการพัฒนาทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจสังคม และสติปัญญา อย่างเหมาะสมในทุก ๆ ด้านและพร้อมที่จะเข้ารับการศึกษในการเรียนชั้นประถมศึกษา คำว่า การศึกษาปฐมวัยจึงเป็นการศึกษาที่ให้แก่เด็กแรกเกิด จนถึงอายุ 6 ปี หรือ 8 ปี สำหรับบางประเทศ โดยให้หมายถึงการบริการดูแล และให้การศึกษา แก่เด็กอายุแรกเกิดถึงอายุ 8 ปี โดยจัดในรูปแบบของการดูแลทารก ดูแลเด็กเล็ก และโรงเรียนอนุบาล (Woodill, Woodillet, 1992 อ้างถึงใน กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2545 หน้า 3) ซึ่งทำให้ลักษณะการจัดการจัดการศึกษามี 2 แบบ คือ บริบาลศึกษา และอนุบาลศึกษา โดยบริบาลศึกษา จะเน้นการดูแลเด็กเล็กอายุน้อยกว่า 3 ขวบ หรือ 3 ขวบลงมา ส่วนการดูแลเด็ก และการส่งเสริมเด็กอายุ 3 - 5 ปี จัดเป็นการอนุบาลศึกษา

อนุบาลศึกษา หมายถึง การศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยในโรงเรียนอนุบาล ที่เป็นการพัฒนาการจัดการศึกษาแบบบริบาลศึกษา ให้เป็นระบบมากขึ้น เฟรเดอเบล เป็นผู้พัฒนาการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยให้เป็นรูปแบบการศึกษาอย่างเป็นระบบ จนได้สมญานามว่า บิดาแห่งการศึกษาอนุบาล ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาให้แก่เด็กเล็ก อายุ 3 - 6 ปี บางประเทศ เช่นสหรัฐอเมริกา กำหนดอายุสูงสุดเป็น 8 ปี รวมชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2 เข้าไปด้วย เพื่อเป็นการต่อเนื่อง ปัจจุบันทั้งคำว่า บริบาลศึกษากับอนุบาลศึกษา ได้เรียกรวมเป็นการศึกษาปฐมวัย ซึ่งการจัดการศึกษาปฐมวัยของประเทศไทย จะเน้นไปที่การจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยอายุ 3 - 5 ปี มีการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ

ซึ่งรูปแบบที่ใช้ส่วนใหญ่จัดตามรูปแบบการศึกษาอนุบาล โดยเน้นการเตรียมความพร้อมด้วยการให้ความสำคัญกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็กแบบองค์รวม การจัดการศึกษาปฐมวัยแบบเตรียมความพร้อมนี้ไม่ใช่หลักสูตรหรือมาตรฐานการศึกษาปฐมวัยแต่เป็นปรัชญา หรือวิธีการทำงานแก่เด็กปฐมวัยที่เน้นการใช้ความรู้เกี่ยวกับเด็กด้านการพัฒนาและความแตกต่างของเด็กในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กเป็นสำคัญ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การศึกษาอนุบาลหมายถึงการจัดการศึกษาในลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษา เพื่อที่เด็กจะได้รับพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจ สังคม และสติปัญญา ตามวัยและความสามารถของแต่ละบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 31)

3. จุดประสงค์ของการศึกษาปฐมวัย

การจัดการเรียนการสอนระดับปฐมวัยศึกษา จะมุ่งเน้นการอบรมเลี้ยงดู เป็นส่วนใหญ่ ไม่มีการพัฒนาเด็กในด้านการอ่าน เขียน แต่เป็นการเตรียมเด็กเพื่อความพร้อมในการเรียนสำหรับการศึกษามัธยมศึกษา มีจุดประสงค์เพื่อจัดการศึกษาเป็นบริการการดูแล และเลี้ยงดูเด็กให้เป็นไปอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการพร้อมกันนั้น ยังเป็นการให้การศึกษา เพื่อส่งเสริมการปรับตัวให้เข้ากับสังคมเพื่อทักษะทางปัญญา และพัฒนาการทุกด้านให้กับเด็กรวมถึงการช่วยเด็กด้อยโอกาส และการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง เพื่อการเลี้ยงดูเด็กให้ดี (Essa, 1996, หน้า 19 - 20 อ้างถึงใน กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2545 หน้า 6) ดังนั้น การศึกษาปฐมวัยจึงเน้นการส่งเสริม พัฒนาการให้แก่เด็กในทุก ๆ ด้าน มีจุดมุ่งหมายดังต่อไปนี้ (เขาวพา เดชะคุปต์, 2542, หน้า 18 - 19)

3.1 ด้านร่างกาย ส่งเสริมความเจริญเติบโต ความแข็งแรงของร่างกาย ปลูกฝังนิสัยทางสุขภาพอนามัย ฝึกกิจนิสัยและสุขนิสัย รู้จักรักษาความสะอาด เลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ รู้จักการใช้ห้องน้ำห้องส้วม ได้ถูกต้องฝึกให้เล่นและออกกำลังกายเพื่อบริหารกล้ามเนื้อและประสาทสัมผัส และรู้จักพักผ่อน อย่างถูกวิธี

3.2 ด้านจิตใจและอารมณ์ ส่งเสริมด้านสุขภาพจิต เช่น ปลูกฝังให้รู้จักควบคุมอารมณ์ มีจิตใจร่าเริงแจ่มใส ชื่นชมต่อความไพเราะและสิ่งสวยงาม ฝึกให้มีจิตใจเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซื่อสัตย์ มีสัมมาคารวะ กตัญญูกตเวที เคารพเชื่อฟัง ประหยัด ขยันหมั่นเพียร อดทน มีระเบียบวินัย และเชื่อถือคำสอนของศาสนา

3.3 ด้านสังคม ส่งเสริมการพัฒนาลักษณะนิสัย เช่น ปลูกฝังให้เด็กรู้จักเคารพตนเอง กล้าพูด กล้าแสดงออกด้วยตนเอง ในทางที่ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี รู้จักเล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่น เคารพสิทธิและหน้าที่ตลอดจนความรับผิดชอบ ฝึกให้เป็นผู้รู้จักการรับ การให้ พร้อมทั้งจะปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดี

3.4 สถิติปัญญา ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา เช่น ให้รู้จักหาเหตุผลจนเกิดความเข้าใจ และรู้จักตัดสินใจด้วยตนเอง สนใจต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ฝึกให้เป็นคนช่างไว
รักการเรียนรู้ รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และมีประสบการณ์พอที่จะเรียนในระดับต่อไป
จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาระดับอนุบาลมุ่งที่จะฝึกความพร้อมให้แก่เด็กเพื่อให้เด็ก
ได้รับการพัฒนาและมีพัฒนาการที่ดีเต็มตามศักยภาพและเหมาะสมกับวัย

4. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายให้พัฒนาการศึกษาระดับปฐมวัยอย่างจริงจัง เมื่อปีพ.ศ. 2536
ซึ่งขณะนั้นเรียกตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ว่าการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา
เพื่อให้การศึกษาในระดับนี้มีมาตรฐานเดียวกัน กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มอบหมายให้กรมวิชาการ
จัดทำแนวการจัดประสบการณ์และพัฒนาเป็นหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พุทธศักราช 2540 และ
ประกาศให้โรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กระดับก่อนประถมศึกษาทั่วประเทศใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา 2541
เป็นต้นไป

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ได้มีการประชุมพิจารณาปรับปรุงอย่างต่อเนื่องเพื่อให้หลักสูตร
มีความสมบูรณ์ที่สุด ทั้งนี้ด้วยความร่วมมือจากคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรระดับก่อนประถมศึกษา
และคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ซึ่งประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ
ผู้บริหาร นักวิชาการศึกษา ศิษยานุศิษย์ ครูและผู้เกี่ยวข้องจากหน่วยงานต่าง ๆ จนได้หลักสูตร
การศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2546 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2546, คำนำ)

5. ปรัชญาการศึกษาปฐมวัย

การศึกษาปฐมวัยเป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี บนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดู
และการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กแต่ละคน
ตามศักยภาพ ภายใต้บริบทสังคมวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ด้วยความรัก ความเอื้ออาทรและ
ความเข้าใจของทุกคน เพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
เกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคม

หลักการ

เด็กทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการอบรมเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการ ตลอดจนการเลี้ยงดู
ที่เหมาะสมด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ดี ระหว่างเด็กกับพ่อแม่กับผู้เลี้ยงดู กับบุคลากรในการอบรมเลี้ยงดู
และให้การศึกษาศึกษาปฐมวัยเพื่อให้เด็กพัฒนาตนเอง ตามขั้นของพัฒนาการทุกด้านอย่างสมดุลและ
เต็มตามศักยภาพ ดังนี้

1. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกประเภท
2. บิดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษานี้ที่เน้นเด็กเป็นสำคัญโดยคำนึงถึงความแตกต่าง
ระหว่างบุคคล และวิถีชีวิตของเด็กตามบริบทของชุมชน สังคมและวัฒนธรรมไทย

3. พัฒนาการเด็กโดยรวมผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย
4. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพและ

มีความสุข

5. ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชนและสถานศึกษาในการพัฒนาเด็ก

6. จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย สำหรับเด็กอายุ 3 - 5 ปี มุ่งให้เด็กมีพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา ที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถและความแตกต่างระหว่างบุคคล จึงกำหนดเป็นมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านสังคม ดังนี้

- 6.1 ร่างกายเจริญตามวัยและมีสุขนิสัยที่ดี
 - 6.2 กล้ามเนื้อใหญ่กล้ามเนื้อเล็กที่แข็งแรงใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว ประสานสัมพันธ์กัน
 - 6.3 มีสุขภาพจิตที่ดีและมีความสุข
 - 6.4 มีคุณธรรมจริยธรรมและมีจิตใจที่ค้ำจุน
 - 6.5 ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหวและการออกกำลังกาย
 - 6.6 ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย
 - 6.7 รักษาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย
 - 6.8 อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและปฏิบัติตนได้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม
- ในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- 6.9 ใช้ภาษาสื่อสารได้อย่างเหมาะสม
 - 6.10 มีความสามารถในการแก้ปัญหา
 - 6.11 มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์
 - 6.12 มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

7 คุณลักษณะตามวัย

คุณลักษณะตามวัยเป็นความสามารถตามวัยหรือพัฒนาการตามธรรมชาติเมื่อเด็กมีอายุถึงวัยนั้น ๆ ครูต้องทำความเข้าใจคุณลักษณะตามวัยของเด็ก เพื่อนำไปพิจารณาจัดประสบการณ์ให้เด็กแต่ละวัยได้ถูกต้องและเหมาะสม ขณะเดียวกันจะต้องสังเกตความแตกต่างระหว่างบุคคลเพื่อนำข้อมูลไปช่วยในการพัฒนาเด็กให้เต็มตามศักยภาพ พัฒนาการเด็กแต่ละช่วงอายุ อาจเร็วหรือช้ากว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้และการพัฒนาจะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ถ้าสังเกตเห็นว่าเด็กไม่มีความก้าวหน้าอย่างชัดเจนต้องพาเด็กไปปรึกษา ผู้เชี่ยวชาญหรือแพทย์เพื่อช่วยเหลือและแก้ไขได้ทันทั่วทั้งคุณลักษณะตามวัยที่สำคัญของเด็กตามอายุ 3 - 5 ปี

ตารางที่ 1 แสดงคุณลักษณะตามวัยของเด็กอายุ 3 - 5 ปี (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน, 2547, หน้า 10 - 14)

พัฒนาการ	อายุ 3 ปี	อายุ 4 ปี	อายุ 5 ปี
ด้านร่างกาย 1. กล้ามเนื้อ	- รับลูกบอลที่กระดอนจากพื้นด้วยแขนทั้งสอง - เดินขึ้นลงบันไดได้ด้วยตนเอง - กระโดดขึ้นลงอยู่กับที่ได้	- รับลูกบอลได้ด้วยมือทั้งสอง - เดินขึ้นลงบันไดสลับเท้าได้ - กระโดดขาเดียวอยู่กับที่ได้ - วิ่งและหยุดได้คล่อง	- รับลูกบอลที่กระดอนจากพื้นได้ด้วยมือทั้งสอง - เดินขึ้นลงบันไดสลับเท้าได้คล่องแคล่ว - กระโดดขาเดียวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง - วิ่งได้อย่างรวดเร็ว
2. กล้ามเนื้อเล็ก	- ใช้กรรไกรตัดกระดาษให้ขาดได้ - เขียนรูปร่างกลมตามแบบได้ - ร้อยลูกปัดขนาดใหญ่ได้	- ใช้กรรไกรตัดกระดาษให้อยู่ในแนวเส้นตรงได้ - เขียนรูปสี่เหลี่ยมตามแบบได้ - ร้อยลูกปัดขนาดเล็กได้	- ใช้กรรไกรตัดกระดาษให้อยู่ในแนวเส้นโค้งตามที่กำหนดได้ - เขียนรูปสามเหลี่ยมตามแบบได้ - ใช้เชือกร้อยวัสดุได้ - ใช้กล้ามเนื้อเล็กได้ดี เช่น ตัดกระดาษ
3. สุขภาพ อนามัย	- มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์มีน้ำหนักส่วนสูงและมีเส้นรอบศีรษะตามเกณฑ์	- มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์มีน้ำหนักส่วนสูงและมีเส้นรอบศีรษะตามเกณฑ์	- มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์มีน้ำหนักส่วนสูงและมีเส้นรอบศีรษะตามเกณฑ์
ด้านอารมณ์และจิตใจ 1. การแสดงออกทางด้านอารมณ์	- ชอบที่จะทำให้อุ๊ยพอใจและได้ชม - แสดงอารมณ์ตามความรู้สึก	- ชอบทำทนายผู้ใหญ่ - เริ่มควบคุมอารมณ์ได้บางขณะ	- รักครู/ ผู้สอน - ควบคุมอารมณ์ได้ดีมีเหตุผล

ตารางที่ 1 (ต่อ)

พัฒนาการ	อายุ 3 ปี	อายุ 4 ปี	อายุ 5 ปี
2. ความรู้สึก ที่ดีต่อตนเอง และผู้อื่น	- เริ่มรู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง - เริ่มรู้จักเลือกของเล่นสิ่งที่ตนชอบสนใจ	- รับบทบาทหน้าที่ของตนเอง - รู้จักเลือกของเล่นสิ่งที่ตนชอบ สนใจ - เริ่มรู้จักชื่นชมความสามารถและผลงานของตนเองและผู้อื่น	- รับบทบาทหน้าที่ของตนเองและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย - รู้จักเลือกเล่นทำงานตามที่ตนเองชอบ สนใจและทำได้ - เริ่มรู้จักชื่นชมในความสามารถและผลงานของตนเองและผู้อื่น
3. คุณธรรมและ จริยธรรม	- เริ่มแสดงความรักเพื่อนและสัตว์เลี้ยง - ไม่ทำร้ายผู้อื่นเมื่อไม่พอใจ - เริ่มรู้จักของสิ่งใดเป็นของตนเองและสิ่งใดเป็นของผู้อื่น - เริ่มรู้จักเก็บของเล่น - เริ่มรู้จักรอคอย - เริ่มตัดสินใจในเรื่องง่าย ๆ ได้	- แสดงความรักเพื่อนและสัตว์เลี้ยง - ไม่ทำร้ายผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน - ไม่แย่งหรือหยิบของผู้อื่นมาเป็นของตน - รู้จักเก็บของเล่นเข้าที่ - รู้จักรอคอยอย่างเหมาะสมกับวัย - รู้จักตัดสินใจในเรื่องง่าย ๆ และเริ่มเรียนรู้ผลที่เกิดขึ้น	- แสดงความรักเด็กที่เล็กกว่าและสัตว์เลี้ยงต่างๆ - ไม่ทำร้ายผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเสียใจ - ไม่หยิบของผู้อื่นมาเป็นของตน - รู้จักเก็บของเล่นเข้าที่ - รู้จักรอคอยและเข้าแถวตามลำดับก่อนหลัง - รู้จักตัดสินใจในเรื่องง่าย ๆ และยอมรับผลที่เกิดขึ้น
ด้านสังคม			
1. การช่วยเหลือตนเอง	- ล้างมือได้ - รับประทานอาหารได้ด้วยตนเอง - เริ่มรู้จักใช้ห้องน้ำห้องส้วม	- ล้างมือได้ - รับประทานอาหารได้ด้วยตนเองโดยไม่หกเลอะเทอะ - รู้จักทำความสะอาดหลังจากเข้าห้องน้ำ ห้องส้วม	- เลือกเครื่องแต่งตัวและแต่งตัวเองได้ - ใช้เครื่องมือเครื่องใช้ในการรับประทานอาหารได้ - ทำความสะอาดร่างกายได้

ตารางที่ 1 (ต่อ)

พัฒนาการ	อายุ 3 ปี	อายุ 4 ปี	อายุ 5 ปี
2. การอยู่ร่วมกับผู้อื่นและการมีคุณธรรมจริยธรรม	- ชอบเล่นแบบคู่ขนาน (เล่นของเล่นชนิดเดียวกัน แต่ต่างคนต่างเล่น) - ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง - เริ่มปฏิบัติตามกฎกติกาง่าย ๆ	- เล่นรวมกับผู้อื่นได้ - เริ่มช่วยเหลือผู้อื่น - ปฏิบัติตามกฎกติกาที่ตกลงร่วมกัน - มีความรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย	- เล่นหรือทำงานที่ร่วมกันในกลุ่มย่อยได้ - รู้จักการให้และรับ - ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสถานศึกษา - ตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ
3. การอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม	- รู้จักทำงานที่ได้รับมอบหมาย - เริ่มรู้จักแสดงความเคารพ - ทิ้งขยะได้ถูกที่ - ไม่ทำลายสิ่งของเครื่องใช้	- รู้จักแสดงความเคารพ - ทิ้งขยะได้ถูกที่ - รักษาสิ่งของที่ใช้ร่วมกัน	- แสดงความเคารพได้เหมาะสมกับโอกาส - ทิ้งขยะได้ถูกที่ - ช่วยดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมรอบตัว
ด้านสติปัญญา	- ฟังแล้วปฏิบัติตามคำสั่งง่าย ๆ ได้ - บอกชื่อตนเองได้ - รู้จักใช้คำว่า <u>อะไร</u> - จิตเขียนเส้นอย่างอิสระได้ - จับคู่สีได้ประมาณ 4 - 5 สี - ยังคิดสิ่งที่เป็นนามธรรมไม่ได้ - จำแนกสิ่งต่าง ๆ ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า - อยากรู้อยากเห็นทุกอย่างรอบตัว - วาดภาพตามความพอใจของคน	- ฟังแล้วปฏิบัติตามคำสั่งที่ต่อเนื่องได้ - บอกชื่อ-นามสกุลได้ - ชอบถาม <u>ทำไม</u> - เขียนภาพและสัญลักษณ์ตามความต้องการของตนเองได้ - ชี้และบอกสีได้ 4 - 5 สี - พูดเกี่ยวกับเมื่อวานวันพรุ่งนี้ - จำแนกสิ่งต่าง ๆ ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าได้ - วาดภาพตามความคิดสร้างสรรค์ของตนได้ - เล่นิทานหรือเรื่องราวตามจินตนาการได้ - เคลื่อนไหวท่าทางตามความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการได้	- ฟังแล้วนำมาถ่ายทอดได้ - บอกชื่อ-นามสกุลที่อยู่ของตนเองได้ - ชอบถาม <u>ทำไม</u> <u>อย่างไร</u> <u>ที่ไหน</u> - เขียนชื่อ - นามสกุล ของตนเองตามแบบได้ - บอกจำแนกสีต่าง ๆ ได้ - บอกเวลา <u>เมื่อวาน</u> <u>วันนี้</u> <u>พรุ่งนี้</u> ได้ - จำแนกสิ่งต่าง ๆ ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าได้ - ใช้สิ่งของรอบ ๆ ตัว - วาดภาพความคิดสร้างสรรค์ของตนได้ - เล่นิทาน เล่าสิ่งที่ตนคิดหรือเรื่องราวในจินตนาการได้

ตารางที่ 1 (ต่อ)

พัฒนาการ	อายุ 3 ปี	อายุ 4 ปี	อายุ 5 ปี
	- สนทนาโต้ตอบ/เล่าเรื่องด้วยประโยคสั้น ๆ ได้ - เลียนแบบท่าทางการเคลื่อนไหวต่าง ๆ - เรียนรู้จากการสังเกตและเลียนแบบผู้อื่น	- เรียนรู้จากการสังเกตฟังด้วยตนเอง	- เคลื่อนไหวท่าทางตามความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการได้

8. โครงสร้างหลักสูตร

เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ให้สถานศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ปฏิบัติในการจัดหลักสูตรสถานศึกษาปฐมวัยจึงกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ไว้ดังนี้

ตารางที่ 2 โครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547, หน้า 16)

โครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 อายุ 3 - 5 ปี		
	ประสบการณ์สำคัญ	สาระที่ควรเรียนรู้
สาระการเรียนรู้	1. ด้านร่างกาย 2. ด้านอารมณ์และจิตใจ 3. ด้านสังคม 4. ด้านสติปัญญา	1. เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก 2. เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อม 3. ธรรมชาติรอบตัว 4. สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก
ระยะเวลาเรียน	ขึ้นอยู่กับอายุเด็กที่เริ่มเข้ารับการอบรมเลี้ยงดูและรับการศึกษา	

1. การจัดชั้นเรียน บิดหลักอายุเป็นหลักและอาจเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามหน่วยงานที่รับผิดชอบเช่น อายุ 3 ปี เรียกอนุบาล 1 อายุ 4 ปี เรียกอนุบาล 2 อายุ 5 ปี เรียกอนุบาล 3

2. ระยะเวลาเรียน ใช้เวลาในการจัดประสบการณ์เด็ก 1 - 3 ปี การศึกษาโดยประมาณ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอายุของเด็กที่เริ่มเข้ารับการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษา

3. สารการเรียนรู้ เป็นเรื่องราวรอบตัวเด็กที่เป็นสื่อในการจัดกิจกรรม ให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ไม่เน้นการท่องจำเนื้อหา ผู้สอนสามารถกำหนดรายละเอียดขึ้นมาเองให้สอดคล้องกับวัย ความต้องการ ความสนใจของเด็ก โดยแบ่งเป็น 2 ส่วนดังนี้

3.1 ประสพการณ์สำคัญ ทำให้ผู้สอนเข้าใจเด็กปฐมวัยว่าต้องทำอะไร เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวอย่างไร ทุกประสพการณ์มีความสำคัญต่อการพัฒนาการของเด็ก ผู้สอนต้องวางแผนในการจัดกิจกรรมให้เด็กเกิดการสร้างองค์ความรู้ ประสพการณ์สำคัญแบ่งเป็น 4 ด้าน

3.1.1 ประสพการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสดูแลสุขภาพ อนามัยรักษาความปลอดภัย พัฒากล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก

3.1.2 ประสพการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจเป็น การสนับสนุนให้เด็กได้แสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึกที่เหมาะสมกับวัยมีความสุข ร่าเริงแจ่มใส ได้พัฒนาคุณธรรม สุนทรียภาพ ความรู้สึกที่ดีและความเชื่อมั่นในตนเองขณะปฏิบัติกิจกรรม

3.1.3 ประสพการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมเป็นการสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ผ่านการเรียนรู้ทางสังคมเช่น การเล่นเกม การทำงานร่วมกับผู้อื่น การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน การแก้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ

3.1.4 ประสพการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญาเป็นการสนับสนุนให้เด็กได้รับรู้ เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าผ่านการคิดการใช้ภาษา การสังเกต การจำแนก เปรียบเทียบจำนวน มิติสัมพันธ์ (พื้นที่/ ระยะ) และเวลา

3.2 สารที่ควรเรียนรู้ กำหนดเฉพาะหัวข้อไม่มีรายละเอียด เพื่อให้ผู้สอนสามารถกำหนดรายละเอียดขึ้นมาเองให้สอดคล้องกับวัยความต้องการของเด็ก อาจยืดหยุ่นเนื้อหา โดยคำนึงถึงประสพการณ์และสิ่งแวดล้อมของเด็ก ผู้สอนนำสารการเรียนรู้มาบูรณาการจัด ประสพการณ์ต่าง ๆ ให้ง่ายต่อการเรียนรู้ ดังนี้

3.2.1 เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เด็กควรรู้จักชื่อ นามสกุล รูปร่างหน้าตาอวัยวะต่าง ๆ วิธีรักษาร่างกายให้สะอาด ปลอดภัย การรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะเรียนรู้ที่จะเล่น และทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองหรือกับผู้อื่นตลอดจนเรียนรู้ที่จะแสดงความคิดเห็นความรู้สึกแสดง มารยาทที่ดี

3.2.2 เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อม เด็กควรมีโอกาสรู้จักและรับรู้ เรื่องราวเกี่ยวกับครอบครัว สถานศึกษา ชุมชน บุคคลที่เด็กต้องมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิต

3.2.3 ธรรมชาติรอบตัวเด็ก เด็กได้เรียนรู้สิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตรวมทั้ง การเปลี่ยนแปลงของโลกที่แวดล้อมเด็กตามธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ดอกไม้ สัตว์ ฤดูกาล กลางวัน กลางคืน น้ำ หิน ดินทราย

3.2.4 สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก เด็กควรได้รู้จัก สี ขนาด รูปร่าง รูปทรง น้ำหนัก ผิวสัมผัสของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องชั่ง วัด ตวง ยานพาหนะและการสื่อสารที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

การจัดประสบการณ์

การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย อายุ 3 - 5 ปี จะไม่จัดเป็นรายวิชาแต่จัดรูปแบบของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงเกิดการเรียนรู้ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งเกิดการพัฒนาร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยที่ จะกล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อการจัดประสบการณ์ ต่อไป

การประเมินพัฒนาการ

การประเมินพัฒนาการของเด็กอายุ 3 - 5 ปี เป็นการประเมิน ทั้งร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญาของเด็ก โดยถือเป็นกระบวนการต่อเนื่อง เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมปกติที่จัด ให้เด็กในแต่ละวันทั้งนี้ต้องนำข้อมูลการประเมินมาพิจารณาปรับปรุงวางแผนเพื่อจัดกิจกรรม ส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนได้รับพัฒนาตามจุดหมายของหลักสูตร โดยมีหลักการประเมินพัฒนาการ ยึดหลัก ดังนี้

1. ประเมินพัฒนาการเด็กครบทุกด้านและนำผลมาพัฒนาเด็ก
2. ประเมินเป็นรายบุคคลอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องตลอดทั้งปี
3. สภาพการประเมินควรมีลักษณะเช่นเดียวกับการปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน
4. ประเมินอย่างเป็นระบบมีการวางแผนเลือกใช้เครื่องมือ จดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน
5. ประเมินตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลายเหมาะสมกับเด็กใช้แหล่งข้อมูล

หลายด้าน ไม่ควรใช้การทดสอบ

สำหรับวิธีการประเมินที่เหมาะสมและควรใช้กับเด็ก อายุ 3 - 5 ปี ได้แก่ การสังเกตการณ์ บันทึกพฤติกรรม การสนทนา การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลจากผลงานเด็กที่เก็บอย่างเป็นระบบ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547, หน้า 5 - 3)

จากการศึกษาหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 สรุปได้ว่า มีหลักการเพื่ออบรม เลี้ยงดูกับการศึกษาตามศักยภาพ ผู้สอนอาจจัดสาระเพิ่มเติมให้บรรลุตามจุดหมายของหลักสูตร โดยการจัดกิจกรรมการเล่นที่เป็นประสบการณ์ตรงผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้าให้สอดคล้องกับบริบท ของผู้เรียน อันเป็นการพัฒนาเตรียมความพร้อม ด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา อย่างสมดุล ประกอบด้วยสาระ 2 ส่วนดังนี้

1. ประสบการณ์สำคัญ เป็นการพัฒนาด้านร่างกาย พัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ พัฒนาการด้านสังคม พัฒนาการด้านสติปัญญา

2. สารการเรียนรู้ได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับตัวเด็ก เรื่องเกี่ยวกับบุคคล สถานที่ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก

9. การจัดการศึกษาปฐมวัยในระบบโรงเรียน

การศึกษาปฐมวัย ไม่ได้เป็นการศึกษาภาคบังคับก็ตาม แต่การศึกษาปฐมวัยในสถานศึกษาที่เรียกว่า โรงเรียนอนุบาล จะมีการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบในรูปแบบของโรงเรียนโดยมีการจัดชั้นเรียน กำหนดเวลาเรียน มีตารางกิจกรรมประจำวัน มีการจัดการสอน และมีครู (กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2547, หน้า 8) ได้กล่าวว่า การจัดชั้นเรียนของการศึกษาปฐมวัยในโรงเรียนอนุบาล เป็นการศึกษาที่เน้นการเตรียมเด็กเพื่อการเข้าเรียนประถมศึกษาปีที่ 1 ให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ สื่อสารกับผู้อื่นเป็น และรู้จักการปรับตัว ซึ่งเรียกว่า เตรียมความพร้อม ปัจจุบันมีรูปแบบของการจัดชั้นเรียนเป็น 3 รูปแบบ ตามหลักสูตร ดังนี้

9.1 หลักสูตร 1 ปี เด็กที่เข้าเรียนต้องมีอายุ 5 ปีบริบูรณ์ ถึง 6 ปี หรือมีอายุก่อนเกณฑ์ภาคบังคับ 1 ปี

9.2 หลักสูตร 2 ปี จำแนกเป็น 2 ชั้นเรียน คือ

9.2.1 ชั้นอนุบาลปีที่ 1 เด็กที่เข้าเรียนต้องมีอายุ 4 ปีบริบูรณ์ถึง 5 ปี

9.2.2 ชั้นอนุบาลปีที่ 2

9.3 หลักสูตร 3 ปี มี 3 ชั้นเรียน ประกอบด้วย

9.3.1 ชั้นอนุบาลปีที่ 1 เด็กที่เข้าเรียนต้องมีอายุ 3 ปีบริบูรณ์ถึง 4 ปี

9.3.2 ชั้นอนุบาลปีที่ 2

9.3.3 ชั้นอนุบาลปีที่ 3

การจัดชั้นเรียนดังกล่าวนี้อาจพบว่า มีการเรียกชื่อชั้นปีแตกต่างกันไป สำหรับโรงเรียนอนุบาลเอกชนเรียกชั้นเรียน อนุบาลปีที่ 1 อนุบาลปีที่ 2 อนุบาลปีที่ 3 ส่วนโรงเรียนรัฐบาลอาจมีหลักสูตร 1 ปี แต่ส่วนใหญ่เป็น 2 ปี สำหรับหลักสูตร 1 ปี เราเรียกว่า เตรียม ป.1 หรือบางแห่งเรียกว่าชั้นเด็กเล็ก เป็นต้น ความแตกต่างของการเรียกชั้นเรียนนี้ มิได้เป็นเฉพาะในประเทศไทย ในต่างประเทศก็เป็นเช่นเดียวกัน บางประเทศจัดชั้นเรียนเป็น 3 ชั้นเรียนโดยเรียกแต่ละชั้นเรียนว่า ชั้นเด็กเล็ก ชั้นเรียนอนุบาล และชั้นเรียนก่อนประถมศึกษา เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การจัดชั้นเรียนในระดับปฐมวัยนั้นมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปแต่ส่วนใหญ่โรงเรียนของรัฐบาลจะมี 2 ระดับชั้นก็คือ อนุบาลปีที่ 1 อนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนในสังกัดเอกชนจะมี 3 ระดับชั้น คือ อนุบาลปีที่ 1 อนุบาลปีที่ 2 อนุบาลปีที่ 3

10. การจัดสภาพแวดล้อมในชั้นเรียน

ห้องเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยควรมีขนาดที่เหมาะสม ไม่เล็กจนเกินไป เพราะเด็กต้องการเนื้อที่ในการเคลื่อนไหว การทำกิจกรรมต่าง ๆ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ โดยไม่รู้สึกรอียด และ

มีชีวิตชีวา ภายในห้องเรียนควรจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ หรือมุมต่าง ๆ อาทิ มุมบทบาทสมมติ มุมบล็อก มุมศิลปะ มุมคอมพิวเตอร์ มุมวิทยาศาสตร์ และมุมคณิตศาสตร์ มุมดนตรี มุมภาษา ซึ่งรวมถึง หนังสือนิทานต่าง ๆ และเทปเพลง เทปนิทานสำหรับเด็กได้ฟังเพลงฟังนิทานหรือเรื่องราวต่าง ๆ

กรมวิชาการ (2540, หน้า 101) การจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนระดับก่อนประถมศึกษา มีความสำคัญต่อเด็กเนื่องจากธรรมชาติของเด็กวัยนี้ สนใจจะเรียนรู้ ค้นคว้าทดลอง และต้องการสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ดังนั้น การจัดเตรียมสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสมตามความต้องการของเด็ก จึงมีความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กมาก เด็กสามารถเรียนรู้จากการเล่นที่เป็นประสบการณ์ตรงที่เกิดจากการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 จึงจำเป็นต้องจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้สอดคล้องกับสภาพ และจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อส่งผลให้บรรลุจุดมุ่งหมายในการพัฒนาเด็ก โดยในการจัดสภาพแวดล้อมจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. ความสะอาด ปลอดภัย
2. ความมีอิสระอย่างมีขอบเขตในการเล่น
3. ความสะดวกในการทำกิจกรรม
4. ความพร้อมของอาคารสถานที่ เช่น ห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องส้วม สนามเด็กเล่น ฯลฯ
5. ความเพียงพอเหมาะสมในเรื่องขนาด น้ำหนัก จำนวน สีของสื่อและเครื่องเล่น
6. บรรยากาศในการเรียนรู้ การจัดและมุมประสบการณ์ต่าง ๆ

ลีเปอร์ (Leeper, 1987 อ้างถึงใน เขียวพา เดชะคุปต์, 2542, หน้า 18 - 19) ยังได้เสนอหลักเกณฑ์การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สำหรับเด็กปฐมวัยเอาไว้ ดังนี้

1. เนื้อที่ทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนควรมีบริเวณกว้างขวางพอเพียงที่เด็กจะแสวงหา ค้นคว้าทดลองสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่
2. การจัดห้องเรียนควรมีเนื้อที่พอเพียงที่เด็กจะเคลื่อนไหวได้อย่างมีอิสระและปลอดภัย
3. วัสดุอุปกรณ์มีมากพอที่จะให้เด็กได้เล่นคนเดียว เล่นคู่ขนานและเล่นเป็นกลุ่ม
4. วัสดุอุปกรณ์ควรมีมากพอที่จะให้เด็กทำงานและเล่น ทั้งที่เป็นกิจกรรมที่ทำอย่างสนุกสนานและกิจกรรมที่ทำอย่างเงียบ ๆ
5. วัสดุอุปกรณ์ควรสามารถใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง
6. วัสดุอุปกรณ์ควรมีความทนทานและคงทนต่อการเล่นของเด็กจำนวนมาก ๆ
7. วัสดุอุปกรณ์ควรจะสามารถเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ และเมื่อเด็กเลิกเล่นหรือไม่ต้องการใช้แล้วก็ควรมีที่เก็บของเหล่านั้น
8. ถ้าวัสดุอุปกรณ์ที่จัดไว้ไม่พอเพียง ครูควรคิดว่าหาอะไรมาทดแทน เพื่อให้การจัดกิจกรรมในการเรียนการสอนน่าสนใจ

9. วัสดุอุปกรณ์แต่ละอย่างควรมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กและให้สอดคล้องกับความต้องการของเด็กแต่ละวัย

10. วัสดุอุปกรณ์ที่มีควรเป็นวัสดุอุปกรณ์ที่จะส่งเสริมพัฒนาการทางด้านกล้ามเนื้อเล็กและกล้ามเนื้อใหญ่ของเด็ก

11. วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ควรจัดให้สอดคล้องกับความสนใจ ความสามารถและระดับวุฒิภาวะของเด็ก

12. ควรมีตู้ ช่างสำหรับให้เด็กเก็บเสื้อผ้าและของใช้ส่วนตัว

13. ควรมีห้องน้ำและอ่างล้างมือสะดวกในการใช้สำหรับเด็ก

14. ห้องเรียนควรมีอุณหภูมิ แสงสว่าง และการถ่ายเทอากาศพอเหมาะ

จะเห็นได้ว่า การจัดสภาพแวดล้อมในชั้นเรียนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะเด็กปฐมวัยนั้นจะใช้เวลาอยู่ในชั้นเรียนทำกิจกรรมเป็นส่วนใหญ่และห้องเรียนที่คั่นนั้นจะต้องมีสื่ออุปกรณ์หรือมุมต่าง ๆ ที่สามารถส่งเสริมให้เกิดพัฒนาการในการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

11. การจัดสภาพแวดล้อมนอกชั้นเรียน

นันทิยา รักตประจิต (2548, หน้า 48) ได้กล่าวถึง ประสพการณ์นอกชั้นเรียนถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดสิ่งแวดล้อม เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ของเด็ก โปรแกรมปฐมวัยที่เหมาะสมกับพัฒนาการเด็ก คือ โปรแกรมที่ให้คุณค่า ประสพการณ์เรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชั้นเรียนมีความสำคัญเท่าเทียมกันประสพการณ์กลางแจ้ง หรือภายนอกชั้นเรียนไม่ได้เป็นแค่เพียงเวลาสำหรับให้เด็กวิ่งเล่น หรือพักผ่อน ก่อนที่จะกลับเข้าไปสู่การเรียนในชั้นเรียน แต่ประสพการณ์ภายนอกชั้นเรียนจะให้รูปแบบการเรียนรู้ที่ต่างจากในชั้นเรียนแก่เด็ก ในสนามเด็กเล่นเด็กต้องการโอกาสสำหรับการเสี่ยง และการท้าทายทางร่างกาย เด็กต้องการพื้นที่สำหรับการปีนป่าย การกระโดด การวิ่ง การขว้าง การเตะ การม้วนตัว การกลิ้ง และการแกว่ง ด้วยเหตุนี้เด็กจึงต้องการอุปกรณ์ พื้นที่ และผู้ใหญ่ที่คอยให้คำแนะนำและกำลังใจเพื่อให้เด็กสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม นอกเหนือจากการท้าทายทางด้านร่างกายต่าง ๆ แล้ว สภาพแวดล้อมภายนอกชั้นเรียน ยังควรส่งเสริมการเรียนรู้ด้านอื่น ๆ อีกเช่น การค้นพบ โดยผ่านการพูดคุย การปลูกต้นไม้ การสำรวจโดยผ่านการเล่นน้ำ เล่นทรายการหาหอยเชอรี่ ฯ สำหรับนั่งพักผ่อนหรืออ่านหนังสือ เป็นต้น การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก อาจเกิดขึ้นโดยผ่านการทำกิจกรรมศิลปะกลางแจ้งและการเล่นน้ำ เล่นทราย ด้วยเหตุนี้การวางแผนกิจกรรมกลางแจ้ง หรือภายนอกชั้นเรียนจึงถือว่า มีความสำคัญมากสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้จะต้องอยู่ในสภาพที่สนองความต้องการความสนใจของเด็กทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน ครูจะต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เด็กได้อยู่ในที่ที่สะอาด ปลอดภัย อากาศสดชื่นผ่อนคลายไม่เครียด มีโอกาสออกกำลังกายและพักผ่อน มีสื่อวัสดุ

อุปกรณ์ มีของเล่นที่หลากหลายเหมาะสมกับวัยให้เด็กมีโอกาสได้เลือกเล่น เรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง และโลกที่เด็กอยู่ รวมทั้งพัฒนาการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม ดังนั้น สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน จึงเป็นเสมือนหนึ่งสังคมที่มีคุณค่าสำหรับเด็กแต่ละคนจะเรียนรู้ และสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลในสังคมเห็นความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เด็กระดับก่อนประถมศึกษา

สำนักงานการศึกษาแห่งชาติ (2540) ได้กล่าวว่า การจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน ได้แก่ บริเวณนอกห้องเรียน และสนามเด็กเล่น มีความสำคัญเช่นเดียวกับสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน ควรจัดดังนี้

1. การจัดบริเวณนอกห้องเรียนควรจัดให้มีที่ร่มที่โล่งแจ้ง มีการจัดแบ่งพื้นที่สำหรับให้เด็กระดับปฐมวัยเล่น โดยแยกจากสนามเด็กเล่น ของเล่นของเด็กระดับประถมศึกษาโดยคำนึงถึงความปลอดภัยและประโยชน์ของการใช้สอย
2. การจัดสนามเด็กเล่น ควรจัดให้มีพื้นผิวหลายประเภท เช่น มีทั้งดิน ทราย หิน หินอ่อน หากมีพื้นที่ให้มีทั้งเนินและที่ราบ มีที่สำหรับเล่นของเล่นที่มีล้อเลื่อน ที่สำหรับเล่นทราย เล่นน้ำ และที่สำหรับขุด มีเครื่องมือเล่นประเภทปีนป่าย ทรงตัว ฯลฯ และมีขอบเขตเป็นสัดส่วน
3. อุปกรณ์ของเล่นและเครื่องเล่นต่าง ๆ ภายในสนามหญ้า ต้องเหมาะสมกับเด็กในวัยนี้ ต้องมีความแข็งแรง ทนทาน ได้รับการดูแลให้อยู่ในสภาพที่ใช้การได้ดีและความปลอดภัยอยู่ตลอดเวลา
4. ห้องน้ำ ห้องส้วม ที่สะอาดถูกสุขลักษณะเหมาะสมกับวัย สะดวกแก่การใช้ อาจอยู่ในห้องเรียนหรือในอาคาร

กระทรวงศึกษาธิการ (2546) กำหนดว่า การจัดสภาพแวดล้อมต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. ความสะอาด ความปลอดภัย
2. ความมีอิสระอย่างมีขอบเขตในการเล่น
3. ความสะดวกในการทำกิจกรรม
4. ความพร้อมของอาคารสถานที่ เช่น ห้องเรียน ห้องน้ำห้องส้วมสนามเด็กเล่น ฯลฯ
5. ความเพียงพอ เหมาะสมในเรื่องขนาด น้ำหนัก จำนวน สีของสื่อและเครื่องเล่น
6. บรรยากาศในการเรียนรู้ การจัดที่เล่นและมุมประสบการณ์ต่าง ๆ

12. บุคลากรทางการศึกษาปฐมวัย

บุคลากรที่ทำหน้าที่ในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย หรือโรงเรียนอนุบาลประกอบด้วยบุคคลต่อไปนี้

12.1 นักการศึกษาปฐมวัย หมายถึง ผู้ที่ทำงานกับเด็กอายุ แรกเกิดถึง 8 ปี และมีเจตจำนงที่พัฒนาตนเอง โดยเข้าร่วมในโครงการฝึกอบรม ในการพัฒนาความรู้และสมรรถนะทางการศึกษาปฐมวัย

12.2 ครูปฐมวัย หมายถึง ผู้รับผิดชอบการวางแผนและการจัดโปรแกรมสำหรับเด็กปฐมวัยในโรงเรียน นิเทศผู้ช่วยครู และผู้ดูแลเด็ก ปกติด้องสำเร็จการศึกษาด้านการศึกษาปฐมวัย ประถมศึกษา หรือพัฒนาการเด็ก

12.3 ผู้ช่วยครูปฐมวัย หมายถึง ผู้ทำหน้าที่วางแผนและจัดกิจกรรมให้กับเด็ก ดูแลเด็ก และให้ความรู้แก่เด็ก

12.4 ผู้ดูแลเด็ก หมายถึง ผู้ทำหน้าที่ดูแลเด็กและช่วยครูให้การศึกษาแก่เด็ก

12.5 ผู้ปกครอง หมายถึง ผู้ให้การดูแลเบื้องต้นแก่เด็ก สนับสนุน ป้องกันและแนะนำเด็ก ในฐานะผู้ปกครองและมีส่วนร่วมมือกับครูและ โรงเรียน ครูเป็นบุคลากรทางการศึกษาปฐมวัยที่สำคัญที่สุด ในการที่จะพัฒนาส่งเสริมเด็กให้มีพัฒนาการเป็นไปตามวัยได้เหมาะสม ทั้งนี้ เพราะเมื่อเด็กเข้ามาอยู่ในสถานศึกษาปฐมวัยครูเป็นบุคคลที่ดูแลและอยู่ใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด ดังนั้น ครูจึงต้องเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะเหมาะสมในการดูแลเด็กได้เป็นอย่างดี

เบญญา แสงมลิ (2516) กล่าวว่า iva ถ้าครูเป็นผู้ที่มีลักษณะดีเด็กย่อมจะเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่ดีไปด้วย บุคลิกลักษณะของครูอนุบาล ควรมีทั้งทางด้านบุคลิกภาพ ความรู้ และคุณธรรม

ด้านบุคลิกภาพ

1. รักเด็กผู้ที่จะเป็นครูอนุบาลหรือทำหน้าที่เกี่ยวกับเด็กนั้นต้องมีนิสัยรักเด็กอย่างแท้จริง การรักเด็กเป็นความรู้สึกที่ละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง มีเฉพาะบุคคล ต้องมีความสามารถเข้ากับเด็กและทำงานร่วมกับเด็กได้อย่างทั่วถึง โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

2. ยิ้มแย้มแจ่มใสครูอนุบาลควรเป็นบุคคลที่ยิ้มแย้มง่าย มองดูร่าเริงแจ่มใส นำพุดนำเคารพคบหาสมาคมด้วย ทำให้ผู้อยู่ใกล้รู้สึกอบอุ่น

3. มีเมตตากรุณา ผู้ที่อยู่กับเด็กจะต้องเป็นผู้ที่เต็มไปด้วยความเมตตากรุณาถ้าครูปกครองเด็กด้วยความเมตตากรุณา ก็จะทำให้เด็กกว้างง่าย และเป็นเด็กดี

4. อารมณ์ดี ผู้ที่อยู่กับเด็กจะต้องเป็นผู้ที่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ไม่โกรธง่าย ไม่โมโหร้าย ไม่ตื่นตกใจและตื่นเต้นจนเกินไป และมีอารมณ์ร่วมกับเด็กด้วย

5. ใจเย็นครูอนุบาลต้องเป็นบุคคลที่ใจเย็น เนื่องจากอยู่กับเด็กเล็ก ๆ ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับเด็กจะมีอยู่เสมอจึงต้องหัดเป็นคนใจเย็น รู้จักรับฟังพิจารณาเรื่องราว และชี้แจงอย่างมีเหตุผล

6. อดทน การอบรมคุณแก่เด็กนั้น ครูจะต้องฝึกตนเองให้มีความอดทนเพราะเด็กยังไม่สามารถเข้าใจและทำอะไรได้เท่าผู้ใหญ่ จึงต้องใช้เวลาและความอดทนอย่างมากในการฝึกอบรมเด็ก
7. ขยัน ผู้ที่อยู่กับเด็กนั้นต้องเป็นผู้ที่เอาใจใส่ต่อหน้าที่ไม่เบื่อง่ายในการทำงาน ปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอไม่ดูดาบ ขยันทำงานให้สำเร็จไปด้วยดี
8. ซื่อสัตย์ ครูอนุบาลต้องเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ของตน ซื่อตรงต่อผู้อื่น ซึ่งจะเป็นอย่างนี้ให้เด็กประพฤติตาม
9. ยุติธรรม ผู้ที่สอนเด็ก ๆ ควรจะต้องเป็นผู้ที่มีความยุติธรรมอย่างยิ่งการอยู่กับเด็กนั้น จะพบปัญหา ซึ่งเด็กกระทำอยู่เสมอ จึงควรพิจารณาอย่างรอบคอบตัดสินตามเหตุผลโดยวางตนเป็น กลางจริง ๆ
10. ตัดสินใจดี ผู้ที่อบรมเด็กนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีเหตุผลและผล มีความรอบคอบเมื่อมีปัญหา เกิดขึ้น
11. คล่องแคล่ว ว่องไว การอยู่กับเด็กเล็ก ๆ ซึ่งซุกซน และเคลื่อนไหวอยู่เสมอในครุอนุบาล จึงควรคล่องแคล่ว กระฉับกระเฉง สามารถติดตามเด็กได้ทัน
12. ทรวดทรงและท่าทางดี ครูอนุบาลจึงควรฝึกในการนั่ง การเดินการยืนให้ถูกต้อง ระวังทรวดทรงตัวตรงอยู่เสมอ เพื่อเป็นแบบอย่างของนักเรียน
13. วาจาสุภาพ ผู้ที่อยู่กับเด็ก ๆ นั้น ต้องระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการพูด ด้วยเด็กนั้นอยู่ใน ระยะที่การเรียนรู้ทางภาษากำลังเจริญ การพูดต้องชัดเจน ไม่เบา หรือไม่ดังเกินไป น้ำเสียงไพเราะ ไม่กระโชกโฮกฮาก การพูดควรชัดด้วยชัดคำ มีจังหวะในการพูดช้าแต่หนักแน่นเด็กจะจดจำสิ่งที่ได้ ยินและพูดตาม
14. มีกิริยามารยาทดี ครูเด็กเล็ก ๆ ควรจะมีกิริยามารยาทเรียบร้อยรู้จักกาลเทศะ รู้จักมารยาทต่าง ๆ ที่ใช้ในสังคม เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก
15. ให้ความอบอุ่นแก่เด็ก เด็กเล็ก ๆ นั้น ยังต้องการควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด ครูสอน เด็กเล็กควรให้ความอบอุ่นแก่เด็กเสมือนคนในครอบครัวของเด็กเอง สิ่งนี้เป็นเครื่องช่วยให้เด็ก อยากรมาโรงเรียน
16. เข้าใจธรรมชาติและความต้องการของเด็ก ครูสอนเด็กเล็ก ๆ นั้นควรมีความรู้ เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กวัย 2 - 7 ปี และสามารถส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กได้
17. ชอบศิลปะ ครูที่สอนเด็กอนุบาลนั้น ควรสามารถวาดเขียนได้ร้องเพลงได้หรือ ทำการฝีมือได้ เล่นดนตรีได้ เหล่านี้จะช่วยให้การสอนเด็กเล็กได้
18. สุขภาพดี ครูควรรักษาสุขภาพให้แข็งแรง ยังอยู่กับเด็กเล็กมากเท่าใด ครูจะต้องระวัง ในเรื่องสุขภาพให้มาก และครูอนุบาลควรมีสุขภาพดี เนื่องจากต้องพูดต้องเคลื่อนไหวอยู่เสมอ บางทีก็เล่นกับเด็กด้วย

19. แต่งกายดี ครูที่อยู่กับเด็กควรแต่งกายให้น่าดู สะอาด เรียบร้อยเด็ก ๆ นั้นรักครู จึงชอบมองครูและจดจำสิ่งต่าง ๆ ของครูด้วยการที่เด็กได้เห็นสิ่งรอบตัวของเด็กดีงามมีระเบียบ เด็กก็จะเป็นผู้ที่มีระเบียบไปด้วย

20. เข้ากับบุคคลอื่นได้ ครูอนุบาลนั้นไม่เพียงแต่เข้ากับเด็กได้ ควรจะฝึกให้เข้ากับบุคคลอื่นได้ด้วย เพราะครูอยู่กับเด็กนั้นจำเป็นต้องพบปะบุคคลอื่นอยู่เสมอ เช่นผู้ปกครองเด็ก เจ้าหน้าที่โรงเรียน แพทย์ พยาบาล ตำรวจจราจร

ด้านความรู้

ครูควรมี ความรู้ด้วยวุฒิทางการศึกษาด้านปฐมวัยหรือได้รับการอบรมด้านปฐมวัย มีความเข้าใจในการพัฒนาเด็ก รู้จักแสวงหาความรู้ และนำความรู้มาใช้ประโยชน์ได้ทันการเปลี่ยนแปลง ครูอนุบาลควรรู้จักการจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอน ตลอดจนรู้จักการจัดประสบการณ์แก่เด็ก

1. ครูอนุบาลเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือแนะนำ ควบคุมดูแลเด็ก เด็กวัยนี้จะทดลองความสามารถของตนอยู่แล้วถ้าครูช่วยย้ช่วยให้เด็กทำให้กำลังใจแก่เด็ก เด็กก็จะลงมือทำด้วยความเต็มใจ ครูเป็นเพียงผู้คอยให้ความช่วยเหลือให้เด็กได้ทำกิจกรรมงานได้สำเร็จสมปรารถนา

2. ให้การอบรมเด็ก เด็กในวัยอนุบาลนี้ควรได้รับ “การอบรม” มากกว่า “การสอน” โดยครูเป็นผู้คอยชี้แจง ชักจูง และควบคุมอยู่ ให้เด็กรู้จักคิด รู้จักสังเกต รู้จักเปรียบเทียบ สามารถตัดสินใจพึ่งพาตนเองได้

3. ให้อิสระภาพแก่เด็ก การที่ครูใช้วิธีบังคับให้เด็กนั่งนิ่ง ๆ อย่างผู้ใหญ่เป็นการอบรมที่ขัดกับจิตใจของเด็กในวัยนี้ยิ่งยวด แต่การให้อิสระภาพย่อมมีขอบเขต

4. ระวังดูแลให้ความปลอดภัย เด็กเล็ก ๆ ที่ร่างกายแข็งแรง สุขสบายจะไม่อยู่นิ่งชอบเคลื่อนไหวอยู่เสมอ และยังไม่รู้จักระวังรักษาตัวได้เพียงพอ ด้วยเหตุนี้ครูอนุบาลต้องดูแลให้อยู่ในสายตาอยู่เสมอ

5. ครูควรรู้จักดูแลจัดการเลี้ยงเด็กเพื่อให้เติบโตและสุขภาพดี โดย

5.1 จัดการเรื่องการรับประทานอาหาร โดยจัดอาหารที่มีประโยชน์ และเหมาะสมกับเด็ก ให้รับประทาน 3 เวลา คือ สาย กลางวัน และบ่าย

5.2 จัดเรื่องการนอนและการพักผ่อน จัดให้เด็กได้นอนหลังจากเล่นทุกครั้งและนอนกลางวันประมาณ 2 ชั่วโมง

5.3 จัดเรื่องการเล่น จัดให้เด็กได้เล่นในร่มและกลางแจ้งทุกวัน

5.4 จัดเรื่องการถ่ายให้เด็กถ่ายเมื่อร่างกายต้องการ

5.5 จัดเรื่องการรักษาความสะอาด ให้เด็กรู้จักล้างมือ ล้างหน้าและอาบน้ำในการเลี้ยงดู ครูต้องมีความรู้สึกรักต่อเด็กเสมือนเป็นพ่อแม่ของเด็กเอง

6. ส่งเสริมความเจริญเติบโตในด้านต่าง ๆ ของเด็ก ถ้าเด็กได้รับการส่งเสริมที่ถูกทางเด็กจะมีร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ จิตใจดี สติปัญญาเฉลียวฉลาด สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ดี

7. ปลุกฝังนิสัยที่ดีงามเด็กเล็กอายุหนึ่งขวบจนถึงห้าขวบนี้เป็นระยะที่สำคัญที่สุดของชีวิต สิ่งใดที่ได้เห็นและได้ทำจะปลุกฝังเป็นนิสัยของเด็ก ถ้าบังเอิญสิ่งที่เด็กได้พบเห็นและกระทำนั้น เป็นสิ่งที่ดีงาม ได้ฝึกหัดและกระทำ เด็กก็จะมีนิสัยที่ดีตัวเด็กตลอดไป

8. จัดเกลานิสัยที่ไม่ดี เด็กเล็ก ๆ ทุกคนที่อยู่ในชั้นอนุบาลจะมีนิสัยแตกต่างกันบางคน ขี้โมโห บางคนก็ดื้อ การที่เด็กมีนิสัยเช่นนี้ ก็เพราะว่า ผู้ใหญ่ที่อยู่กับเด็กอาจตามใจเด็กด้วยความรัก หน้าที่ของครูอนุบาล คือ อาจต้องขัดเกลาให้สิ่งไม่ดีหมดไป ซึ่งต้องใช้เวลานาน ครูต้องฝึกและอบรมอย่างสม่ำเสมอ ครูต้องมีความอดทน เมตตาปราณีต่อเด็ก

9. การเตรียมความพร้อมให้แก่เด็ก ครูอนุบาลมีหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ เตรียมสภาพร่างกาย และจิตใจเด็กให้พร้อมที่จะรับการศึกษาในขั้นต่อไป

10. ให้เด็กมีความรู้เหมาะสมกับวัยเด็กทุกคนมีความอยากรู้อยากเห็นอยู่เสมอผู้ใหญ่ มักจะมองไปในแง่ที่ว่า เด็กชอบทำลายของ แท้จริงแล้วเด็กต้องการเรียนรู้สิ่งนั้นสิ่งที่เด็กต้องการเรียนรู้ นั่น คือ สิ่งที่เด็กพบเห็นตามธรรมดา สิ่งที่อยู่รอบตัวเด็ก เด็กต้องการคำตอบที่ง่าย ๆ ไม่ลึกซึ้งทุกอย่างที่เด็กเรียนรู้ต้องเหมาะสมและมีประโยชน์ต่อเด็ก

ด้านคุณธรรม

ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญมากสำหรับครูอนุบาล เพราะเป็นแบบของเด็กคุณธรรมต่าง ๆ ที่จำเป็นควรมี ดังนี้

1. รักเด็กเมตตาเด็ก
2. ให้ความยุติธรรมต่อเด็กทุกคนปฏิบัติต่อเด็กอย่างเท่าเทียมกัน
3. ละเอียดรอบคอบ
4. ขยันขันแข็ง
5. อดทนสู้งาน
6. รักความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย
7. มีเหตุผล
8. มีความรับผิดชอบต่องานในหน้าที่
9. ใจค่อนักแน่น
10. ยอมรับความจริง รักการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง
11. ซื่อสัตย์

12. วางตัวเข้ากับเด็กอย่างเหมาะสมซึ่งต้องเป็นไปได้หลายอย่าง เช่น พี่เลี้ยง นางพยาบาล แม่ หรือพ่อคนที่ 2 หรือผู้พิพากษา เป็นต้น

สรุปครูปฐมวัยนอกจากมีความรู้ความสามารถในการดูแลและจัดประสบการณ์เรียนรู้แล้วต้องมีบุคลิกและจริยธรรมที่ดีด้วย

รายงานความก้าวหน้าการจัดการเรียนรู้ระดับปฐมวัย

สำนักประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเลขาธิการการศึกษา ได้ทำการสรุปผลการจัดการศึกษาปฐมวัย ปีการศึกษา 2551 - 2552 ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552, หน้า 114 - 134)

1. สรุปผลการจัดการศึกษาปฐมวัย ปีการศึกษา 2551 - 2552

การพัฒนาเด็กปฐมวัยเป็นรากฐานของการพัฒนาที่สำคัญอันจะส่งผลในระยะยาวในช่วงชีวิตของมนุษย์ เนื่องจากเป็นช่วงของการวางรากฐานที่มั่นคงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคมของเด็ก ให้มีการเรียนรู้และสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสมเพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข จึงนับเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็นการลงทุนที่คุ้มค่า อีกทั้งยังเป็นแนวทางการแก้ปัญหาในระยะยาวที่อาจจะเกิดขึ้น โดยเน้นครอบครัวเป็นแกนหลักของการพัฒนา และความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย และตระหนักถึงการเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีการพัฒนาอย่างครบถ้วนเหมาะสมและรอบด้านต่อไป

1.1 การศึกษาระดับปฐมวัย จากสภาพปัญหาด้านการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน มีปัญหาที่เป็นวิกฤตชัดเจน ก็คือด้านคุณภาพในการจัดการศึกษาและผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ซึ่งมีผลประจักษ์ทั้งในระดับนานาชาติและผลการทดสอบระดับชาติ แสดงให้เห็นว่าเด็กไทยมีปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไขโดยเร็วส่วนหนึ่งคือการเร่งแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วให้เบาบางลง โดยความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย แต่ส่วนหนึ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันคือการป้องกันปัญหา นั่นคือการเสริมสร้างเด็กให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วนรอบด้าน ซึ่งจากงานวิจัยมีข้อบ่งชี้และเป็นที่ยอมรับว่าระดับปฐมวัย เป็นช่วงที่สำคัญเป็นอย่างมากในการเตรียมความพร้อมให้เด็กเติบโตต่อไปอย่างมีคุณภาพ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ซึ่งถ้าผู้เกี่ยวข้องสามารถเสริมเติมให้เด็กปฐมวัยมีความสมบูรณ์เต็มศักยภาพ ก็จะเป็นการสร้างต้นทุนในการเรียนรู้ทั้งด้านหลักวิชาการ และการมีชีวิตอย่างมีคุณภาพให้เด็กไทยต่อไปถึงแม้ว่าในปี พ.ศ. 2550 จะมีประชากรในกลุ่มอายุ 0 - 5 ปีทั้งสิ้น 5,773,418 คน อายุต่ำกว่า 3 ปีจำนวน 2,860,171 คน อายุ 3 - 5 ปี จำนวน 2,913,247 คน ผู้เข้าเรียนในปีพ.ศ. 2550 มีจำนวน 2,541,736 คน คิดเป็นร้อยละ 87.2 ของประชากร ซึ่งลดลงจากร้อยละ 88.0 ปีพ.ศ. 2549 แสดงให้เห็นว่ามีประชากรกลุ่มอายุ 3 - 5 ปีเข้าสู่ระบบการศึกษาน้อยลง หรือคิดเป็น

ร้อยละ 13.8 ที่ยังคงไม่ได้เข้ารับการศึกษาระดับปฐมวัย ซึ่งการเข้ารับการศึกษาระดับปฐมวัย นับว่ามีความสำคัญ เนื่องจากมีผลการศึกษาพบว่า เด็กที่เข้ารับการศึกษาระดับปฐมวัยจะมีความถนัด ทางด้านการเรียนทั้งด้านภาษา ด้านตัวเลขและด้านเหตุผล สูงกว่าผู้ที่ไม่เคยเรียนในระดับก่อน ประถมศึกษา

ในส่วนของการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้พบว่าที่ผ่านมาเด็กปฐมวัยยังคงมีปัญหา ในส่วนของต้นทุนของชีวิตในหลายประการ ทั้งเรื่องการตั้งครรภ์ของมารดาอายุน้อย น้ำหนักแรก คลอดต่ำกว่ากำหนด การขาดสารอาหารที่สำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาการและการเจริญเติบโตของ สมอ ทั้งธาตุเหล็ก ไอโอดีนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในปริมาณต่ำ รวมถึงภาวะทุพโภชนาการของ เด็กซึ่งปัจจัยเหล่านี้นับว่ายังคงเป็นสาเหตุสำคัญในการบั่นทอนต้นทุนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยให้ ต่ำลง นอกจากนี้ยังพบว่าสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งในการส่งเสริมเรียนรู้ ของเด็กปฐมวัยก็อยู่ในภาวะที่ต้องเร่งแก้ไขโดยเร็วทั้งเรื่องคุณภาพของผู้เลี้ยงดูเด็ก สภาพครอบครัว รวมถึงสื่อต่าง ๆ ที่จะหล่อหลอมให้เด็กมีความสมบูรณ์ครบถ้วนรอบด้าน อยู่ในภาวะสุขุมเสี่ยงและ ไม่เอื้อต่อการมีพัฒนาการที่ดีของเด็กปฐมวัย

1.2 การจัดการเรียนรู้เด็กปฐมวัย ในการพัฒนาการเรียนรู้ปฐมวัยของเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี เน้นในเรื่องของการให้ความรู้พ่อแม่ ผู้ดูแลเด็กทั้งในเรื่องความสามารถตามวัยแนวความคิดใน การพัฒนาเด็กโดยใช้หนังสือ การให้ความรู้โดยการอบรมหลักสูตรผู้ดูแลเด็กปฐมวัย การให้ความรู้ แก่พ่อแม่ในรูปแบบโรงเรียนพ่อแม่ การอบรมผู้เลี้ยงดูเด็กในสถานรับเลี้ยงเด็กเพื่อเป็นแนวทางจัด ประสบการณ์เรียนรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องเพื่อให้สามารถนำไปพัฒนาเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนเด็ก อายุ 3 - 5 ปี เน้นการจัดกิจกรรมพัฒนาพ่อแม่ ผู้ปกครอง เพื่อให้มีความสามารถในการอบรมเลี้ยงดู เด็กได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังมีการอบรมครูผู้สอนให้มีความรู้ทั้งในเรื่องการออกแบบกิจกรรม ตามสาระรายงานความก้าวหน้าการจัดการเรียนรู้ ระดับปฐมวัย ปีพ.ศ. 2551 - 2552 การเรียนรู้ การผลิตสื่อการเรียนการสอน ทักษะในการเสริมสร้างเด็กให้เก่ง ดี มีสุข ซึ่งผลการประเมินคุณภาพ มาตรฐานของ สมศ. ในเรื่องหลักสูตรพบว่า สถานศึกษาปฐมวัยมีหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียน และท้องถิ่น มีสื่อการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้และมีคุณภาพระดับดีมากร้อยละ 19.35 ระดับดีร้อยละ 58.02 ส่วนการจัดกิจกรรมและการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญพบว่า อยู่ในระดับดีมากร้อยละ 19.56 ระดับดีร้อยละ 62.85

1.3 คุณภาพเด็กปฐมวัย จากการดำเนินงานที่ผ่านมาทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ ความ สำคัญกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยโดยมีการส่งเสริมสนับสนุนให้เด็กได้เรียนรู้และมีพัฒนาการ ที่สมวัยในรูปแบบที่หลากหลาย แต่ผลการดำเนินงานที่ปรากฏเป็นคุณภาพของเด็กปฐมวัยในช่วง ที่ผ่านมามีสะท้อนให้เห็นว่า คุณภาพการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยโดยรวมอยู่ในระดับที่รัฐควร

ให้ความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากการประเมินคุณภาพเด็กปฐมวัยในด้านต่าง ๆ พบว่า ด้านพัฒนาการเด็กปฐมวัยมีพัฒนาการสงสัยล่าช้าเพิ่มขึ้นทั้งในระดับ 1 - 3 ปี และ 4 - 5 ปี โดยไม่มีความแตกต่างกันระหว่างในหรือนอกเขตเทศบาล นอกจากนั้นยังพบว่า เด็กมีพัฒนาการรายด้านสูงขึ้น แต่พัฒนาการรวมกลับลดลง ทำให้เห็นได้ว่าเด็กจะมีพัฒนาการดีในด้านใดด้านหนึ่ง แต่จะมีพัฒนาการสงสัยล่าช้าในด้านอื่น ๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้เห็นปัญหาของการจัดการศึกษาที่ไม่สามารถทำให้เด็กปฐมวัยมีการพัฒนาการแบบองค์รวมในทุกด้านได้ นอกจากนั้น ในด้านสติปัญญา ถึงแม้ในภาพรวมจะมีระดับสติปัญญาอยู่ในระดับปานกลาง แต่ก็มีเด็กไทยถึงร้อยละ 20 ที่มีระดับสติปัญญาอยู่ในระดับที่ถึงปัญญาอ่อนระดับกลาง ทั้งนี้ในเด็กอนุบาลจะมีระดับสติปัญญาอยู่ในระดับที่ถึงปัญญาอ่อนระดับกลางเพียงร้อยละ 6.7 แต่ปัญหาส่วนใหญ่กลับอยู่ที่เด็กระดับประถมซึ่งมีระดับสติปัญญาอยู่ในระดับที่ถึงปัญญาอ่อนระดับกลางถึงร้อยละ 30.5 เมื่อพิจารณาตามรายภาคพบว่า ภาคใต้จะเป็นภาคที่มีระดับสติปัญญาของเด็กต่ำที่สุดทั้งในระดับอนุบาลและระดับประถมศึกษา เมื่อพิจารณาตามสังกัด ถึงแม้จะไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า มีเพียงโรงเรียนในสังกัดอุดมศึกษาหรือโรงเรียนสาธิตเท่านั้น ที่ระดับสติปัญญาเด็กในระดับประถมเพิ่มสูงขึ้นกว่าในระดับอนุบาล แต่โรงเรียนในสังกัดอื่น ๆ กลับลดลง ซึ่งการหาคำตอบของเรื่องดังกล่าวคงต้องเป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ต้องร่วมกันหาคำตอบว่าอะไรเป็นปัจจัยที่ส่งผลดังกล่าว เพื่อจะได้นำไปพัฒนาและยกระดับสติปัญญาของเด็กให้ดียิ่งขึ้นต่อไป ส่วนในด้านความฉลาดทางอารมณ์หรือ EQ นั้นพบว่า ความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กไทยลดลงจากการสำรวจครั้งก่อน ทั้งในระดับอนุบาลและประถมศึกษาทั้งด้านดี ด้านเก่งและด้านสุข โดยเฉพาะด้านเก่งในระดับอนุบาลลดลงถึง 7.34 จุด โดยเฉพาะด้านการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่ลดลงมากกว่าตัวอื่น ส่วนในระดับประถมศึกษาลดลง 5.54 จุด โดยเฉพาะด้านกระตือรือร้นและสนใจใฝ่รู้ที่ลดลงมากกว่าตัวอื่นเมื่อพิจารณาตามเพศพบว่าเพศหญิงมีความฉลาดทางอารมณ์มากกว่าเพศชาย เมื่อพิจารณาตามภูมิภาค พบว่าเด็กทั้งสองกลุ่มอายุ เด็กใน กทม. มีความฉลาดทางอารมณ์สูงสุดและภาคตะวันออกต่ำที่สุด และเมื่อพิจารณาตามสังกัดพบว่าเด็กอายุ 3 - 5 ปี ที่อยู่ในสังกัดกทม. มีความฉลาดทางอารมณ์สูงสุด ส่วนรายงานความก้าวหน้าการจัดการเรียนรู้ ระดับปฐมวัย ปีพ.ศ. 2551 - 2552 เด็กในสังกัดมหาวิทยาลัยมีความฉลาดทางอารมณ์ต่ำที่สุด ส่วนเด็กอายุ 6 - 11 ปี เด็กที่อยู่ในโรงเรียนสังกัดมหาวิทยาลัยมีความฉลาดทางอารมณ์สูงสุด ส่วนเด็กในสังกัด สช. มีความฉลาดทางอารมณ์ต่ำกว่าทุกสังกัดผลการประเมินพัฒนาการนักเรียนที่จบหลักสูตรปฐมวัย พ.ศ. 2546 ปีการศึกษา 2549 พบว่า โรงเรียนในสังกัด สช. ส่วนใหญ่มีพัฒนาการด้านสังคมสูงที่สุดคือมากกว่าร้อยละ 90 ขึ้นไป รองลงมาได้แก่ พัฒนาการด้านอารมณ์ - จิตใจ ด้านร่างกายอยู่ในระดับปานกลางคือประมาณร้อยละ 65 - 75 ส่วนด้านสติปัญญามีพัฒนาการในระดับด้อยที่สุดคือ

ประมาณร้อยละ 50 โดยโรงเรียนทั่วไปสังกัด สพฐ. มีระดับสติปัญญาอยู่ในระดับดีต่ำที่สุดคือ ร้อยละ 47.78 แต่เมื่อพิจารณาแยกสังกัดพบว่า โรงเรียนต้นแบบ สพฐ.จะมีพัฒนาการทุกด้านสูงกว่า โรงเรียนสังกัด สช. เล็กน้อย แต่พัฒนาการด้านสติปัญญาสูงกว่าอย่างชัดเจน ส่วนโรงเรียนทั่วไป สังกัด สพฐ. จะมีพัฒนาการด้านสังคมที่สูงมากกว่าโรงเรียนสังกัด สช. นอกนั้น โรงเรียนสังกัด สช. สูงกว่า แต่เมื่อพิจารณาตามขนาดโรงเรียนพบว่าในด้านสังคมไม่มีความแตกต่างกัน ด้านอารมณ์ - จิตใจโรงเรียนขนาดใหญ่กว่าจะมีระดับพัฒนาการที่ดีกว่าเล็กน้อย ส่วนด้านร่างกายและสติปัญญา โรงเรียนขนาดใหญ่มีพัฒนาการสูงกว่าโรงเรียนขนาดเล็กอย่างชัดเจนสำหรับการประเมินคุณภาพ เด็กปฐมวัยของโรงเรียนทุกสังกัด โดย สกศ. พบว่าในภาพรวมเด็กอายุ 3 - 5 ปี ส่วนใหญ่มีพัฒนาการ อยู่ในระดับดีและดีมากอยู่ในระดับสูง มีเพียงด้านสติปัญญาและอารมณ์ที่มีพัฒนาการอยู่ในระดับดี และดีมากต่ำกว่าสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการด้านอื่น และเป็นด้านที่มี พัฒนาการต่ำกว่ากำหนดและต้องได้รับการพัฒนาสูงกว่าด้านอื่น เมื่อพิจารณาตามภูมิภาคพบว่า ในช่วงอายุ 3 ปี ในทุกภูมิภาคจะมีพัฒนาต่ำกว่ากำหนดและต้องได้รับการพัฒนาในเรื่องสติปัญญา และอารมณ์มากที่สุด โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ กรุงเทพฯและปริมณฑล และภาคเหนือที่มี ปัญหาทั้งสองด้านค่อนข้างสูง ในช่วงอายุ 4 ปี ยังคงมีพัฒนาการด้านอารมณ์และสติปัญญาน้อยกว่า ด้านอื่น ส่วนพัฒนาต่ำกว่ากำหนดและต้องได้รับการพัฒนานอกจากเรื่องสติปัญญาและอารมณ์แล้ว ยังพบว่า ภาคเหนือมีปัญหาด้านร่างกาย และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีปัญหาด้านสังคมเพิ่มขึ้น ในช่วงอายุ 5 ปี ในทุกภูมิภาคมีพัฒนาการดีและดีมากทุกด้านค่อนข้างสูงมากคือร้อยละ 90 ขึ้นไป ยกเว้น กทม.และ ปริมณฑล ที่มีพัฒนาการด้านอารมณ์เพียงร้อยละ 77.7 ส่วนภาคเหนือมีพัฒนาการด้านสติปัญญา ร้อยละ 85 ส่วนพัฒนาต่ำกว่ากำหนดและต้องได้รับการพัฒนา กทม.และปริมณฑลยังคงมี ปัญหามากในเรื่องสติปัญญาและอารมณ์ภาคเหนือมีปัญหาด้านสติปัญญาและร่างกาย ส่วนภาคใต้ ปัญหาด้านอารมณ์ นอกนั้นมีระดับของพัฒนาการต่ำกว่ากำหนดและต้องได้รับการพัฒนาต่ำกว่าร้อยละ 5 ส่วนในด้านการบริหารงานการศึกษาปฐมวัย พบว่ายังคงพบปัญหาในเรื่องของการนิเทศ กำกับ ติดตามการใช้หลักสูตรการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การกำกับติดตามให้มีการประเมินคุณภาพ ภายในสถานศึกษา การประเมินการนำหลักสูตรไปใช้ไม่มีการบริหารการเชื่อมต่อหลักสูตร ไม่จัด ให้มีการพบปะทำกิจกรรมร่วมกับผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอเนื่อง การขออนุมัติการใช้รายงาน ความก้าวหน้าการจัดการเรียนรู้ ระดับปฐมวัย ปีพ.ศ. 2551 - 2552 หลักสูตรต่อคณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีน้อยสถานศึกษาไม่มีการจัดให้มีการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ ไม่มีการประเมินผลการใช้หลักสูตร ขาดการวางแผนในการกำหนดหลักสูตร หน่วยการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผลการเรียนรู้ ไม่มีการจัดทำแผนการจัดประสบการณ์ที่เน้น เด็กเป็นสำคัญ ไม่มีการนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ขาดโครงสร้าง

การบริหารที่ชัดเจน คู่มือปฏิบัติงาน ธรรมเนียมโรงเรียน เทคโนโลยีและระบบข้อมูลสารสนเทศ มีน้อย รวมถึงไม่มีการพัฒนาบุคลากรอย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง ไม่มีระบบกำกับ ตรวจสอบ และ รายงานคุณภาพภายในที่เหมาะสม กำหนดขอบข่ายสาระ กำกับ ตรวจสอบและรายงานให้บุคลากร เข้าใจและดำเนินการตามระบบได้น้อย ไม่มีการจัดทำและพัฒนาฐานข้อมูล ไม่มีการให้บริการข้อมูล สารสนเทศอย่างรวดเร็วและทั่วถึง รวมทั้งไม่มีการร่วมมือกับองค์กรภายนอกในเรื่องการประเมิน หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พบว่ายังคงพบปัญหาในเรื่องของวิสัยทัศน์ไม่มีการกำหนดระยะเวลา ไม่มีในความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ การจัดประสบการณ์ทั้งในลักษณะที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในสภาพจริงโดยไม่ได้อิงตามแผนไว้ การให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วม ในการจัดประสบการณ์ ขาดการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเป็น รายบุคคลเพื่อใช้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กและการวิจัยในชั้นเรียน การมีระบบรายงานผล พัฒนาการและพฤติกรรมเด็กทุกด้านต่อผู้ปกครองและชุมชนอย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพมีน้อย สถานศึกษาที่มีระบบส่งข้อมูลผู้เรียนในระดับชั้นต่อไปเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ยังดำเนินการได้น้อย

ส่วนผลการประเมินคุณภาพสถานศึกษาระดับปฐมวัยโดยสำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) พบว่า การจัดการศึกษาปฐมวัยส่วนใหญ่ยังคงมีปัญหา โดยเฉพาะในด้านผู้เรียนมีความสามารถในการวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์ ซึ่งมีผลการประเมินอยู่ในระดับดีและดีมาก เพียงร้อยละ 61.81 และเป็นมาตรฐานที่ต้องมีการปรับปรุงสูงที่สุดในเรื่องผู้เรียนนอกจากนั้น ในเรื่องของครูและผู้บริหารพบว่า ครูตามมาตรฐานที่ 9 และ 8 มีคุณภาพอยู่ในเกณฑ์ดีและดีมาก ที่ค่อนข้างสูง แต่ทั้งสองมาตรฐานก็มีเกณฑ์ที่ต้องปรับปรุงสูงเช่นกันคือร้อยละ 7.59 และ 6.53 ตามลำดับ ส่วนด้านผู้บริหารในด้านการบริหารตามมาตรฐานที่ 10, 11 และ 14 มีผลการประเมิน อยู่ในเกณฑ์ดีและดีมากสูง แต่มาตรฐานด้านวิชาการมีผลการประเมินต่ำลงมาโดยเฉพาะมาตรฐานที่ 13 หลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่นมีสื่อการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่ดีกว่า มาตรฐานอื่นและมีผลการประเมินอยู่ในเกณฑ์ที่ต้องปรับปรุงสูงที่สุดในด้านการบริหาร และ เมื่อพิจารณาตามภาคและตามสังกัดในโรงเรียนที่ไม่ได้รับการรับรองคุณภาพพบว่า ในทุกภาค จะมีมาตรฐานที่ได้รับการประเมินอยู่ในเกณฑ์ปรับปรุงตามลำดับคะแนนใน 4 มาตรฐานในลำดับ แรกคือมาตรฐานที่ 9 ในเกือบทุกภาคยกเว้นภาคใต้ที่มาตรฐานที่ 13 เป็นอันดับแรก ที่เหลือจะเป็น มาตรฐานที่ 4, 8, 13 ส่วนในภาคอีสานจะเป็นมาตรฐานที่ 6 แทนมาตรฐานที่ 8 เมื่อพิจารณารายสังกัด พบว่า โรงเรียนสังกัด สพฐ. ต้องปรับปรุงสูงที่สุดในมาตรฐานที่ 9, 4, 8, 13 ส่วนโรงเรียนในสังกัด สข. ต้องปรับปรุงสูงที่สุดในมาตรฐานที่ 11, 13, 9, 4 และ โรงเรียนสังกัดเทศบาลต้องปรับปรุงสูงที่สุดใน

มาตรฐานที่ 11, 13, 9, 10 ตามลำดับหากพิจารณาจากผลการประเมินมาตรฐานที่อยู่ในเกณฑ์ที่ต้องปรับปรุงโดยเรียง ลำดับ มาตรฐานที่ต้องได้รับการปรับปรุงสูงสุดจะพบปัญหาที่เกี่ยวข้องกัน ที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาของเด็กปฐมวัยได้แก่ ครูขาดความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ และไม่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญผู้เรียนขาดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ขาดความคิดสร้างสรรค์ ขาดการไตร่ตรองและไม่มีความรับผิดชอบ นอกจาก นั้นสถานศึกษายังไม่มีหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น ขาดสื่อการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และครูยังไม่มีวุฒิ ความรู้/ ความสามารถที่ตรงกับงานที่รับผิดชอบ ครูไม่เพียงพอ ซึ่งหากยังไม่ได้รับการแก้ไข ก็จะนำไปสู่การด้อยประสิทธิภาพและประสิทธิผลทางการศึกษา ต่อเนื่องต่อไป

2. ปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคในการพัฒนา

ผลการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาพบปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้เด็กปฐมวัยในหลายลักษณะ กล่าวคือ

2.1 เด็กมีปัจจัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้หรือมีต้นทุนในการเรียนรู้ที่ค่อนข้างต่ำทั้ง เรื่องการตั้งครรภ์ของมารดาอายุน้อยซึ่งเป็นปัญหาที่เพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน น้ำหนักแรกคลอดต่ำ การขาดสารอาหารที่สำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาของสมองทั้งธาตุเหล็ก ไอโอดีน นมแม่ และ ภาวะทุพโภชนา ซึ่งจะทำให้เด็กมีพัฒนาการช้า นำไปสู่การขาดประสิทธิภาพในการเรียนรู้

2.2 สภาพแวดล้อมรอบตัวเด็กยังขาดคุณภาพในการสนับสนุนส่งเสริมให้เด็กมี พัฒนาการที่ดีหรือยังขาดประสิทธิภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น ผู้ดูแลเด็กยังขาดความรู้ความ เข้าใจในการเลี้ยงดูเด็ก พบว่าผู้ดูแลเด็กเกินครึ่งที่ไม่เคยผ่านการอบรมเลี้ยงดูเด็ก สภาวะวิกฤติใน ครอบครัวซึ่งส่งผลโดยตรงต่อพัฒนาการของเด็กปฐมวัย ทั้งภาวะการฉีกงานหรือการเจ็บป่วย นอกจากนั้นสื่อหรือการใช้สื่อที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยมีน้อยและไม่เหมาะสมกับ พัฒนาการ เช่น การเล่นเกมให้ลูกฟัง พบว่าใน 1 เดือนไม่เคยเล่นสูงสุดคือร้อยละ 40.87 ในขณะที่ ความถี่ในการเล่นเกมให้ลูกฟังสูงสุดคือมากกว่า 20 ครั้ง/ เดือน มีเพียงร้อยละ 8.24 เด็กปฐมวัย มีการอ่านหนังสือเพียงร้อยละ 36 นอกจากนั้นยังพบว่าโทรทัศน์ที่เป็นพี่เลี้ยงจอแก้วของเด็กใน ปัจจุบัน มีรายการที่เหมาะสมต่อการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยต่ำกว่าที่กฎหมายกำหนด อย่างมาก

2.3 ผลการสำรวจพัฒนาการเด็กปฐมวัย ปี 2550 พบว่า เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการ รวมปกติลดลง จากร้อยละ 72.0 ในปีพ.ศ. 2547 เหลือ 67.7 ในปีพ.ศ. 2550 หรือ 1 ใน 3 ของเด็ก ปฐมวัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างปีพ.ศ. 2550 มีพัฒนาสงสัยล่าช้า (รายงานการสำรวจพัฒนาการเด็กปฐมวัย ประจำปี พ.ศ. 2550)

2.4 เด็กอนุบาลมีระดับสติปัญญาอยู่ในเกณฑ์ฉลาดและฉลาดมาก มีระดับสติปัญญาอยู่ในระดับปัญญาอ่อนระดับกลางถึงที่บร้อยละ 6.7 ในขณะที่ได้ระดับประถมศึกษา มีระดับสติปัญญาอยู่ในระดับปัญญาอ่อนระดับกลางถึงที่บร้อยละ 30.5 (โครงการสำรวจสถานการณ์ระดับสติปัญญาเด็กไทย, 2550)

2.5 ช่วงอายุ 3 - 5 ปี มีระดับความฉลาดทางอารมณ์ในภาพรวมลดลงทั้งด้านดี ด้านเก่งและด้านสุข โดยเฉพาะด้านเก่งมีการปรับตัวลดลงมากกว่าด้านอื่น ในเรื่องการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและการกระตือรือร้นสนใจใฝ่รู้ ลดลงมากกว่าตัวอื่นช่วงอายุ 6 - 11 ปี ก็มีระดับความฉลาดทางอารมณ์ในภาพรวมลดลงทั้งด้านดี ด้านเก่งและด้านสุข โดยเฉพาะด้านเก่งมีการปรับตัวลดลงมากกว่าด้านอื่น ในเรื่องการกระตือรือร้น สนใจใฝ่รู้และกล้าพูดกล้าบอก (การสำรวจสถานการณ์และเกณฑ์ปกติ (Norms) ความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กไทยอายุ 3 - 5 ปีและ 6 - 11 ปี พ.ศ. 2550)

2.6 การประเมินพัฒนาการนักเรียนที่จบหลักสูตรปฐมวัย พบว่า ในภาพรวมนักเรียน มีพัฒนาการดีด้านสังคมและด้านอารมณ์-จิตใจอยู่ในระดับสูง ด้านร่างกายมีพัฒนาการระดับดีอยู่ในระดับปานกลาง ด้านสติปัญญามีพัฒนาการในระดับดีอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำกว่าด้านอื่น โรงเรียนต้นแบบ สพฐ. มีพัฒนาการอยู่ในเกณฑ์ดีสูงสุดในทุกด้าน ส่วนโรงเรียนสังกัด สช. จะมีพัฒนาการอยู่ในเกณฑ์ดีสูงกว่าโรงเรียนทั่วไปของ สพฐ. เกือบทุกด้านยกเว้นด้านสังคม โรงเรียนขนาดใหญ่กว่าจะมีพัฒนาการในระดับดีทุกด้านสูงกว่าโรงเรียนขนาดเล็กลงมา ในด้านเขตพื้นที่ พบว่าพัฒนาการด้านสติปัญญาและด้านร่างกายอยู่ในระดับสูงน้อยกว่าด้านอื่น ๆ ส่วนเขตตรวจราชการ กทม. มีร้อยละของนักเรียนตามระดับพัฒนาการในระดับดีสูงสุดในเกือบทุกด้าน ยกเว้นด้านสังคม ที่มีพัฒนาการในระดับดีอยู่ในระดับต่ำกว่าด้านอื่น

2.7 โรงเรียนที่เข้ารับการประเมินคุณภาพและมาตรฐานของ สมศ. พบว่าในด้านผู้เรียน ต้องได้รับการปรับปรุงในมาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์สังเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ ไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์ ส่วนด้านครู ต้องปรับปรุงในมาตรฐานที่ 9 ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่วนด้านผู้บริหารต้องปรับปรุงในมาตรฐานที่ 13 สถานศึกษามีหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น มีสื่อการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (ประมวลจากผลการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาระดับขั้นพื้นฐานรอบสอง (ข้อมูล ณ 13 มีนาคม พ.ศ. 2552)

2.8 จากผลการประเมินการพัฒนาคุณภาพเด็กปฐมวัย (3 - 5 ปี) ของ สกศ. (รายงานประเมินผลการพัฒนาคุณภาพเด็กปฐมวัย (3 - 5 ปี), 2551) พบปัญหาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.8.1 ด้านบทบาทของผู้บริการสถานศึกษาปฐมวัยส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านบทบาทในการนิเทศ กำกับ ติดตามการใช้หลักสูตรบทบาทในการเป็นผู้นำในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ไม่มีการกำกับติดตามให้มีการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษาและนำผลจากการประเมินไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพเด็ก ไม่มีบทบาทในการกำกับติดตามให้มีการประเมินการนำหลักสูตรไปใช้ เป็นต้น

2.8.2 ด้านการเชื่อมต่อหลักสูตรปฐมวัยกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านไม่มีการบริหารการเชื่อมต่อหลักสูตร ผู้บริหารไม่ได้จัดให้มีการพบปะทำกิจกรรมร่วมกับผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง

2.8.3 การบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพบว่ามีการขออนุมัติการใช้หลักสูตรต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานน้อย สถานศึกษาไม่มีการจัดให้มีการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ซึ่งเป็นปัญหาในทุกภูมิภาค และไม่มีการประเมินผลการใช้หลักสูตรเพื่อนำผลการประเมินมาปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัย ขาดการวางแผนในการกำหนดหลักสูตร หน่วยการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมิน ผลการเรียนรู้ ไม่มีการจัดทำแผนการจัดประสบการณ์ที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ

2.8.4 การบริหารจัดการทั่วไปของสถานศึกษาปฐมวัย ส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านไม่มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โครงสร้างการบริหารที่ไม่ชัดเจน ไม่มีคู่มือปฏิบัติงาน ธรรมเนียมปฏิบัติ โรงเรียน เทคโนโลยี และระบบข้อมูลสารสนเทศ รวมถึงไม่มีการพัฒนาบุคลากรอย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง มีระบบกำกับตรวจสอบ และรายงานคุณภาพภายในที่เหมาะสม กำหนดขอบข่ายสาระ กำกับตรวจสอบ และรายงานให้บุคลากรเข้าใจและดำเนินการตามระบบได้น้อย

2.8.5 การบริหารทรัพยากรเพื่อการเรียนการสอนของเด็กปฐมวัย ส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านไม่มีการจัดทำและพัฒนาฐานข้อมูล ไม่มีการให้บริการข้อมูลสารสนเทศอย่างรวดเร็วและทั่วถึง รวมทั้งไม่มีการร่วมมือกับองค์กรภายนอก

2.8.6 วิสัยทัศน์ของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยส่วนใหญ่ไม่มีการกำหนดระยะเวลา และไม่มีในความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ

2.8.7 การจัดประสบการณ์และการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยส่วนใหญ่มีปัญหาในการจัดประสบการณ์ทั้งในลักษณะที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้าและประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในสภาพจริงโดยไม่ได้คาดการณ์ไว้ การให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์ทั้งการวางแผน การสนับสนุนสื่อการสอนการเข้าร่วมกิจกรรม การประเมินพัฒนาการ โดยมีการจัดทำสารนิทัศน์ด้วยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเป็นรายบุคคล การนำข้อมูลที่ได้มาไตร่ตรองและใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กและการวิจัยในชั้นเรียน

2.8.8 ด้านการประเมินพัฒนาการเด็กของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ส่วนใหญ่มีปัญหาในด้านระบบรายงานผลพัฒนาการและพฤติกรรมเด็กทุกด้านต่อผู้ปกครองและชุมชนอย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพ และระบบส่งข้อมูลผู้เรียนในระดับชั้นต่อไปเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ซึ่งยังคงดำเนินการได้น้อย

3. ประเด็นที่ควรเร่งดำเนินการ

3.1 การให้ความรู้แก่พ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก

3.1.1 ให้ความรู้คู่สมรส หรือผู้กำลังจะเป็นพ่อแม่ให้มีความรู้ในเรื่องการเสริมสร้างพัฒนาการเด็ก รวมถึงปัจจัยที่จะส่งผลต่อการมีพัฒนาการที่ดีให้มากขึ้น เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการมีบุตรที่มีคุณภาพ เริ่มตั้งแต่การตั้งครรภ์ โภชนาการการปฏิบัติตัว เพื่อให้เด็กที่เกิดมามีความสมบูรณ์พร้อมทุกด้าน โดยเฉพาะเรื่อง โภชนาการ ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างสมองและพัฒนาการของเด็ก

3.1.2 ส่งเสริมให้พ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย โดยผ่านนิทานให้มากขึ้น เนื่องจากการศึกษาพบว่าเกือบร้อยละ 80 มีการเล่านิทานเพียงเดือนละ 5 ครั้งหรือต่ำกว่าและไม่เคยเล่าเลย ซึ่งทำให้เด็กขาดการเรียนรู้ที่สำคัญ

3.1.3 ควรเพิ่มการประเมินผลกิจกรรมในการให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากพบว่าถึงแม้ทุกภาคส่วนจะมีการให้ความรู้แก่พ่อแม่และผู้เกี่ยวข้อง แต่เด็กไม่ได้มีพัฒนาการที่ดีขึ้น อันจะเห็นได้จากพัฒนาการรวมของเด็กเทียบกับปีที่ผ่านมาลดลง ดังนั้นจึงควรหาสาเหตุว่าเหตุใดการให้ความรู้ที่เพิ่มขึ้นกลับทำให้เด็กมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ลดลง เช่น การให้ความรู้ยังไม่เพียงพอ ผู้ได้รับการอบรมไม่ใช่ผู้เลี้ยงดูเด็กที่แท้จริง หรือเมื่อได้รับความรู้แล้วไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ฯลฯ ซึ่งการประเมินจะทำให้ทราบปัญหา และจะสามารถแก้ปัญหาได้ตรงจุด

3.2 การส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

3.2.1 จัดให้มีการทดสอบเด็กปฐมวัยในทุกสังกัดในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านพัฒนาการรวม ความฉลาดทางเชาว์ปัญญา (IQ) ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) เพื่อให้เห็นภาพรวมของการดำเนินงานด้านปฐมวัยในทุกกลุ่มอายุ ทุกภาคทุกสังกัด และในเด็กทุกคน โดยจัดทำเป็นรายปี เพื่อให้เห็นพัฒนาเด็กปฐมวัยในภาพรวม ซึ่งข้อมูลที่ได้สามารถนำไปใช้ในการวางแผนนโยบายด้านการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ให้เด็กปฐมวัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสามารถนำไปใช้ในการวางแผนการจัดกลุ่มการเรียนรู้และการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กในแต่ละโรงเรียนแต่ละสังกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.2.2 ส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ให้เพิ่มมากขึ้นเนื่องจากปัญหาที่พบในขณะนี้คือประเทศไทยมีอัตราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในอัตราที่ต่ำที่สุดในเอเชีย โดยเฉพาะในเขตภาคกลางและกรุงเทพมหานครที่มีอัตราการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ต่ำสุด ซึ่งการส่งเสริมนั้น นอกจากจะต้องเพิ่มการให้ความรู้ในเรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่แล้ว รัฐต้องสนับสนุนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่โดยอาจขยายเวลาการลาคลอดให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อให้สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องเจตนารมณ์ขององค์การอนามัยโลกที่ส่งเสริมให้มีการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ให้นานถึง 6 เดือน อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างความรัก ความอบอุ่นและผูกพันระหว่างแม่และลูก ซึ่งการถ่ายทอดความรักระหว่างแม่และลูก จะทำให้เด็กมีความมั่นคงทางด้านจิตใจ และลดปัญหาเด็กขาดความอบอุ่นในอนาคตได้ ซึ่งการลดโอกาสของการเกิดปัญหาจะเป็นส่วนช่วยที่สำคัญที่จะทำให้สังคมสามารถลดความรุนแรงของปัญหาเด็กและเยาวชนในปัจจุบันหรือที่กำลังจะเกิดขึ้นได้

3.3 การดำเนินการด้านนโยบายการจัดการเรียนรู้ปฐมวัย

3.3.1 รัฐควรสนับสนุนให้มีการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยในรายการโทรทัศน์ให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย เพื่อให้โทรทัศน์เป็นแหล่งเรียนรู้อีกหนึ่งแหล่งที่มีคุณภาพสำหรับเด็กปฐมวัย

3.3.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญกับการดำเนินงานด้านการศึกษาปฐมวัยให้มากขึ้น เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า ยังคงมีปัญหาในด้านการจัดการศึกษาปฐมวัยที่สำคัญในหลายด้านทั้งเรื่องหลักสูตรสถานศึกษา การเชื่อมต่อระหว่างปฐมวัยกับประถมศึกษา การวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรและการเรียนรู้การประเมินผลการใช้หลักสูตร การพัฒนาบุคลากร รวมถึงระบบรายงานผลพัฒนาการและพฤติกรรมเด็กต่อผู้ปกครองและชุมชน ฯลฯ

3.3.3 เร่งบูรณาการระบบการศึกษาให้ครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา สังคม และอารมณ์ โดยเฉพาะเรื่องเรื่องสติปัญญาและอารมณ์ เนื่องจากผลจากการประเมินคุณภาพเด็กพบว่า ด้านสติปัญญากับด้านอารมณ์เป็นด้านที่มีพัฒนาการอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าด้านอื่น

3.3.4 ปรับปรุงการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความสามารถเด็กปฐมวัย ทั้งในด้านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดสร้างสรรค์ ไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์ ด้านทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตัวเอง รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง รวมถึงมีความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อหลักสูตรเนื่องจากพบว่าเป็นด้านที่มีผลการประเมินต้องปรับปรุงสูงที่สุด

3.3.5 เร่งสร้างคุณภาพของโรงเรียนในระดับปฐมวัยในแต่ละสังกัดและขนาด ให้มีคุณภาพใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะในด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูมีความสามารถตรงกับงานที่รับผิดชอบ รวมถึงมีหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียน สื่อการเรียน

การสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เนื่องจากการประเมินพบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ต้องปรับปรุงสูงที่สุดอย่างต่อเนื่อง

3.3.6 เน้นการปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานนโยบายเพิ่มขึ้น โดยนำผลลัพธ์ (Outcome) ที่เกิดจากโครงการต่าง ๆ กลับเข้าสู่กระบวนการปรับปรุงนโยบายหรือการดำเนินงานในปีต่อ ๆ ไป เพื่อปรับปรุงการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากปัญหาที่พบจะสังเกตได้ว่าการดำเนินงานในเรื่องปฐมวัยมีการดำเนินงานด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง แต่ผลการทดสอบคุณภาพเด็กปฐมวัยกลับพบว่า พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กปฐมวัยมีผลไม่เป็นที่น่าพอใจ

3.3.7 เร่งรัดการดำเนินงานส่วนต่าง ๆ ในนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กปฐมวัย (0 - 5 ปี) ระยะยาว พ.ศ. 2550 - 2559 ให้ครอบคลุมยุทธศาสตร์อื่นให้เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการดำเนินงานในปี พ.ศ. 2550 - 2551 พบว่าการดำเนินการส่วนใหญ่เป็นการดำเนินงานในเรื่องการให้ความรู้แก่พ่อแม่ และผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาเด็กปฐมวัย แต่ยังขาดการดำเนินงานในบางประเด็นเช่น การสร้างแรงจูงใจส่งเสริมสนับสนุนให้มีการผลิตสื่อ เพื่อให้ความรู้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้เลี้ยงดูเด็ก การปฏิรูปกระบวนการผลิตผู้เลี้ยงดูเด็ก ผู้ดูแลเด็ก ครู และบุคลากรอื่น ๆ การส่งเสริมสนับสนุนและสร้างความเข้มแข็งให้สมาคมวิชาชีพด้านเด็กปฐมวัยและชมรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การสนับสนุนให้มีการจัดตั้งชมรมผู้ปกครองเด็กปฐมวัย การระดมทรัพยากร เช่น มาตรการทางด้านภาษี และการระดมทรัพยากรจากทุกภาคส่วน รวมถึงการส่งเสริมบทบาทสื่อมวลชนต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย ฯลฯ ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรเร่งดำเนินการโดยเร็ว เพื่อให้การขับเคลื่อนนโยบายสามารถดำเนินการได้พร้อมกันทั้งระบบ (การดำเนินงานพัฒนาเด็กปฐมวัยปีพ.ศ. 2550 - 2551)

แนวคิดทฤษฎีการบริหาร

ในการวิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยสำหรับประเทศไทยในทศวรรษหน้า ผู้วิจัยทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการบริหาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ทฤษฎีระบบ (System Theory)

1.1 ความหมายของระบบ

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2539, หน้า 31) ให้ความหมายของระบบว่า เป็นกลุ่มของส่วนที่เกี่ยวข้องซึ่งกัน ต้องการบรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน

ประชุม รอดประเสริฐ (2543, หน้า 66) ได้ให้รายละเอียดของระบบไว้ใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ ความหมายที่เป็นนามธรรม และ รูปธรรม โดยความหมายที่เป็นนามธรรมของระบบ หมายถึง วิธีการ (Method) การปฏิบัติงานที่มีรูปแบบและขั้นตอนที่ไม่ตายตัว อาจผันแปรตามสภาพแวดล้อม และปัจจัยที่กำหนดให้ ส่วน ความหมายที่เป็นรูปธรรม หมายถึง สรรพสิ่งที่ประกอบ ด้วยส่วนต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์และพึ่งพาอาศัยกันโดยมีส่วนหนึ่งเป็นศูนย์กลางของระบบ

Hicks (1972, p. 461) Semprevivo (1976, p. 1) Kindred (1980, p. 6) กล่าวว่า ระบบ คือ การรวมตัวของสิ่งหลายสิ่ง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยแต่ละสิ่งนั้นมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หรือขึ้นต่อกันและกัน หรือมีผลกระทบต่อกันและกัน เพื่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง

สำหรับ Robbins, Bergman, Stagg, and Coulter (2006, p. 54) ให้นิยาม ระบบ คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์ซึ่งกัน ซึ่งกำหนดวิธีการปฏิบัติให้เป็นเอกภาพ หรือ บรรลุวัตถุประสงค์ กล่าวโดยสรุป ระบบ หมายถึง องค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน และขึ้นต่อกัน โดยส่วนประกอบต่าง ๆ ร่วมกันทำงานอย่างผสมผสานกัน เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้

1.2 ประเภทของระบบ

โดยทั่วไประบบ จำแนกออกได้เป็น 2 ประเภท กล่าวคือ ระบบปิด และระบบเปิด ในองค์การแบบปิด (Closed System) จะไม่เกี่ยวข้องและ ไม่ได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อม ส่วนในองค์การแบบเปิด (Open System) จะได้รับอิทธิพลอย่างมากจากสิ่งแวดล้อม หากพิจารณา โดยรายละเอียด พบว่า

ระบบปิด (Closed System) คือ ระบบที่มีความสมบูรณ์ภายในตัวเอง ไม่พยายามผูกพันกับระบบอื่นใด และแยกตนเองออกจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคม

ระบบเปิด (Open System) คือ ระบบที่ต้องอาศัยการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคล องค์การ หรือหน่วยงานอื่น ๆ ในลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นมีความสมดุล รวมทั้งสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปก็มีผลหรืออิทธิพลต่อการทำงานของ องค์การเช่นกัน (ประชุม รอดประเสริฐ (2543, หน้า 67) วิโรจน์ สารรัตนะ (2545, หน้า 24 - 25)

1.3 องค์ประกอบของระบบ

จากความหมายของระบบที่ได้ให้นิยามนั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่า ทุกระบบ ต้องมี องค์ประกอบหรือสิ่งต่าง ๆ เพื่อดำเนินงานสัมพันธ์กันเป็นกระบวนการ เพื่อให้ได้ ผลลัพธ์ ตามวัตถุประสงค์ที่องค์การได้ตั้งไว้ ดังนั้นภายในระบบจึงมีองค์ประกอบดังนี้

สิ่งที่ป้อนเข้าไป (Input) หมายถึง ปัจจัยต่าง ๆ และองค์ประกอบแรกที่จะนำไปสู่ การดำเนินงานของระบบ โดยรวมไปถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ อันเป็นที่ต้องการของระบบนั้น ด้วยในระบบการศึกษาตัวป้อนเข้าไป ได้แก่ นักเรียน สภาพแวดล้อมของนักเรียน โรงเรียน สมุด ดินสอ และอื่น ๆ เป็นต้น

กระบวนการ (Process) เป็นองค์ประกอบที่สองของระบบ หมายถึง วิธีการต่าง ๆ ที่จะ นำไปสู่ผลงานหรือผลผลิตของระบบ และในระบบการศึกษาได้แก่ วิธีการสอนต่าง ๆ เป็นต้น

ผลงาน (Output) หรือ ผลผลิต (Product) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสุดท้ายของระบบหมายถึง ความสำเร็จในลักษณะต่าง ๆ ที่มีประสิทธิภาพ หรือประสิทธิผล ในระบบการศึกษาได้แก่ นักเรียน

ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในลักษณะต่าง ๆ หรือนักเรียนที่มีความรู้ ความสามารถที่จะดำรงชีวิตในอนาคตได้ตามอัตภาพ เป็นต้น

ทั้ง 3 องค์ประกอบ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ขาดสิ่งใดไม่ได้ นอกจากนั้นทั้ง 3 องค์ประกอบ ยังมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานขององค์การด้วย ในขณะที่องค์การต้องดำเนินกิจกรรมนั้น สิ่งที่จะช่วยให้องค์การสามารถตรวจสอบว่ากิจกรรมต่าง ๆ นั้นบรรลุวัตถุประสงค์ หรือไม่ มีส่วนใดที่ต้องแก้ไขปรับปรุง จึงต้องอาศัย ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) ซึ่งจะช่วยให้องค์การสามารถปรับปรุง ตัวป้อน (Input) กระบวนการ (Process)

สรุป ระบบการปฏิบัติงานขององค์การนั้นจะประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน คือ สิ่งที่ป้อนเข้าไป (Input) กระบวนการ (Process) และผลงาน (Output) โดยแต่ละส่วนจะต้องมีความสัมพันธ์และผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์การ

2. กระบวนการบริหาร

2.1 ความหมายของการบริหาร

ธงชัย สันติวงษ์ (2546, หน้า 18) ให้ความหมายของ การบริหาร ว่า การบริหาร คือ งานของหัวหน้าหรือผู้นำที่จะต้องกระทำ เพื่อให้กลุ่มต่าง ๆ ที่มีคนหมู่มากมาอยู่รวมกัน และร่วมกันทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จนสำเร็จผล โดยได้ประสิทธิภาพ

สมยศ นาวิการ (2525, หน้า 4) เนตร์พัฒนา ยาวีราข (2546, หน้า 2) กล่าวว่า การบริหาร คือ กระบวนการของการวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการ และการควบคุม กำลังความสามารถของสมาชิกขององค์การและทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้ โดยอาศัยบุคคลและทรัพยากรทางการบริหาร

อุทัย ธรรมเดโช (2531, หน้า 39) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันดำเนินการเพื่อให้สำเร็จวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างร่วมกัน

สุริยสวัสดิ์ ราชกุลชัย (2547, หน้า 4) กล่าวว่า การบริหาร คือ กลุ่มของกิจกรรม ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การสั่งการหรือการชี้นำ (Directing/ Leading) และการควบคุม (Controlling) ซึ่งจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับทรัพยากรขององค์การ เพื่อนำไปให้เกิดประโยชน์และด้วยจุดมุ่งหมายสำคัญในการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ครบถ้วน

Simon (1957, p. 1) ให้ความหมายการบริหารว่า การบริหารคือศิลปะในการทำให้กิจการต่าง ๆ ได้รับการปฏิบัติจนเป็นผลสำเร็จ

Dessler (2004, p. 3) กล่าวว่า การบริหาร คือ การที่ผู้บริหารวางแผน จัดองค์กร การนำ และควบคุมการทำงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ

Robbins (1980, p. 6) ให้ความหมายของการบริหารว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยบุคคลอื่น

จากความหมายทั้งหมดพอที่จะสรุปได้ว่า การบริหาร คือ การที่ผู้บริหารใช้กระบวนการบริหาร อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล เพื่อให้องค์การบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้

2.2 กระบวนการบริหาร

กระบวนการบริหาร มีความหมายเกี่ยวกับการกิจหรือบทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร เป็นสิ่งที่ต้องยึดถือเป็นจุดยืนสำหรับปฏิบัติกิจกรรมในการบริหารงาน ซึ่งเป็นลำดับขั้นในการบริหารงาน หรือ หมายถึงขอบข่ายของงานต่าง ๆ ที่อยู่ในหน้าที่ความรับผิดชอบของนักบริหาร (สมบุญพรธนาภพ, 2521, หน้า 79; ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2535, หน้า 29)

เนตร์พัฒนา ยาวีราข (2546, หน้า 2 - 3) สมยศ นาวิการ (2525, หน้า, 11) กล่าวถึงหน้าที่การจัดการ (The Management Process: Management Functions) ประกอบด้วยการจัดการดังนี้

1. การวางแผน (Planning) หมายถึง การเลือกวิธีการทำงานเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์การ และกำหนดว่าจะทำงานนั้นอย่างไร
2. การจัดองค์การ (Organization) หมายถึง การนำเอาแผนงานที่กำหนดไว้มากำหนดหน้าที่สำหรับบุคลากรหรือกลุ่มบุคคลที่จะปฏิบัติภายในองค์การ เป็นการเริ่มต้นของกลไกในการนำเอาแผนงานไปสู่การปฏิบัติ
3. การนำ (Leading) เกี่ยวข้องกับการจูงใจ ภาวะผู้นำ และการสื่อสารระหว่างบุคคลในองค์การเพื่อช่วยให้องค์การบรรลุวัตถุประสงค์ตามต้องการ
4. การควบคุม (Controlling) หมายถึง หน้าที่ทางการจัดการสำหรับผู้บริหารในการรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้เป็นมาตรฐานวัดผลการทำงานในองค์การ รวมทั้งการวัดผลการทำงานในปัจจุบันเพื่อกำหนดมาตรฐานขึ้น และเปรียบเทียบกับผลงานที่ทำได้เพื่อปรับปรุงแก้ไขผลการทำงานได้สอดคล้องกับมาตรฐานที่กำหนดขึ้น

นอกจากนั้น กระบวนการบริหาร (Management Process) ประกอบด้วยหน้าที่พื้นฐานของผู้บริหาร ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) การควบคุม (Controlling) (Robbins, 1998, p. 6; Gary, 2004, p. 3; DuBrin 1994, p. 12; Mescon & Khedouri, 1985, p. 52; Holt, 1990, pp. 7 - 10)

จากความคิดของนักวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศต่างเห็นตรงกันว่ากระบวนการบริหารต้องประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกแนวความคิดของ Robbins (1980) ซึ่งได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนถึง The Administrative Process ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการบริหาร 4 ประการดังกล่าวข้างต้น

3. การวางแผน (Planning)

วิโรจน์ สารรัตนะ (2546, หน้า 59) กล่าวว่า การวางแผน หมายถึง หน้าที่ทางการบริหาร ในการกำหนดจุดหมายและการตัดสินใจเลือกวิธีการที่ดีที่สุดให้บรรลุจุดหมายนั้น

อนันต์ เกตุวงศ์ (2541, หน้า 16) ประชุม รอดประเสริฐ (2539, หน้า 89) สุรัสวดี ราชกุลชัย (2547, หน้า 112) ให้ความหมายของการวางแผนคล้ายคลึงกันดังนี้ การวางแผนเป็นกิจกรรม ที่เกี่ยวกับอนาคต ประกอบด้วยหลายขั้นตอน เพื่อเป็นแนวทางสำหรับให้ดำเนินการเป็นไปตาม เป้าหมายที่กำหนดไว้ ส่วน สนานจิตร์ สุคนธ์ทรัพย์ (2534, หน้า 8) ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า “การวางแผนนอกจากเป็นกระบวนการการกำหนดทางเลือกที่จะดำเนินการในอนาคต เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ที่ต้อง โดยวิธีการที่ให้ประโยชน์สูงสุด”

ฮาร์ทเลย์ (Hartley, 1968, p. 256) กล่าวว่า “การวางแผน คือ การเชื่อมโยงวิธีการกับ เป้าหมายการกำหนดวิธีการที่ยืดหยุ่นได้อย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากทางเลือกหลาย ๆ ทาง อย่างมีระบบ”

روبบิน (Robbins, 1980, p. 7, 421) Dessler (2004, p. 80) ให้ความหมายการวางแผนว่า การวางแผน คือ การกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการที่จะทำให้วัตถุประสงค์สัมฤทธิ์ผลไว้ล่วงหน้า กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การวางแผน คือ การตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะต้องทำอะไร ทำเมื่อไร และใครจะ เป็นผู้ทำ การวางแผนที่ประสบผลสำเร็จจะต้องมุ่งลดผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น ในองค์การทั้งระยะสั้นและระยะยาว

เฮลไรเกล และสโลคัม (Hellriegel & Slocum, 1989, p. 259) การวางแผน คือ กระบวนการ ปฏิบัติงานอย่างเป็นทางการ อันประกอบด้วยลักษณะงานต่อไปนี้

1. การเลือกภารกิจขององค์การวัตถุประสงค์ทั้งหมด ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว
2. การคิดแยกวัตถุประสงค์ตามส่วนงานต่าง ๆ รวมทั้งวัตถุประสงค์ส่วนบุคคล

ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ขององค์การ

3. การเลือกกลยุทธ์และยุทธวิธีเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์

หลังจากที่ได้รวบรวมความคิดของนักวิชาการต่าง ๆ ทั้งไทยและต่างประเทศ อาจกล่าว โดยสรุปได้ว่า การวางแผน คือ การกำหนดเป้าหมาย กำหนดกลยุทธ์เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย รวมทั้ง การรวบรวมทั้งการรวบรวมและประสานงานกิจกรรมต่าง ๆ

3.1 กระบวนการวางแผน (Planning)

สุรัสวดี ราชกุลชัย (2547, หน้า 170 - 178) กล่าวว่า การวางแผนเป็นกระบวนการ ตัดสินใจกำหนดเป้าหมายการปฏิบัติงาน และในกระบวนการ โดยมีขั้นตอนต่อไปนี้

3.1.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ หรือ เป้าหมาย

3.1.2 การวิเคราะห์สถานการณ์

3.1.3 การพิจารณาและกำหนดสมมติฐาน

3.1.4 การกำหนดทางเลือก

3.1.5 การประเมินทางเลือก

3.1.6 การเลือกทางเลือก

3.1.7 การลงมือปฏิบัติและสร้างแผนสนับสนุน

3.1.8 การจัดทำแผนแบบตัวเลขโดยใช้งบประมาณ

วิโรจน์ สารัตนะ (2546, หน้า 57 - 66) กล่าวว่า การวางแผนเป็นกระบวนการของการกำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญ เริ่มจาก

1. ภารกิจ (Mission) เป็นข้อความประกาศอย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายหรือเหตุผลพื้นฐานในการดำรงอยู่ขององค์กร และขอบข่ายงานที่เป็นลักษณะเฉพาะขององค์กร ซึ่งกำหนดไว้อย่างง่ายต่อการแปลความและเข้าใจจากสมาชิกทุกฝ่ายขององค์กร

2. จุดหมาย (Goals) เป็นเป้าหมายแห่งอนาคต หรือผลลัพธ์สุดท้ายที่องค์กรต้องการให้บรรลุผล

3. แผน (Plans) หมายถึงวิถีทาง (Means) ที่จะทำให้บรรลุผลลัพธ์ที่พึงปรารถนา
 สนานจิตร สุคนธ์ทรัพย์ (2534, หน้า 45) กล่าวว่า กระบวนการวางแผนแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นวางแผน เป็นขั้นตอนการกำหนดอนาคตที่ต้องการ คือ สิ่งที่ต้องการจะให้เป็นในระยะเวลาที่กำหนด วิธีการดำเนินงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ ไปจนถึงวิธีการตรวจสอบว่าการดำเนินงานได้ผลตามที่กำหนดวัตถุประสงค์ไว้หรือไม่

2. ขั้นปฏิบัติตามแผน เป็นการนำแผนไปปฏิบัติ

3. ขั้นประเมินผล เป็นการตรวจสอบผลกับวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

เนตร์พัฒนา ขาววิราช (2546, หน้า 47) กล่าวว่า ขั้นตอนการวางแผนประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดวัตถุประสงค์

2. การค้นหาทางเลือก

3. การวิเคราะห์ทางเลือกแต่ละทางเลือก

4. การเลือกทางเลือก

5. พัฒนากลยุทธ์ของทางเลือก

6. การนำแผนไปปฏิบัติ

ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวคล้ายคลึงกับ Dessler (2004, pp. 81 - 82) กล่าวว่า กระบวนการวางแผนประกอบด้วย 5 ขั้นตอน กล่าวคือ

1. การกำหนดเป้าหมาย
2. การวิเคราะห์สถานการณ์ พิจารณาทางเลือก
3. ตัดสินใจเลือกวิธีทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
4. กำหนดการประเมินผล
5. กำหนดแผน

Koontz and Wehrich (1990, pp. 52 - 58) กล่าวถึงขั้นตอนการวางแผนนั้นประกอบด้วย 8 ขั้นตอน

1. การประเมินสถานการณ์
2. การกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย
3. พิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
4. กำหนดทางเลือก
5. เปรียบเทียบทางเลือก
6. เลือกทางเลือกที่ดีที่สุด
7. กำหนดวิธีสนับสนุนแผน
8. กำหนดแผน

DuBrin (1994, pp. 73 - 77) กล่าวถึงกระบวนการวางแผนไว้ ดังนี้

1. เริ่มต้นด้วยการพิจารณาสถานการณ์ในปัจจุบัน
2. กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์
3. พิจารณาสถานการณ์ที่สามารถช่วยเหลือหรือเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุวัตถุประสงค์หรือวัตถุประสงค์
4. พัฒนาแผนปฏิบัติการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์
5. กำหนดงบประมาณ
6. ปฏิบัติตามแผน
7. การควบคุมแผน

สำหรับ Robbins (1998, pp. 131 - 160) กล่าวว่า กระบวนการวางแผนช่วยให้เกิดความกระฉับกระเฉง การเปลี่ยนแปลงสามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้า และกำหนดล่วงหน้าได้ การวางแผนให้ทิศทางและเน้นความสนใจไปที่วัตถุประสงค์ ลดความซ้ำซ้อนและกิจกรรมที่สูญเปล่าต่าง ๆ ช่วยแก้ไขปรับปรุงการดำเนินการให้มีความต่อเนื่อง และการวางแผนช่วยให้มีการประเมิน และ

การพิจารณา แก้ไขปรับปรุง กระบวนการวางแผนประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดวัตถุประสงค์
2. การคาดคะเนสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
3. การกำหนดกลยุทธ์
4. การกำหนดมาตรฐาน
5. การติดตามทบทวนแผน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า กระบวนการวางแผนจะประกอบด้วย การพิจารณาถึงสภาพแวดล้อม ในปัจจุบัน การกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ การกำหนดกลยุทธ์ การปฏิบัติตามแผนและการประเมินผล ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ทำให้การวางแผนบรรลุตามเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ขององค์การ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ยึดกรอบความคิดของ Robbins (1980) ที่กล่าวถึงการวางแผน 5 ขั้นตอน คือ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การกำหนดวัตถุประสงค์ ในการวางแผนต้องทำการกำหนดวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน ต้องตอบคำถามให้ชัดเจนว่า หน่วยงานมีหน้าที่อะไร โดยที่วัตถุประสงค์นี้ต้องสอดคล้องตรงกับความต้องการของหน่วยงานและผู้รับบริการ
2. การคาดคะเน เป็นกระบวนการในการรวบรวมข้อมูลและตั้งข้อสมมติฐานเกี่ยวกับอนาคต รายละเอียดต่าง ๆ จะต้องถูกรวบรวมและตั้งข้อสมมติฐานโดยพิจารณาจากปัจจัยภายในและภายนอก ปัจจัยภายนอกอาจพิจารณาจากนโยบายของรัฐ ผลกระทบมวลรวมของประเทศ แนวโน้มประชากร และเทคโนโลยี ปัจจัยภายในเกี่ยวข้องกับผลผลิตหรือบริการของหน่วยงาน เป็นต้น
3. กลยุทธ์ เป็นการนำเอาวัตถุประสงค์และการคาดคะเนมาพิจารณา เพื่อกำหนดโอกาสและอุปสรรค ในอนาคตที่จะเกิดขึ้น วิเคราะห์ความสามารถของหน่วยงานและประเมินการปฏิบัติของกลุ่มซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดทิศทางเฉพาะหรือแนวปฏิบัติที่หน่วยงานจะดำเนินต่อไป

4. การกำหนดมาตรฐาน เป็นการแปลการดำเนินงานเฉพาะด้านต่าง ๆ ให้เป็นมาตรฐานการปฏิบัติงาน ที่มีลักษณะเฉพาะด้านหรือมีความเฉพาะเจาะจง มากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งเกิดขึ้นหลังจากที่ได้กำหนดแนวปฏิบัติแล้ว จึงนำเอาแนวปฏิบัติมากำหนดเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติงาน

5. ส่วนการติดตามทบทวนแผน เป็นการพิจารณาทบทวนว่า มีการดำเนินการตามแผนที่วางไว้ และการดำเนินการดังกล่าวสำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้หรือไม่ ประการใด เพื่อนำสู่การแก้ไขปรับปรุงแผน

4. การจัดองค์การ (Organizing)

การจัดองค์การเป็นหน้าที่ทางการบริหารที่สืบเนื่องจากการวางแผน เมื่อองค์การจัดทำเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ขององค์การและแผนกลยุทธ์แล้ว ผู้บริหารต้องออกแบบโครงสร้างองค์การ เพื่อให้การบริหารบรรลุเป้าหมาย

ชงชัย สันติวงษ์ (2546, หน้า 216) กล่าวว่า การจัดองค์การ คือ หน้าที่งานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบ เพื่อให้สิ่งของและบุคคลผู้เข้ามาอยู่ในองค์การสามารถทำงานเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อเป็นประโยชน์ต่องานที่จะมีการประสานกันทำเป็นทีม

วรณารณ แสงมณี (2544, หน้า 3 - 2) ได้ให้ความหมายของการจัดองค์การ หมายถึง “ความพยายามของผู้บริหารในการกำหนดแนวทางโครงสร้างองค์การ โดยใช้กระบวนการต่าง ๆ ในการสนับสนุนให้การดำเนินงานสามารถประสบความสำเร็จได้ตามที่วางแผนงานไว้ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้มักประกอบด้วยความสัมพันธ์พื้นฐาน 3 ประการ คือ ความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่ และความพร้อมที่จะให้ตรวจสอบ”

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2539, หน้า 139) กล่าวว่า การจัดองค์การ คือ กระบวนการที่กำหนด กฎ ระเบียบ แบบแผน ในการปฏิบัติงานขององค์การซึ่งรวมถึงวิธีการทำงานร่วมกัน

กิตติมา ปรีดีศิลป (2532, หน้า 26) กล่าวว่า “การจัดองค์การเป็นเทคนิคพื้นฐานการบริหาร อย่างหนึ่ง มีลักษณะเป็นการกำหนดโครงสร้างขององค์การนั้น ๆ ขึ้นมา เป็นการช่วยให้ทราบถึง ตำแหน่งหน้าที่ สถานะและการควบคุมบังคับบัญชาอย่างกว้าง ๆ ทำให้สามารถจัดโครงสร้าง ให้เหมาะสมสอดคล้องกับนโยบายวัตถุประสงค์ขององค์การ”

روبบิน และคาน์เตอร์ (Robbins & Coulter, 2003, p. 101) สโตนเนอร์ และแวนเคิล (Stoner & Wankle, 1986, pp. 221 - 222) เดสเลอร์ (Dessler, 2004, p. 139) คูนท์ และไวทริช (Koontz & Weihrich, 1990, p. 134) ได้ให้ความหมายของการจัดองค์การ คือ กระบวนการในการจัดโครงสร้างขององค์การ ซึ่งครอบคลุมเรื่องการแบ่งงานการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ ให้ผู้ปฏิบัติงาน การกำหนดกลุ่มงาน การกำหนดความสัมพันธ์ในสายการบังคับบัญชาและการประสานงานของหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรให้กับหน่วยงานต่าง ๆ การจัด องค์การจึงครอบคลุมการจัดงาน จัดคน และวัตถุประสงค์ของทั้งหมดขององค์การ

روبบิน (Robbins, 1998, p. 8, pp. 194 - 205) กล่าวว่า การจัดองค์การ หมายถึง การแบ่งงาน หรือการมอบหมายงาน การกำหนดช่วงการบริหารหรือโครงสร้างขององค์การ การกำหนดกลุ่มงาน การประสานงาน และเอกภาพในการบังคับบัญชา โดยมีรายละเอียดดังนี้

การแบ่งงานหรือการมอบหมายงานด้วยสาเหตุ 2 ประการ กล่าวคือ ความซับซ้อนของงาน ไม่มีผู้ใดสามารถกระทำทุกอย่างได้ภายใต้ขอบเขตอำนาจจำกัดของร่างกาย และ ความจำกัดของความรู้ ในงานด้านต่าง ๆ บางงานต้องใช้ทักษะขั้นสูง ถ้าไม่มีความชำนาญก็ไม่สามารถจะทำงานนั้น ๆ ได้

การกำหนดช่วงการบริหาร ซึ่งหมายถึง จำนวนผู้ได้บังคับบัญชาที่ผู้บริหารสามารถบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การกำหนดกลุ่มงาน ทุกองค์การต้องมีหน้าที่ต้องปฏิบัติโดยบุคคลที่มีความสามารถแตกต่างกันเฉพาะงาน และบุคคลเหล่านั้นต้องประสานสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เนื่องจากความสามารถที่แตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องมีกลุ่มเพื่อจะติดต่อประสานงาน เชื่อมโยงกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ เราเรียกว่า ฝ่ายหรือแผนก โดยพิจารณาจากจำนวนคนของแต่ละแผนกหรือฝ่าย ภาระหน้าที่ ผลผลิตหรือบริการลูกค้า ภูมิศาสตร์หรือกระบวนการทำงาน

การประสานงาน หมายถึง การร่วมกันในการปฏิบัติภารกิจขององค์การให้บรรลุเป้าหมาย โดยผู้บริหารเป็นผู้กำหนดความสัมพันธ์ต่าง ๆ เพื่อให้ภารกิจขององค์การบรรลุประสิทธิผลและประสิทธิภาพ

เอกภาพในการบังคับบัญชา ความเป็นเอกภาพของหน่วยงานมีความสำคัญ เพราะหากองค์การใดไม่มีเอกภาพ ไม่ยึดถือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์จะก่อให้เกิดความขัดแย้ง ถ้าไม่มีการกำหนดผู้บังคับบัญชาที่ชัดเจน ย่อมเกิดความสับสนของผู้ได้บังคับบัญชาและความขัดแย้งจะเกิดขึ้นในองค์การ

นอกจากนั้น روبบิน (Robbins, 1998, p. 112) ยังได้เสนอแนวคิดว่า องค์ประกอบโครงสร้างองค์การมี 3 ประการ คือ

1. ความซับซ้อน ซึ่งหมายรวมไปถึงการจำแนกแยกแยะงานหรือภารกิจต่าง ๆ ให้ชัดเจน หรือแบ่งงานกันทำ การจัดแผนก และการจัดชั้นสายการบังคับบัญชาขององค์การ
2. การสร้างแบบมาตรฐาน หมายถึง การที่องค์การใดองค์การหนึ่งกำหนดมาตรฐาน หรือ กฎระเบียบต่าง ๆ และนำมาตรฐานหรือกฎระเบียบเหล่านั้นไปใช้ในการนำ หรือ การควบคุมพฤติกรรมของบุคลากรของตนให้ดำเนินไปในทิศทางที่ต้องการ
3. การรวมศูนย์อำนาจ หมายถึง การรวมอำนาจการตัดสินใจไว้ที่ศูนย์กลางแห่งอำนาจภายในองค์การ เพื่อให้การตัดสินใจ สั่งการต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

โครงสร้างองค์การทั้ง 3 ประการ เห็นได้ชัดในองค์การแบบราชการ กล่าว คือ องค์การดังกล่าวมีการจัดแผนกหรือหน่วยงานต่าง ๆ ตามภารกิจ และจัดสรรบุคลากรเข้าทำงานในแผนกหรือหน่วยงานนั้น ๆ ตามความชำนาญพิเศษ และมีการกำหนดมาตรฐาน หรือ กฎระเบียบ ตลอดจนกระบวนการต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติงานสำหรับบุคลากรของตน และการตัดสินใจขององค์การมักจะเป็นแบบจากบนสู่ล่างตามลำดับชั้นการบังคับบัญชา การตัดสินใจที่สำคัญที่สุดจะกระทำโดยผู้บริหารระดับสูงเท่านั้น

ในองค์การแบบราชการ มีการวางนโยบายและเป้าหมายไว้อย่างกระชับชัดเจน ตำแหน่งต่าง ๆ ถูกจัดวางตามลำดับชั้น การบังคับบัญชาแบบปิรามิด ผู้ที่ได้รับการเลื่อนสู่ตำแหน่งที่สูงขึ้นในองค์การจะมีอำนาจมากขึ้น อำนาจอยู่ที่ตำแหน่งมากกว่าอยู่ที่ตัวบุคคลที่ดำรงตำแหน่งนั้น การคัดสรรบุคลากรมีพื้นฐานอยู่บนคุณสมบัติต่าง ๆ ที่องค์การต้องการ เป็นต้นว่า การศึกษาและประสบการณ์การทำงาน โดยเฉพาะการศึกษาและประสบการณ์ในด้านที่ตรงกับตำแหน่งงาน (Robbins, 1998, pp. 194 - 195)

5. การนำ (Leading)

วิโรจน์ สารรัตนะ (2546, หน้า 151) กล่าวว่า ผู้นำ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความพยายามให้มีอิทธิพลต่อผู้อื่น เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุจุดหมายขององค์การ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งต้องประกอบด้วย การจูงใจ ภาวะผู้นำ การติดต่อสื่อสารทางการบริหาร และการบริหารกลุ่ม โดยที่ผู้บริหารจะต้องจูงใจให้คนทุ่มเทแรงกายและแรงใจอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จขององค์การเท่าที่จะทำได้ สำหรับภาณี อนันต์นวิ (2551, หน้า 77) ได้เพิ่มเติมว่า ผู้นำเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับของกลุ่มและมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่ม โดยอาศัยอำนาจหน้าที่หรือการกระทำของตนในการชักจูงหรือชี้นำสมาชิกให้ปฏิบัติตาม

ร็อบบิน และคูลเตอร์ (Robbins & Coulter, 2003, p. 206) Draft (2003, p. 5) กล่าวว่า ผู้นำ หมายถึงผู้ที่มีอิทธิพลและสามารถใช้ศิลปะจูงใจให้ผู้อื่นคิดตาม หรือ ปฏิบัติตาม ส่วนความเป็นผู้นำ คือ กระบวนการที่มีอิทธิพลต่อกลุ่มเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม Draft ได้ให้ข้อจำกัดความที่ชัดเจนมากขึ้นว่าเป็นความสัมพันธ์ของผู้นำ และผู้ตาม ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ

ร็อบบินส์ (Robbins, 1998, pp. 9 - 10, 294) กล่าวว่า การเป็นผู้นำ คือ การเป็นผู้ให้คำแนะนำและนิเทศ ผู้ได้บังคับบัญชา เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้วางแผนไว้ โดยพื้นฐานแล้ว การเป็นผู้นำประกอบด้วย การนิเทศงาน การจูงใจ การนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง การติดต่อสื่อสาร และการจัดความขัดแย้ง โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 การนิเทศงาน ผู้ได้บังคับบัญชาทุกคนมีความจำเป็นและคาดหวังที่จะได้รับการนิเทศ ซึ่งการนิเทศเป็นการสังเกตการทำงานของบุคลากรและเงื่อนไขการทำงานต่าง ๆ เพื่อที่จะมั่นใจว่างานนั้นจะบรรลุเป้าหมายที่ขององค์การที่ตั้งไว้

5.2 การจูงใจ เป็นเรื่องของความเต็มใจที่จะกระทำบางสิ่งบางอย่างซึ่งเป็นผลมาจากการได้รับการตอบสนองความพอใจส่วนบุคคล

5.3 การนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ในฐานะที่เป็นผู้ที่มีบทบาทนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง ผู้นำเป็นผู้ริเริ่มความคิด หรือจูงใจให้ผู้ได้บังคับบัญชาไปสู่การเปลี่ยนแปลง Robbins and Coulter

(2003, pp. 143-144) กล่าวถึงการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงว่า การเปลี่ยนแปลงอาจส่งผลกระทบทางลบ หรือแม้ว่าจะกระทบในทางบวกต่อคนในองค์กร แต่เมื่อจะมีการเปลี่ยนแปลงทุกครั้งก็จะมี การต่อต้านเสมอ สาเหตุก็คือ การเปลี่ยนแปลงนั้นทำให้เกิดความไม่ชัดเจนและความไม่แน่นอน การเปลี่ยนแปลงนั้นทำให้เกิดสูญเสียผลประโยชน์หรือสูญเสียสภาพเดิม รวมทั้งความเชื่อที่ว่า การเปลี่ยนแปลงนั้นไม่สอดคล้องกับเป้าหมายและผลประโยชน์ขององค์กร ผู้บริหารสามารถลด การต่อต้านด้วยการให้ความรู้ ด้วยการสื่อสารให้ผู้ได้บังคับบัญชาทราบ ให้ผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนรวม ในการตัดสินใจ ให้ความสะดวก การสนับสนุนต่าง ๆ แก่ผู้ได้บังคับบัญชา เช่น การฝึกอบรม เป็นต้น

5.4 การติดต่อสื่อสาร หมายถึง การถ่ายทอดสารและความเข้าใจสารที่ส่งออกมา อย่างถูกต้อง ตรงกัน

5.5 การจัดความขัดแย้ง ซึ่ง Robbins and Coulter (2003, pp. 167 - 174) Robbins (1998, pp. 362, 422 - 425) กล่าวว่า ความขัดแย้ง เกิดขึ้นเมื่อแต่ละคนมาพบกัน หรือรวมกลุ่มกัน ซึ่งอาจเพราะถูกมอบหมายงาน หรือมารวมกันด้วยจุดมุ่งหมายหรือผลประโยชน์ร่วมกันอย่างอื่น และเกิดความคิดความเห็นต่อการดำเนินงานของกลุ่ม รวมทั้งความขัดแย้งในพฤติกรรมของบุคคล และของผู้นำ ดังนั้นเมื่อบุคคลหลาย ๆ คนมารวมกลุ่มกันในการปฏิบัติงานใด ๆ ก็ตาม ความขัดแย้ง มักเกิดขึ้นได้เสมอ ความขัดแย้งเป็นเรื่องของความรู้สึกหรือการรับรู้ว่าเกิดความไม่เท่าเทียมกันหรือ ความไม่สอดคล้องกันของความคิด ความขัดแย้งอาจเกิดจาก การปฏิบัติงานและเป้าหมายของงาน หรืออาจเกิดจากความสัมพันธ์ส่วนบุคคล หรือความขัดแย้งเกิดจากความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ผู้บริหาร มีหน้าบริหารความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์กร เพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมายขององค์กร

กล่าวโดยสรุป การนำ (Leading) เป็นการที่ผู้บริหารใช้ภาวะผู้นำ (Leadership) ในการ ชักจูง และส่งเสริมให้บุคคลผู้อื่นปฏิบัติตามที่ตนต้องการ เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุจุดหมายขององค์กร ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

6. การควบคุม (Controlling)

กิตติมา ปรีดีดิลก (2532, หน้า 36) ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2539, หน้า 301) กล่าวว่า การควบคุม คือ การติดตามการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามแผนหรือไม่ หากมีปัญหาจะได้หาทางแก้ไขได้และ ทันทีทั้งนี้ กระบวนการควบคุมมี 4 ขั้นตอน กล่าวคือ

6.1 การกำหนดมาตรฐาน

6.2 การวัดผลการทำงาน

6.3 การเปรียบเทียบการทำงานกับมาตรฐาน

6.4 การปฏิบัติการแก้ไข

เนตร์พัฒนา ขาววิราช (2546, หน้า 3) เพิ่มเติมว่า การควบคุมเป็นหน้าที่ทางการจัดการสำหรับผู้บริหารในการรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้เป็นมาตรวัดการทำงานในองค์การในองค์การ

ส่วนวิโรจน์ สารัตนะ (2546, หน้า 254) การควบคุมเป็น เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งขององค์การ การเสริมสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของสมาชิกในองค์การ

สุรัสวดี ราชกุลชัย (2547, หน้า 253) การควบคุม หมายถึง วิธีการหรือกระบวนการตรวจตราเพื่อตรวจตราแผนงานและกิจกรรมที่ได้กำหนดไว้ว่ามีการปฏิบัติงานสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือเป็นไปตามมาตรฐานที่ระบุไว้หรือไม่ อย่างไร และหากมีการคลาดเคลื่อนก็ดำเนินการปรับเปลี่ยนแก้ไขเพื่อให้เป้าหมายเป็นไปในทิศทางที่มุ่งสู่ภารกิจหลักขององค์การที่ตั้งไว้

เดสเลอร์ ZDessler, 2004, p. 366) การควบคุม เป็นการกระทำเพื่อให้มั่นใจว่า แผนงานที่วางไว้แล้ว มีการดำเนินการอย่างถูกต้องใช้ได้ผลทางการปฏิบัติ และถ้าจำเป็นก็ต้องมีการปรับปรุงทบทวนแผนงานนั้นเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ

Mescon & Khedouri (1985, p. 376) Holt (1993, p. 548) DuBrin (1994, p. 364) Hellriegel and Slocum (1989, p. 623) การควบคุม คือ กระบวนการที่ทำให้แน่ใจได้ว่าองค์การบรรลุถึงวัตถุประสงค์ หรือ หมายถึง วิธีการและกลไกที่ใช้เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าพฤติกรรมและผลการปฏิบัติงานดำเนินตามวัตถุประสงค์ แผนและมาตรฐานขององค์การ

Robbins (1998, pp. 376 - 383) Robbins and Coulter (2003, p. 229) ซึ่งให้ความหมายของการควบคุมที่มีรายละเอียดแตกต่างออกไป ซึ่งหมายถึง กระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของกิจกรรมเพื่อให้ได้ข้อสรุปของแต่ละหน่วยงาน หากมีความเบี่ยงเบนไปจากแผนก็จะดำเนินการปรับปรุงแก้ไข ตลอดจนหาทางแก้ไขความเบี่ยงเบน ก่อนที่สิ่งนั้นจะเกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอน กล่าวคือ

1. การวัดผลการปฏิบัติงาน
2. เปรียบเทียบกับมาตรฐานหรือเกณฑ์
3. เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่ผิดพลาดหรือเบี่ยงเบนไปจากมาตรฐาน

การวัดผลการปฏิบัติงาน ผู้บริหารทราบผลการปฏิบัติงานได้จาก การสังเกตการณ์ด้วยตนเอง จากรายงานในรูปสถิติ หรือการรายงานด้วยวาจา จากการประชุม ปรึกษาหารือทั้งที่เป็นกลุ่มหรือรายงานเป็นรายบุคคล หรือจากรายงานเป็นลายลักษณ์อักษร

การเปรียบเทียบ เป็นขั้นตอนที่จะทำให้ทราบถึงความแตกต่างระหว่างการปฏิบัติจริงเมื่อเทียบกับมาตรฐาน ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะพิจารณาว่าความแตกต่างดังกล่าวมีนัยสำคัญหรือไม่ หากมีความแตกต่างมาก ผู้บริหารต้องหาสาเหตุและทำการแก้ไขต่อไป

การจัดการแก้ไข ถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการควบคุม คือ การดำเนินการ โดยผู้บริหารซึ่งมีทางเลือกในการดำเนินการ 3 ทาง คือ ไม่ต้องดำเนินการอะไรเลย ปรับปรุงแก้ไข การปฏิบัติงาน และ ทบทวนมาตรฐาน

กล่าวโดยสรุป การควบคุมเป็นการดำเนินการของผู้บริหารในการตรวจสอบการดำเนินงาน ว่าบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การหรือไม่ หากการปฏิบัติงานไม่ตรงตามวัตถุประสงค์การต้อง หากทางแก้ไขเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

โรบินสัน (Robbins, 1998, pp. 420 - 425) สรุปว่า การบริหารเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลง (Dynamic) ไปตลอดเวลา องค์ประกอบ 4 ด้านของกระบวนการบริหารมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็น การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม ล้วนแต่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกจากกัน ไม่ได้ทั้งสิ้น

การวางแผนเป็นการตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร และใครเป็นคนทำ การจัดองค์การเป็นวิธีการ หรือ กระบวนการที่ผู้นำประสานกับบุคลากรและทรัพยากรด้านอื่น ๆ ขององค์การผ่านทาง โครงสร้างงานที่เป็นทางการ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพื่อที่จะบรรลุ วัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน สำหรับการนำ คือ การกระตุ้นให้บุคลากรกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ต้องการ ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการจูงใจ และจูงใจได้บังคับบัญชา มีการสื่อสารที่ชัดเจน ตลอดจน มีการบริหารความเปลี่ยนแปลง และความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพ ในขณะที่การควบคุมนั้น เป็นกระบวนการวัดผลการปฏิบัติงานจริง โดยนำผลนั้นไปเปรียบเทียบกับมาตรฐานที่กำหนดไว้ ซึ่งการวัดผลดังกล่าวมุ่งให้ความสนใจไปที่การเบี่ยงเบนและการริเริ่มมาตรการแก้ไขในกรณี ที่เป็นการเบี่ยงเบนที่มีนัยสำคัญ

หลังจากที่ได้ทบทวนทฤษฎีระบบ และทฤษฎีกระบวนการบริหาร ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีระบบอันประกอบด้วย ตัวป้อน (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Output) ทั้ง 3 องค์ประกอบ มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ขึ้นต่อกัน และมีความสัมพันธ์กับ สภาพแวดล้อมซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการทำงานขององค์การ ทำให้องค์การต้องปรับตัว โดยอาศัยข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) ระบบโดยทั่วไปมี 2 ระบบ กล่าวคือ ระบบปิด (Closed System) ซึ่งเป็นระบบที่ไม่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม องค์การหรือหน่วยงานใด ๆ ซึ่งตรงข้ามกับ ระบบเปิด (Open System) ซึ่งผู้วิจัยนำมาประกอบกับทฤษฎีการบริหารของ Robbins ที่กล่าวถึง กระบวนการบริหาร อันประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) การควบคุม (Controlling) ทฤษฎีทั้ง 2 เป็นกรอบความคิดของผู้วิจัยที่นำไปสู่รูปแบบ การจัดการศึกษาปฐมวัยสำหรับประเทศไทยในทศวรรษหน้า

การวิจัย EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research)

การวิจัย EDFR เป็นการวิจัยอนาคต (Futures Research) มีความเชื่อพื้นฐานที่ว่าอนาคตเป็นเรื่องที่สามารถทำการศึกษาได้อย่างเป็นระบบ ความเชื่อของมนุษย์มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในอนาคต มนุษย์จึงสามารถสร้างอนาคตได้ ทั้งนี้จุดมุ่งหมายของการวิจัยในอนาคตมิใช่การทำนายที่ถูกต้อง แต่เป็นการสำรวจเพื่อศึกษาแนวโน้มที่เป็นไปได้ ทั้งที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ เพื่อที่จะหาทางทำแนวโน้มที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นและขจัดแนวโน้มที่ไม่พึงประสงค์ให้หมดไป หรือลดน้อยลง การวิจัยอนาคตจึงมีประโยชน์ในการกำหนดนโยบาย การวางแผน การตัดสินใจ ในการปฏิบัติที่จะนำไปสู่การสร้างอนาคตอันพึงประสงค์

1. ขั้นตอนการทำวิจัย EDFR

เทคนิคการวิจัย EDFR เป็นเทคนิควิจัยอนาคต โดยผสมผสานระหว่างเทคนิค EFR (Ethnographic Futures Research) กับเดลฟาย (Delphi) เข้าด้วยกัน ขั้นตอนของ EDFR คล้ายคลึงกับวิธีการของ เดลฟาย (Delphi) แต่มีการปรับปรุงวิธีให้มีความยืดหยุ่นและมีความเหมาะสมมากขึ้น ซึ่งอาจสรุปได้เป็นขั้นตอน ดังนี้ (จุฬพล พูลภัทรชีวิน, 2546, หน้า 1 - 19)

2. การกำหนดและเตรียมตัวกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญมาก เพราะผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ให้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ผู้วิจัยต้องติดตามกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเป็นการส่วนตัว อธิบายจุดมุ่งหมาย ขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัย เวลาที่ใช้โดยประมาณ และประโยชน์ของการวิจัย ย้ำถึงความจำเป็นและความสำคัญของผู้เชี่ยวชาญ

2. สัมภาษณ์ (EDFR รอบที่ 1) ลักษณะการสัมภาษณ์และขั้นตอนคล้ายกับ EFR แต่ EDFR มีความยืดหยุ่นมากกว่า ผู้วิจัยสามารถที่จะเลือกรูปแบบการสัมภาษณ์รอบที่ 1 อาจอีกรูปแบบ EFR กล่าวคือ เริ่มสัมภาษณ์จาก ภาพอนาคตทางที่ดี (Optimistic Realistic Scenario) ภาพอนาคตทางที่ไม่ดี (Pessimistic Realistic Scenario) ภาพอนาคตที่มีความเป็นไปได้มากที่สุด ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญคิดในหลายแง่มุม ซึ่งเป็นการมองในแง่บวกก่อน แล้วจึงพิจารณาในแง่ลบ และความเป็นไปได้มากที่สุด นอกจากนั้นการสัมภาษณ์แบบ EDFR มีความยืดหยุ่นมาก หากผู้วิจัยต้องการข้อมูลเพิ่มเติมก็สามารถสัมภาษณ์ในประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องการได้ โดยการผนวกเข้ากับการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญลำดับต่อไป หรืออาจแบ่งการสัมภาษณ์เป็นช่วง ๆ ก็สามารทำได้

3. วิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อเขียนแนวโน้มในแบบสอบถาม

4. สร้างเครื่องมือ การสร้างเครื่องมือถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญและยากที่สุดของการวิจัยด้วยเทคนิคนี้ คือ นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทุกคนมารวมกัน ตัดทอนข้อความที่ซ้ำ

กันหรือตัดส่วนที่เกินไปจากกรอบของการวิจัยที่กำหนดไว้ออกไป โดยการหาถ้อยคำที่ครอบคลุมข้อความทั้งหมด ทั้งนี้ผู้วิจัยได้พยายามรักษาถ้อยคำของผู้ให้สัมภาษณ์ไว้ให้มากที่สุด การเขียนควรเป็นภาษาที่สั้น กระชับ โดยพยายามรักษาความหมายเดิมของผู้เชี่ยวชาญให้มากที่สุดเขียนแนวโน้มนิ่งเพียงประเด็นเดียวในข้อทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ผู้เชี่ยวชาญเกิดความสับสนในประเด็นนั้น ๆ

5. ทำ EDFR รอบที่ 2, 3 การนำแบบสอบถามไปสอบถามผู้เชี่ยวชาญ และนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน เพื่อทำการจำแนกข้อมูล หาฉันทามติ (Consensus) ในการทำ EDFR รอบที่ 2 และ 3 ในรอบนี้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านจะได้รับรู้ข้อมูลป้อนกลับเชิงสถิติ (Statistical Feedbacks) เป็นของกลุ่มโดยรวมโดยหาคำร้อยละ คำมัธยฐาน (Median) และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) ของกลุ่ม พบว่าด้วยคำตอบเดิมของตนเอง แล้วขอให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนพิจารณาตอบใหม่

จำนวนรอบของการทำวิจัย EDFR ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมาย งบประมาณ เวลา และกำลังคนของการวิจัย ทั้งนี้พิจารณาจากคำตอบที่ได้ว่ามีความเป็นเอกพันธ์แล้วหรือยัง มี Homogeneity ของคำตอบหรือมีฉันทามติ (Consensus) ของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ครอบคลุมเรื่องที่ศึกษามากพอแล้วหรือยัง

6. เขียนภาพอนาคต การนำผลการตอบแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์ผลตามเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งโดยทั่วไปถือตามเกณฑ์ที่มีแนวโน้มความเป็นไปได้ค่อนข้างสูง กล่าวคือ คำมัธยฐาน (Median) ที่ 3.5 ขึ้นไป และพิจารณาความสอดคล้องของคำตอบ โดยพิจารณาจาก Interquartile Range ($Q3 - Q1$) ไม่เกิน 1.5 การเขียนภาพอนาคตไม่เขียนเป็นวิชาการมากไป คือ คนทั่วไปอ่านแล้วเข้าใจได้ง่าย

โดยสรุปงานวิจัยอนาคต EDFR เป็นเทคนิคการวิจัยที่มุ่งตอบสนองจุดมุ่งหมายและความเชื่อพื้นฐานของการวิจัยอนาคตมากที่สุดวิธีหนึ่งในปัจจุบัน เป็นการวิจัยที่รวมเอาเทคนิค EFR และ Delphi เข้าด้วยกัน ขั้นตอนต่าง ๆ ของ EDFR คล้ายกับ Delphi โดยขั้นตอนแรกเป็นการสัมภาษณ์แบบ EFR และนำข้อมูลที่ได้อมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ แล้วสร้างเป็นเครื่องมือ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นแบบสอบถามแล้วส่งไปให้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อหาฉันทามติ (Consensus) ซึ่งมักจะทำ 2 - 3 รอบ หลังจากนั้นนำคำตอบที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อหาแนวโน้มที่มีความเป็นไปได้มากและมีความสอดคล้องทางความคิดระหว่างกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเพื่อสรุปและเขียนเป็นภาพอนาคต

การวิเคราะห์องค์ประกอบ

การพัฒนาตัวบ่งชี้ สามารถสังเคราะห์ตัวแปรได้โดยอาศัยข้อมูลเชิงประจักษ์ แล้วนำมาจัดกลุ่มตัวแปร เพื่อลดจำนวนตัวแปรโดยสร้างตัวแปรใหม่ ซึ่งตัวแปรที่สร้างนั้นจะต้องมีความหมายที่สื่อถึงความหมายของตัวแปรเดิมที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน โดยใช้หลักการทางสถิติ คือ การวิเคราะห์องค์ประกอบ

การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) เป็นเทคนิคการวิเคราะห์หลายตัวแปร เทคนิคหนึ่งที่นิยมใช้กันมาก ในการสรุปรายละเอียดของตัวแปรหลาย ๆ ตัว หรือเรียกว่าเป็นเทคนิคที่ใช้ในการลดจำนวนตัวแปรเทคนิคหนึ่ง โดยการศึกษาถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร และสร้างตัวแปรใหม่ เรียกว่า ปัจจัยหรือองค์ประกอบ (Factor) โดยปัจจัยที่สร้างขึ้นจะประกอบไปด้วยรายละเอียดหรือความผันแปรของตัวแปรเดิมหลาย ๆ ตัว หรือเรียกว่าเป็นการนำตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันหรือมีความร่วมกันสูงมารวมกันเป็นปัจจัยเดียวกัน ส่วนตัวแปรที่อยู่คนละปัจจัยจะมีความร่วมกันน้อยหรือมีความสัมพันธ์กันน้อย หรือไม่มีความสัมพันธ์กันเลย (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2551, หน้า 214)

วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์องค์ประกอบ

วัตถุประสงค์ของเทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบแบ่งเป็น 3 วัตถุประสงค์ ดังนี้ คือ (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2551, หน้า 214)

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มตัวแปรซึ่งมีเป็นจำนวนมาก ทำให้ทราบว่าตัวแปรใดบ้างมีความร่วมกันหรือสัมพันธ์กันมาก หรือตัวแปรใดบ้างที่ไม่มีความสัมพันธ์กัน
2. เพื่อลดจำนวนตัวแปรด้วยการสร้างปัจจัยขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของตัวแปรหลาย ๆ ตัว ด้วยการศึกษาค้นหาโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1
3. เพื่อตรวจสอบหรือยืนยันความถูกต้องของโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรว่าเป็นไปตามที่ผู้ศึกษาคาดไว้หรือไม่

1. แนวคิดพื้นฐานของการวิเคราะห์องค์ประกอบ

นงลักษณ์ วิรัชชัย (2542, หน้า 122 - 123) กล่าวถึงแนวคิดพื้นฐานของการวิเคราะห์องค์ประกอบไว้ว่า การวิจัยทางสังคมศาสตร์ หรือพฤติกรรมศาสตร์ นักวิจัยต้องการศึกษาคูณลักษณะภายในตัวบุคคลที่เป็นตัวแปรซึ่งไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง และต้องศึกษาคูณลักษณะดังกล่าวนี้จากพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคล โดยการวัดหรือการสังเกตพฤติกรรมเหล่านั้นแทนคุณลักษณะที่ต้องการศึกษา ในทางปฏิบัตินักวิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลให้ได้องค์ประกอบอันเป็นคุณลักษณะของบุคคลที่นักวิจัยต้องการศึกษา กล่าวได้ว่าวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติที่ช่วยให้ นักวิจัยสร้างองค์ประกอบจากตัวแปรหลาย ๆ ตัวแปร โดยรวมกลุ่มตัวแปรที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นองค์ประกอบเดียวกัน และแต่ละองค์ประกอบคือ ตัวแปรแฝงอันเป็นคุณลักษณะที่นักวิจัยต้องการศึกษาประเภทของเทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบ

2. เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบ

เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2551, หน้า 215)

2.1 การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA)

2.2 การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA)

ในปัจจุบันนักวิจัยนิยมใช้เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน แทนการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ เนื่องด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจมีข้อด้อยหลายประการ ดังนี้ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542, หน้า 150)

1. วิธีการวิเคราะห์มีหลากหลาย แต่ละวิธีได้ผลการวิเคราะห์ไม่สอดคล้องกัน
2. เทคนิควิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ มีข้อด้อยเบื้องต้นไม่ตรงตามความเป็นจริง เช่น ตัวแปรสังเกตได้ทุกตัวเป็นผลมาจากองค์ประกอบร่วมทุกตัวที่เป็นความคลาดเคลื่อนของตัวแปรไม่สัมพันธ์กัน

3. สเกลองค์ประกอบที่สร้างขึ้นแปลความหมายได้ยาก เนื่องจากสเกลองค์ประกอบเกิดจากการสุ่มตัวแปรไม่น่าจะมีองค์ประกอบร่วมกัน

ส่วนคุณสมบัติที่เป็นจุดเด่นของเทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ที่เหนือกว่าเทคนิคการวิเคราะห์เชิงสำรวจ ได้แก่

1. ข้อด้อยเบื้องต้นของเทคนิค CFA มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงมากกว่าเทคนิค EFA ได้แก่

1.1 ตัวแปรสังเกตได้เป็นผลโดยตรงมาจากองค์ประกอบร่วม (Common Factor)

1.2 ตัวแปรสังเกตได้เป็นผลโดยตรงมาจากองค์ประกอบเฉพาะ (Unique Factor)

อาจมีความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบร่วมความคลาดเคลื่อนของตัวแปรมีความสัมพันธ์กันได้

2. เทคนิค CFA เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีพื้นฐานทฤษฎีรองรับ

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิค CFA แปลความหมายได้ง่ายกว่าเทคนิค EFA

4. เทคนิค CFA มีกระบวนการตรวจสอบความตรงชัดเจน

5. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิค CFA ได้ค่าประมาณพารามิเตอร์ และผลการทดสอบนัยสำคัญของพารามิเตอร์

จากข้อสรุปเบื้องต้น จะเห็นได้ว่า เทคนิค CFA เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบที่ปรับปรุงข้อด้อยขอเทคนิค EFA ได้เกือบทั้งหมด ในส่วนต่อไปผู้วิจัยขอเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ด้วยเทคนิค CFA

3. การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน

การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) จะใช้ในกรณีที่ผู้ศึกษาทราบโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปร หรือคาดไว้ว่าโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรเป็นรูปแบบใด หรือคาดว่าตัวแปรใดบ้างที่มีความสัมพันธ์กันมากและควรอยู่ในองค์ประกอบเดียวกัน

หรือคาดว่ามีตัวแปรใดบ้างที่ไม่มีความสัมพันธ์กัน และควรอยู่ต่างองค์ประกอบกัน หรือกล่าวได้ว่า ผู้ศึกษาทราบโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปร หรือคาดไว้ว่าโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรเป็นอย่างไร และจะใช้เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันมาตรวจสอบหรือยืนยันความสัมพันธ์ว่าเป็นอย่างไรที่คาดไว้หรือไม่ (กัลยา วาณิชยบัญชา, 2551, หน้า 216)

วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันมีสามประการคือ ประการแรกใช้เพื่อตรวจสอบทฤษฎีที่ใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์องค์ประกอบ ประการที่สองใช้เพื่อสำรวจและระบุองค์ประกอบ และประการที่สามใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างตัวแปรใหม่

ส่วนขั้นตอนการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ การเตรียมข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์เป็นเมทริกซ์สหสัมพันธ์ที่มีลักษณะเดียวกับเทคนิค EFA ในขั้นของการสกัดองค์ประกอบ (Extraction of the Initial Factor) และการหมุนแกน (Rotation) เป็นการวิเคราะห์โดยใช้คอมพิวเตอร์ แต่ผู้วิจัยต้องทำการกำหนดข้อมูลจำเพาะและระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวของโมเดลก่อน ในขั้นสุดท้ายเป็นการสร้างตัวแปรประกอบหรือสเกลองค์ประกอบ (Component Variable or Factor Scale)

4. การเตรียมข้อมูลสำหรับวิเคราะห์

ในขั้นตอนแรกของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ผู้วิจัยต้องเตรียมข้อมูลเมทริกซ์สหสัมพันธ์หรือเมทริกซ์ความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วม เมทริกซ์สหสัมพันธ์ที่ใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์องค์ประกอบมี 2 ประเภท คือ แบบอาร์ และแบบคิว ซึ่งโดยปกติในงานวิจัยทั่วไปใช้ข้อมูลที่เป็นเมทริกซ์สหสัมพันธ์แบบอาร์ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542, หน้า 128) คือเมทริกซ์ของสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแต่ละคู่ คือจำนวนหน่วยตัวอย่างโดยเมทริกซ์สหสัมพันธ์ที่เตรียมไว้ใน การวิเคราะห์องค์ประกอบนั้นต้องมีค่าสหสัมพันธ์แตกต่างจากศูนย์ ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ทางตัวแปรสังเกตได้ ซึ่งก่อนทำการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยต้องกำหนดข้อมูลจำเพาะของโมเดลและระบุความเป็นไปได้ของโมเดล มีรายละเอียด ดังนี้

5. การกำหนดข้อมูลจำเพาะของโมเดล CFA

การกำหนดข้อมูลจำเพาะเพื่อใส่เป็นข้อมูลให้โปรแกรมลิสเรลทำงานข้อมูลจำเพาะที่ต้องกำหนดตามโมเดล มีดังนี้

5.1 จำนวนองค์ประกอบรวม

5.2 ค่าของความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วม หากต้องการองค์ประกอบที่เป็นอิสระต่อกันค่าของความแปรปรวนระหว่างองค์ประกอบนั้นต้องเป็นศูนย์ ถ้าต้องการองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กัน ต้องกำหนดค่าสมาชิกระหว่างองค์ประกอบคู่หนึ่งในเมทริกซ์ PH ให้เป็นพารามิเตอร์อิสระให้โปรแกรมลิสเรลประมาณค่า

5.3 เส้นทางแสดงอิทธิพลระหว่างองค์ประกอบรวม K และตัวแปรสังเกตได้ X หรือค่าของสมาชิกในเมทริกซ์ LX ของโปรแกรมลิสเรล

5.4 ค่าของความแปรปรวน-ความแปรปรวนร่วมระหว่างเทอมความคลาดเคลื่อนของตัวแปรสังเกตได้ X หรือค่าของสมาชิกในเมทริกซ์ TD ของโปรแกรมลิสเรล กำหนดให้เป็นศูนย์ทั้งหมด

6. การระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวของโมเดล CFA

การวิเคราะห์โมเดล CFA และโมเดลลิสเรลเทคนิค การระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวของโมเดลมีความสำคัญต่อการประมาณค่าพารามิเตอร์ของโมเดล เพราะการประมาณค่าพารามิเตอร์จะทำได้ต่อเมื่อโมเดลระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวพอดี ซึ่งหมายความว่า การแก้สมการหาค่าตัวแปรไม่ทราบค่าจะได้รากของสมการที่เป็น ได้ค่าเดียว วิธีการตรวจสอบว่าโมเดล CFA ระบุได้ค่าเดียวหรือไม่นั้น เป็นการตรวจสอบตามเงื่อนไข ดังนี้

6.1 เงื่อนไขจำเป็นระบุได้พอดี โมเดลลิสเรล จะเป็น โมเดลระบุได้พอดีต้องมีเงื่อนไขจำเป็น ที่เรียกว่า กฎที่ คือจำนวนพารามิเตอร์ที่ไม่ทราบค่าจะต้องน้อยกว่าหรือเท่ากับจำนวนสมาชิกในเมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมของกลุ่มตัวอย่าง

6.2 เงื่อนไขพอเพียงของการระบุได้พอดี เงื่อนไขพอเพียงของการระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวของโมเดลมีหลายกฎตามลักษณะที่แตกต่างกันของ โมเดล สำหรับโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเงื่อนไขพอเพียง ได้แก่ กฎสามตัวบ่งชี้ ของโบลเลน (Bollen, 1989, p. 247) ประกอบด้วย

6.2.1 สมาชิกในเมทริกซ์ LX จะต้องมีความไม่เท่ากับศูนย์อย่างน้อยหนึ่งตัวในแต่ละแถว

6.2.2 องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบจะต้องมีตัวบ่งชี้ หรือตัวแปรสังเกตได้ อย่างน้อย 3 ตัว เมทริกซ์ TD ต้องเป็นเมทริกซ์แนวทแยง

6.3 เงื่อนไขจำเป็นและพอเพียงของการระบุได้พอดี เงื่อนไขนี้เป็นการแสดงการแก้สมการโครงสร้างว่า พารามิเตอร์แต่ละค่าจะได้จากการแก้สมการที่เกี่ยวข้องกับความแปรปรวนความแปรปรวนร่วมของประชากร การตรวจสอบเงื่อนไขนี้ทำได้ยาก แต่เป็นเงื่อนไขที่มีประสิทธิภาพดีที่สุด ตาโมเดลลิสเรลสามารถคำนวณเมทริกซ์สารสนเทศ สำหรับพารามิเตอร์ไว้ ถ้าเมทริกซ์สารสนเทศเป็นบวกแน่นอน แสดงว่าโมเดลระบุได้พอดี กรณีสารสนเทศไม่เป็นบวกแน่นอน โปรแกรมลิสเรลจะรายงานให้ผู้ตรวจสอบ หรือปรับพารามิเตอร์กำหนดเงื่อนไขบังคับมากขึ้น เพื่อให้โมเดลระบุได้พอดี ด้วยเหตุผลการตรวจสอบการระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวของโมเดล CFA จึงทำได้สะดวกและง่าย

7. การประมาณค่าพารามิเตอร์ของโมเดล (Parameter Estimating of the Model)

หลักการวิเคราะห์โมเดลลิสเรลเป็นการตรวจสอบความกลมกลืนระหว่างโมเดลลิสเรลที่เป็นสมมติฐานการวิจัยกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยใช้เมทริกซ์ความแปรปรวน – ความแปรปรวนร่วมที่คำนวณได้จากกลุ่มตัวอย่างอื่นเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ เทียบกับเมทริกซ์ความแปรปรวน – ความแปรปรวนร่วมที่สร้างจากพารามิเตอร์ที่ประมาณค่าจากโมเดลลิสเรลที่เป็นสมมติฐานการวิจัย ถ้าเมทริกซ์ทั้งสองมีค่าใกล้เคียงกัน แสดงว่า โมเดลลิสเรลที่เป็นสมมติฐานการวิจัยมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

วิธีการประมาณค่าพารามิเตอร์ที่ใช้ฟังก์ชันความกลมกลืน มีดังนี้

1. วิธีกำลังสองน้อยที่สุดไม่ถ่วงน้ำหนัก
2. วิธีกำลังสองน้อยที่สุดถ่วงน้ำหนักทั่วไป
3. วิธีไลค์ลิสต์สูงสุด
4. วิธีกำลังสองน้อยที่สุดถ่วงน้ำหนักทั่วไป
5. วิธีกำลังสองน้อยที่สุดแบบถ่วงน้ำหนักแนวทแยง

ซึ่งผลการประมาณค่าพารามิเตอร์ 5 วิธีที่ได้ให้คุณสมบัติของค่าประมาณที่แตกต่างกัน

โดยคุณสมบัติของค่าประมาณพิจารณาจาก 1) ความคงเส้นคงวา 2) ประสิทธิภาพ หมายถึง การเปรียบเทียบความแปรปรวนของค่าประมาณที่ได้กับค่าประมาณวิธีอื่น ๆ (ควรมีค่าน้อย)

3) มีความเป็นอิสระจากมาตรวัด

8. การตรวจสอบความตรงของโมเดล CFA

การตรวจสอบความตรงของโมเดล CFA ที่เป็นสมมติฐานการวิจัยหรือการประเมินความถูกต้องของโมเดลหรือการตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนระหว่างโมเดลสมมติฐานกับข้อมูลเชิงประจักษ์มีหลักการเช่นเดียวกับการตรวจสอบความตรงของโมเดลลิสเรลทั่วไป

การตรวจสอบความตรงของโมเดลหรือตรวจสอบความกลมกลืนระหว่างข้อมูลเชิงประจักษ์กับโมเดลสมมติฐาน สามารถตรวจสอบจากค่าสถิติ 5 วิธี คือ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542, หน้า 53 - 57)

1. ตรวจสอบความคลาดเคลื่อนมาตรฐานและสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของการประมาณค่าพารามิเตอร์ (Standard Errors and Correlation of Estimates)

2. สหสัมพันธ์พหุคูณ และสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (Multiple Correlation and Coefficient of Determination)

3. ค่าสถิติวัดระดับความกลมกลืน (Goodness of Fit Measures) เป็นค่าทางสถิติที่ใช้ตรวจสอบความตรงของโมเดลโดยภาพรวม ซึ่งถ้าโมเดลมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์แล้ว ค่าทางสถิติที่พิจารณาเป็นดังนี้

3.1 ค่าสถิติไค-สแควร์ (Chi-square statistics) ควรมีค่าอยู่ในระดับต่ำ

3.2 ดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (Goodness of Fit Index = GFI) ค่า GFI ควรมีค่าเข้าใกล้ 1.00

3.3 ดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (Adjusted Goodness of Fit Index = AGFI) มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับ GFI

3.4 ดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของเศษเหลือ (Root Mean Square Residual = RMR) ดัชนีนี้เป็นดัชนีที่ใช้เปรียบเทียบระดับความกลมกลืนของข้อมูลเชิงประจักษ์ของโมเดลสองโมเดลเฉพาะกรณีการเปรียบเทียบ โดยใช้ข้อมูลชุดเดียวกัน ส่วนดัชนี GFI และ AGFI สามารถใช้เปรียบเทียบได้ทั้งข้อมูลชุดเดียวกันและข้อมูลต่างชุดกัน ค่า RMR ควรมีค่าเข้าใกล้ศูนย์

4. การวิเคราะห์เศษเหลือหรือความคลาดเคลื่อน (Analysis of Residuals) ประกอบด้วย

4.1 เมทริกซ์ความคลาดเคลื่อนในการเทียบความกลมกลืน (Fitted Residuals Matrix) ดัชนีตัวนี้พิจารณาจากสมาชิกในเมทริกซ์ความคลาดเคลื่อน ในการเทียบความกลมกลืนไม่ควรมีค่าเกิน 2.00

4.2 คิวพลอต (Q - Plot) เป็นกราฟแสดงความสัมพันธ์ระหว่างความคลาดเคลื่อนกับค่าควอไทล์ปกติ ถ้ากราฟมีความชันมากกว่าเส้นทแยงมุมที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการเปรียบเทียบ แสดงว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

5. ดัชนีดัดแปร โมเดล (Model Modification Indices) ใช้เพื่อการปรับ โมเดลให้มีความกลมกลืนยิ่งขึ้น

การทดสอบความแตกต่างของโมเดล การวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมลิสเรล ผู้วิเคราะห์สามารถเปรียบเทียบ โมเดลที่กำหนดตั้งแต่สองโมเดลขึ้นไป ถ้ารูปแบบเหล่านั้นเป็นรูปแบบหนึ่งอยู่ภายใต้อีกรูปแบบหนึ่ง การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง โมเดลทำได้หลายวิธี แต่วิธีที่นิยมใช้ได้แก่ การหาผลต่างของค่าไค - สแควร์ และผลต่างขององศาอิสระโดยการเปรียบเทียบผลต่างของค่าไค - สแควร์กับค่าวิกฤตไค - สแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางด้วยค่าผลต่างขององศาอิสระนั้น ถ้าผลต่างค่าไค - สแควร์กับค่าวิกฤตไค - สแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางด้วยค่าผลต่างขององศาอิสระนั้น ถ้าผลต่างค่าไค - สแควร์สูงกว่าวิกฤต แสดงว่ามีความแตกต่างระหว่างรูปแบบที่เกิดขึ้น

ผลการวิเคราะห์โมเดล CFA ด้วยโปรแกรมลิสเรล มีดังนี้

1. เมทริกซ์ LX ซึ่งเป็นค่าประมาณพารามิเตอร์น้ำหนักองค์ประกอบพร้อมด้วยค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานและค่าสถิติ t

2. เมทริกซ์ PH ซึ่งเป็นเมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ กรณีนักวิจัยกำหนด โมเดลให้องค์ประกอบเป็นอิสระต่อกัน ค่าพารามิเตอร์นอกแนวทแยงในเมทริกซ์ PH มีค่าเป็นศูนย์ ทั้งหมด

3. เมทริกซ์ TD ซึ่งเป็นเมทริกซ์ความแปรปรวน - ความแปรปรวนร่วมของเทอมความคลาดเคลื่อนและค่ากำลังสองของสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ ในกรณีที่ความคลาดเคลื่อนไม่สัมพันธ์กัน เมทริกซ์ TD จะเป็นเมทริกซ์แนวทแยง และค่าพารามิเตอร์รวมกับกำลังสองของสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณจะมีค่าเป็นหนึ่ง นอกจากนี้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเป็นตัวแทนค่าความตรงของตัวแปรอีกด้วย

4. ค่าดัชนีตรวจสอบความตรงของโมเดล CFA แบบต่าง ๆ รวมถึงการวิเคราะห์เศษเหลือและกราฟเศษเหลือในรูปคะแนนมาตรฐานกับควอไทล์ปกติจะมีความชันกว่าเส้นทแยงมุม จึงสรุปได้ว่า โมเดลสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

5. เมทริกซ์คะแนนองค์ประกอบ เป็นเมทริกซ์ที่นำไปใช้ในการสร้างสเกลองค์ประกอบ

9. การสร้างตัวแปรประกอบหรือสเกลองค์ประกอบ (Component Variables or Factor Scale)

การสร้างสเกลองค์ประกอบเป็นขั้นตอนสุดท้ายในการวิเคราะห์องค์ประกอบ โดยก่อนทำการสร้างตัวแปรประกอบหรือสเกลองค์ประกอบ ผู้วิจัยต้องตัดสินใจก่อนว่าควรสร้างองค์ประกอบจำนวนเท่าใด ซึ่งคิม และมิเกลเลอร์ (Kim & Mueller, 1987, pp. 42 - 46 อ้างถึงใน นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542, หน้า 140 - 141) เสนอแนวทางการพิจารณาจำนวนองค์ประกอบ ดังนี้ คือ การทดสอบนัยสำคัญ การกำหนดค่าไอเกน ความสำคัญเชิงทฤษฎี การทดสอบสกรี (Scree - Test) และเกณฑ์การแปลค่า (Invariance Criteria) การสร้างตัวแปรประกอบหรือสเกลองค์ประกอบมีหลัก ดังนี้

9.1 การสร้างตัวแปรประกอบ (Component Variables) ตัวแปรประกอบเป็นผลบวกเชิงเส้นของตัวแปรสังเกตได้ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ผ่านโปรแกรม SPSS จะให้เมทริกซ์สัมประสิทธิ์คะแนนองค์ประกอบ (Factor Score Coefficient Matrix) การสร้างตัวแปรประกอบทำได้ง่ายกว่าและมีความคงที่กว่าการสร้างองค์ประกอบกรณีการกำหนดจำนวนองค์ประกอบรวมต่างกัน แต่มีจุดด้อยในเรื่องของการแปลความหมายทำได้ยาก เนื่องจากอาจมีการรวมตัวแปรภายในกลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้อง แต่มีความสัมพันธ์กันสูง ตลอดจนตัวแปรประกอบขึ้นอยู่กับสเกลองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ ดังนั้นถ้าในการวิจัยมีการวัดตัวแปรสังเกตได้โดยใช้สเกลคนละแบบ จะมีผลทำให้น้ำหนักองค์ประกอบและสัมประสิทธิ์คะแนนองค์ประกอบแตกต่างกัน

9.2 การสร้างสเกลองค์ประกอบ (Factor Scale)

การสร้างสเกลองค์ประกอบต้องสร้างให้สเกลองค์ประกอบใกล้เคียงกับองค์ประกอบรวมที่ควรเป็นตามทฤษฎีมากที่สุด วิธีการและเกณฑ์การสร้างในแต่ละวิธีมีดังนี้ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542, หน้า 143 - 145)

9.2.1 วิธีการสร้างสเกลองค์ประกอบตามหลักการถดถอย เป็นการสร้างสเกลองค์ประกอบ โดยให้ความสัมพันธ์ระหว่างสเกลองค์ประกอบที่สร้างขึ้นกับองค์ประกอบรวมด้วย

ทฤษฎีมีค่าสูงสุด หรือให้ค่าผลรวมของกำลังสองของความแตกต่างระหว่างสเกลองค์ประกอบและองค์ประกอบร่วมตามทฤษฎีมีค่าน้อยที่สุด ตามหลักการถดถอยค่าสัมประสิทธิ์ คะแนนองค์ประกอบจะได้จากผลคูณระหว่างเมทริกซ์องค์ประกอบกับอินเวอร์สของเมทริกซ์สหสัมพันธ์จากกลุ่มตัวอย่าง

9.2.2 วิธีการสร้างสเกลองค์ประกอบตามหลักกำลังสองน้อยที่สุด เป็นการสร้างสเกลองค์ประกอบโดยให้ผลรวมของกำลังสองของผลต่างระหว่างตัวแปรสังเกตได้ และส่วนที่เป็นองค์ประกอบร่วมคำนวณจากสเกลองค์ประกอบมีค่าน้อยที่สุด

9.2.3 วิธีการสร้างสเกลองค์ประกอบตามเกณฑ์ของ Bartlett เป็นการสร้างสเกลองค์ประกอบโดยใช้ความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่างมาร่วมพิจารณา ตัวแปรที่มีความคลาดเคลื่อนมากจะถูกถ่วงน้ำหนักด้วยค่าน้อยกว่าน้ำหนักของตัวแปรที่มีความคลาดเคลื่อนของแต่ละตัวแปร

9.2.4 วิธีการสร้างสเกลองค์ประกอบตามวิธีของแอนเดอร์สัน (Anderson) และรูบิน (Rubin) เป็นวิธีการสร้างองค์ประกอบวิธีการของบาร์ทเลทท์ (Bartlett) ภายใต้ข้อกำหนดที่สเกลมีความเป็นอิสระต่อกัน

9.3 การสร้างสเกลองค์ประกอบโดยใช้องค์ประกอบเป็นฐาน (Factor-Based Scale) มีหลักการเบื้องต้นว่าการสร้างสเกลองค์ประกอบคัดเลือกจากตัวแปรบางตัวที่มีค่าน้ำหนักตั้งแต่ .3 ขึ้นไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

วัชรภรณ์ พยัคฆ์เมธี (2546) ได้ศึกษาเรื่องความต้องการของผู้ปกครองเกี่ยวกับลักษณะที่พึงประสงค์ ด้านการจัดการศึกษาปฐมวัยในอำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ความต้องการของผู้ปกครองเกี่ยวกับลักษณะที่พึงประสงค์ด้านการจัดการศึกษาปฐมวัย ในภาพรวมพบว่า ผู้ปกครองมีความต้องการอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับ ดังนี้ ด้านครูและพี่เลี้ยงเด็ก ด้านอาหารและสุขภาพ ด้านความปลอดภัย ด้านการส่งเสริมภูมิปัญญาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสอน ด้านการจัดสภาพแวดล้อม และด้านบริการอื่น ๆ

จินตนา จาดโต (2547) ได้ศึกษาเรื่องความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาปีที่ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพมหานครผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองมีความคาดหวังมากที่สุด ดังนี้ 1) ด้านวิชาการ ให้นักเรียนอ่านเขียน และคิดคำนวณคล่อง เน้นความสำคัญกลุ่มคณิตศาสตร์ และกลุ่มวิทยาศาสตร์ 2) ด้านกิจกรรมนักเรียนควรมีเจ้าหน้าที่บริการจราจรในโรงเรียน และควรจัดบริการทางด้านสุขภาพอนามัย โดยให้การรักษาพยาบาลเบื้องต้น 3) ด้านบุคลากร ครูควร

ลักษณะที่ดีของครูต้องรักและเมตตาศิษย์โดยให้ความเอาใจใส่การเล่าเรียนแก่ศิษย์ 4) ด้านธุรการและการเงิน โรงเรียนควรมีจดหมายติดต่อผู้ปกครอง 5) ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ควรมีผู้รับผิดชอบฝ่ายอาคารสถานที่และจัดวางแผนการใช้อาคารสถานที่โดยเฉพาะ 6) ด้านความสัมพันธ์ของโรงเรียนกับผู้ปกครองและโรงเรียนกับชุมชน ควรมีการแสดงของนักเรียนในการจัดงานประจำปีของโรงเรียน

เพชรรัตน์ เบี้ยเลี่ยม (2547) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาปัญหาและการจัดการศึกษาปฐมวัย ในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการจัดการศึกษาปฐมวัยในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยในภาพรวมอยู่ในระดับปฏิบัติมาก โดยเฉพาะโภชนาการ มีการปฏิบัติมากที่สุด ส่วนการจัดสภาพแวดล้อม มีการปฏิบัติ น้อยที่สุด ในด้านการจัดการศึกษาพบว่าการจัดประสบการณ์มีการปฏิบัติสูงที่สุด แต่การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองมีการปฏิบัติ น้อยที่สุด

2. ปัญหาการจัดการศึกษาปฐมวัยในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยในภาพรวมอยู่ในระดับ น้อยที่สุด พบว่า การจัดสภาพแวดล้อมมีปัญหามากที่สุด ส่วนความปลอดภัยมีปัญหาน้อยที่สุด สำหรับการจัดการศึกษา พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองมีปัญหามากอยู่ในระดับน้อยและการจัด ประสบการณ์มีปัญหาน้อยที่สุด

3. สภาพการจัดการศึกษาปฐมวัยในสถานพัฒนาเด็ก ในภาพรวมทั้งด้านการดูแลและ การจัดการศึกษา เมื่อจำแนกตามสถานภาพ ขนาดของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยและสัดส่วนของ ผู้ดูแล ไม่แตกต่างกัน

4. ปัญหาของการจัดการศึกษาปฐมวัยในสถานศึกษาปฐมวัยในภาพรวมและเมื่อจำแนก ตามสถานภาพขนาดของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย และสัดส่วนของผู้ดูแลมีสถานภาพการจัดการศึกษา ไม่แตกต่างกัน

เอี่ยมพร หนุรอด (2547) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมที่จัดขึ้น ในโรงเรียนเอกชนปฐมวัยในกรุงเทพมหานครผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองใน ลักษณะเป็นผู้รับข้อมูลข่าวสาร ผู้ปกครองมีแนวโน้มในการมีส่วนร่วมมากในทุกกิจกรรมที่โรงเรียน เอกชนปฐมวัย ในกรุงเทพมหานครจัดขึ้น แต่การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในลักษณะเป็นผู้เรียน ในลักษณะเป็นผู้ร่วมตัดสินใจ ผู้ปกครองส่วนใหญ่ มีแนวโน้มในการมีส่วนร่วมน้อยในกิจกรรม ที่โรงเรียนจัดขึ้น ผู้ปกครองในโรงเรียนเอกชนปฐมวัยขนาดเล็ก ในกรุงเทพมหานครมีแนวโน้ม ในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นน้อยกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดกลาง

นันทิยา รัตตประจิด (2548) ได้ศึกษาเริ่มการศึกษาความต้องการในการจัดการศึกษาปฐมวัย ในสถานศึกษาปฐมวัยของกองทัพอากาศ การศึกษาครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาความต้องการในการจัดการศึกษาปฐมวัยของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองในสถานศึกษาปฐมวัยของกองทัพอากาศ ในด้านต่าง ๆ 6 ด้าน ได้แก่ ด้านบริหาร ด้านหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านบุคลากร ด้านการจัดสภาพแวดล้อม ด้านการบริการ และด้านความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับครอบครัว และชุมชน เปรียบเทียบความต้องการของผู้บริหาร ครู และผู้ปกครอง ในการจัดการศึกษาปฐมวัยในสถานศึกษาปฐมวัยของกองทัพอากาศ จำแนกตามสถานศึกษา ประสิทธิภาพการดูแลเด็กปฐมวัยและวุฒิทางการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารครู และผู้ปกครองในสถานศึกษาปฐมวัยของกองทัพอากาศ มีความต้องการในการจัดการศึกษาปฐมวัยในระดับมากและมากที่สุดทั้ง 6 ด้าน ความต้องการในการจัดการศึกษาปฐมวัยของผู้บริหาร ครู และครูผู้ปกครองในสถานศึกษาปฐมวัยของกองทัพอากาศ เมื่อเปรียบเทียบกับประเภทสถานศึกษาปฐมวัย ประสิทธิภาพการดูแลเด็ก 0 - 5 ปี และวุฒิทางการศึกษา แล้วพบว่าผู้บริหารที่อยู่ในสถานศึกษาต่างกัน มีประสิทธิภาพการบริหารต่างกัน และมีวุฒิการศึกษาต่างกันมีความต้องการในการจัดการศึกษาปฐมวัยด้านการบริหาร ด้านบุคลากร ด้านการจัดสภาพแวดล้อม ด้านการบริการ และด้านความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับครอบครัว และชุมชน ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกันครูที่อยู่ในสถานศึกษาต่างกัน มีความต้องการในการจัดการศึกษาทั้ง 6 ด้านแตกต่างกัน ความต้องการในการจัดการศึกษา ด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ด้านบุคลากร ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและด้านความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับครอบครัว และชุมชนแตกต่างกันผู้ปกครองของเด็กในสถานศึกษาต่างกัน และมีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีความต้องการในการจัดการศึกษาปฐมวัยทั้ง 6 ด้านแตกต่างกัน

หฤทัย อรุณศิริ (2551, หน้า 70) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยของโรงเรียนเทศบาล ในจังหวัดสิงห์บุรี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะการจัดสถานศึกษา การจัดหลักสูตรสถานศึกษา และการจัดการเรียนการสอน ของโรงเรียนเทศบาลจังหวัดสิงห์บุรีทั้งหมด 4 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสังเกตปรากฏการณ์จริงมีค่าความเชื่อมั่น 0.90 ผลการศึกษาพบว่า ด้านลักษณะการจัดสถานศึกษา 1) การจัดสภาพแวดล้อมนอกชั้นเรียนพบว่า มีพื้นที่ให้เด็ก สำหรับทำกิจกรรมกลางแจ้ง มีสนามที่มีรั้วเฝ้า มีการดูแลความสะอาดปลูกและประดับต้นไม้ ขาดความเป็นสัดส่วนของสนามเด็กเล่น ไม่มีบ่อน้ำและบ่อทราย เครื่องสันทนาการที่ใช้ไม่เหมาะสมสำหรับเด็กปฐมวัย 2) การจัดสภาพแวดล้อมภายในชั้นเรียนพบว่า สิ่งที่โรงเรียนเทศบาลขาด คือไม่มีที่เก็บของใช้ส่วนตัวของเด็ก ไม่มีการจัดมุมการเรียนรู้ 3) ลักษณะครูปฐมวัยเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน บุคลิกภาพ สุขภาพ อารมณ์ดี มีปฏิสัมพันธ์ คอยช่วยเหลืองานในชุมชน มี 1 โรงเรียนที่ครูไม่มีคุณวุฒิการศึกษาปฐมวัย 4) การจัด

โภชนาการสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานยกเว้น ไม่มีอาหารว่างตอนบ่าย 3 โรงเรียน มีการดูแลการกินของเด็ก โดยจัดอาหารให้แก่เด็กอิสลาม 5) ความปลอดภัยของสถานศึกษาพบว่า มี 1 โรงเรียนที่เครื่องเล่นสนามมีสภาพใช้งานได้ดีส่วนอีก 3 โรงเรียน เครื่องเล่นสนาม มีสภาพชำรุด และไม่มีห้องพยาบาลทั้ง 4 โรงเรียน ด้านการจัดการหลักสูตรสถานศึกษาทุกโรงเรียนได้มีการจัดทำ หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนเทศบาล มีเอกสารหลักสูตร และครูมีส่วนร่วม แต่มีการใช้แหล่ง เรียนรู้ท้องถิ่นเพียง 1 โรงเรียน และด้านการจัดการเรียนการสอนเป็นการสอนเน้นวิชาการ

งานวิจัยต่างประเทศ

เวน (Wane, 1994, p. 180) ได้ศึกษาเรื่องหลักสูตรและกิจกรรมในโรงเรียนอนุบาล เขตเลคแลนด์ (Leckland) นิวซีแลนด์ ค.ศ. 1963 - 1983 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้ม และ รูปแบบของหลักสูตร โรงเรียนอนุบาลในเขตเลคแลนด์ นิวซีแลนด์ ตั้งแต่ ค.ศ. 1963 - 1993 เครื่องมือ ที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามของครูผู้สอนชั้นอนุบาลทุกคน แบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร และ วิเคราะห์เอกสารของโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรส่วนใหญ่จะบันทึกไว้อย่างละเอียด มากกว่าการบอกกล่าวจากครูผู้สอน ในสิบปีที่ผ่านมาหลักสูตรจะเน้นการศึกษาวิชาการมากขึ้น การทำงานของเด็กที่จัดเป็นกลุ่มลดลง ขณะที่การให้เด็กทำงานเป็นรายบุคคลเพิ่มมากขึ้น ซึ่งการทำงานของเด็กละเลยความแตกต่างระหว่างบุคคลมาก เวลาที่ใช้ในการสอนทักษะทางสังคม และพละกายน้อยลงแต่ครูก็เห็นว่ายังเป็นสิ่งสำคัญ ผู้ปกครองมีอิทธิพลต่อการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ในการสอนของครูเน้นการส่งเสริมพัฒนาการทางด้าน สติปัญญา แต่ไม่ได้ใช้แบบฝึกหัดในการเรียนการสอน

บูฟอร์ด (Buford, 1997, p. 5688 - A) ทำการวิจัยเรื่อง ทักษะของผู้ปกครองที่มีต่อ การเรียนการสอนระดับอนุบาล โดยศึกษาจากผู้ปกครองนักเรียน 219 คน จากสมาคมผู้ปกครอง ที่เมืองเอ็ดมอนตัน มลรัฐอัลเบอร์ตา ผลการวิจัยพบว่า

1. เด็กก่อนวัยเรียนจำเป็นต้องเริ่มพัฒนาโปรแกรมการเรียนตั้งแต่อนุบาล
2. การสอนในชั้นอนุบาล ควรเป็นการพัฒนาทางอารมณ์ จิตวิทยาเด็ก และพัฒนาการ ทางด้านร่างกายตามลำดับ

3. ควรจัดกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองให้มาก

ฟรีดแมน (Freedman, 1985 p. 174) ได้ทำการสำรวจหลักสูตรโรงเรียนอนุบาลใน เขตซานดิเอโกแคลิฟอร์เนีย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน อนุบาล เขตซานดิเอโก แคลิฟอร์เนีย เพื่อให้ทราบว่าการเรียนการสอนที่ควรนำมาใช้ ในโรงเรียนอนุบาลมีอะไรบ้าง และโรงเรียนควรมีส่วนร่วมอย่างไร ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร โรงเรียน 45 แห่งเป็นเจ้าของโรงเรียนเอก อีก 27 แห่งเป็นผู้บริหารที่ได้รับการว่าจ้างมา เด็กใน

โรงเรียนเป็นเด็กมาจากครอบครัวชั้นกลางมีประมาณ 4,000 คน มีครูทั้งหมดประมาณ 400 คน การสอนแต่ละวิชาใช้เวลาประมาณ 20 นาที ต่อกิจกรรม ทฤษฎีที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษา อนุบาล คือ ทฤษฎีของเฟรเดิล (Froedel) แมคมิลเลียน (McMillian) มอนเตสซอรี (Montessori) และเปียเจต์ (Piaget) โดยมีเป้าหมายในการจัดคือ ต้องการให้นักเรียนได้รับการส่งเสริมพัฒนาการ ทุกด้านอย่างเต็มที่ทั้งด้านสังคม อารมณ์ ร่างกายและสติปัญญา และให้ข้อเสนอแนะว่าการใช้ หลักสูตรโรงเรียนอนุบาลควรมีการพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพเด็กในยุคปัจจุบัน

ดี โรส แมรีเบธ แอลเจลลา (De Rose, Marybeth Angela, 2003) ศึกษาพัฒนาการของการอนุบาลศึกษา โดยศึกษาเกี่ยวกับกรณีศึกษาในปัจจุบันเพื่อที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมา และวิเคราะห์ลักษณะของการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรใหม่จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มจากครูอนุบาล 6 คน เขียนรายงานประสบการณ์ระหว่างการใช้หลักสูตรใหม่ตามประกาศกระทรวงพบว่าครูต้องการคำอธิบายว่าหลักสูตรใหม่จะส่งผลต่อกิจวัตรในปัจจุบันของเด็กอนุบาล ในช่วง 3 ภาคการศึกษาที่แตกต่างกันภายใน 1 ปีในลักษณะอย่างไร การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพัฒนาการของการอนุบาลศึกษาตามสภาพที่เป็นจริง โดยศึกษาแยกจากการศึกษาระดับอื่น และการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา และนำหลักสูตรใหม่ไปใช้ ผลการวิจัยพบว่าครูมีความเชื่อมั่นว่าหลักสูตรที่เหมาะสมมีอิทธิพลอย่างสูงต่อการตัดสินใจที่จะใช้หรือไม่ใช้หลักสูตรใหม่ต่อไป ในขณะที่คุณภาพของการอบรมที่ดำเนินอยู่ การสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการบริหารก็เป็นปัจจัยที่สำคัญในการตัดสินใจว่าหลักสูตรใหม่มีอิทธิพลอย่างไรในปัจจุบัน และสิ่งที่มีอิทธิพลต่อหลักสูตรการอนุบาลอีกอย่างหนึ่งก็คือ การทดสอบผลที่ได้รับในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น แม้ว่าการอนุบาลศึกษาไม่ได้อยู่ระหว่างระดับการศึกษาที่ทดสอบโดยตรง ความรับผิดชอบร่วมกันของการจัดการศึกษาในระดับต่างๆ ที่ส่งผลต่อการสอบของเด็กในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น คณะกรรมการบริหารและครูจึงพบหนทางที่จะหลีกเลี่ยงหลักสูตรของรัฐบาลกลาง เพื่อที่จะยังคงรักษาหรือใช้หลักสูตรอนุบาลที่บรรจุด้วยปรัชญาหรือความต้องการของตนเอง โดยในที่สุดบริบทมากมายเกิดขึ้น เพื่อเป็นประสบการณ์ในการสอนแบบใหม่ที่ครูเตรียมเด็กให้เหมาะสมกับหลักสูตร และพบหลักการของการทดสอบ กระบวนการเพื่อที่จะร่วมมือกับเพื่อนร่วมงานในวิถีทางใหม่

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่านโยบายและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเด็กปฐมวัย มีความชัดเจนมากขึ้นเป็นลำดับ มีแนวทางปฏิบัติให้แต่ละหน่วยงานรับมาปฏิบัติอย่างชัดเจน แต่มีปัญหาในเรื่องความเป็นเอกภาพที่แต่ละหน่วยงานยังดำเนินการในลักษณะของต่างคนต่างทำ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดบริการให้แก่เด็กปฐมวัยนั้นมีอยู่หลายกระทรวงทั้งนี้เป็นผลมาจากนโยบายให้มีการจัดการศึกษาให้เด็กปฐมวัยได้ครอบคลุม จึงต้องอาศัยหน่วยงานหลายหน่วยงาน

และเป็นไปตามนโยบายของรัฐที่ส่งเสริม สนับสนุน ให้ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กร ปกครอง ส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และ สถาบันสังคม อื่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้ทั่วถึง มีคุณภาพ และได้มาตรฐานเท่าเทียมกันแต่ถ้ามอง ในแง่ประสิทธิภาพของการบริหารจัดการ ก็อาจมองได้ว่าเป็นการทำงานที่ซ้ำซ้อน และกระจัดกระจาย มากเกินไปกระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดทำหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยขึ้นใน พ.ศ. 2546 และได้มี การนำหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยไปใช้อย่างกว้างขวาง มีหลายหน่วยงานที่ได้ทำการผลิตคู่มือ เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยเป็นจำนวนมาก เป็นการชี้ชัดว่าสังคมไทยมีความตระหนักและให้ความสำคัญ แก่เด็กปฐมวัยมากขึ้นประกอบกับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี ทำให้ทราบว่า ประเทศไทยที่กำลังก้าวเข้าสู่การแข่งขันในเวทีโลก และอยู่ในกระแสของโลกาภิวัตน์ ภายใต้อิทธิพล ของข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ประเทศไทย จะต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี ที่ต้องปรับตัวตามกระแสการเปลี่ยนแปลงจึงมีความจำเป็นที่ต้องค้นหารูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัย ที่มีความสอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงในอนาคต ซึ่งทฤษฎีเชิงระบบที่ประกอบด้วย ตัวป้อน (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Output) และการป้อนกลับ (Feedback) โดยใช้หลักการ บริหารองค์การ อันเป็นการมององค์การเป็นระบบเปิด ที่มีปฏิสัมพันธ์กับบริบทภายนอกและแนวคิด กระบวนการบริหาร ของ Robbins (1980, pp. 7 - 11) อันประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) ที่ได้รับการยอมรับจากนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศมาศึกษาวิจัยด้วยการวิจัยอนาคต (Futures Research) โดยใช้เทคนิคEDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) และวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) ซึ่งเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ หลาย ๆ คน เพื่อมุ่งศึกษาและวิเคราะห์เกี่ยวกับองค์ความรู้ในอนาคตของศาสตร์ด้านต่าง ๆ (มนต์ชัย เทียนทอง, 2548, หน้า 166) ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยอนาคตจะมีประโยชน์โดยตรงต่อการวางแผน การกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ ตลอดจนไปจนถึงการกำหนดยุทธวิธี (Strategies) และกลวิธี (Tactics) ที่จะนำไปสู่การสร้างอนาคตที่พึงประสงค์ และการป้องกันหรือขจัดอนาคตที่ไม่พึงประสงค์ (จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2530, หน้า 43) ซึ่งผลการวิจัยที่ได้จะเป็นข้อมูลสำหรับการบริหารจัดการ การศึกษาปฐมวัยให้มีคุณภาพต่อไป